

Xalq qəzeti

Xalqın qəzeti!

№ 71 (31040) 25 aprel 2026-cı il, şənbə

Gündəlik ictimai-siyasi qəzet

1919-cu ildən çıxır

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi

Azərbaycan dövləti özəl sahənin inkişafını davamlı himayə edir

Sahibkarlara çox böyük, hərtərəfli dəstək göstərilir. Birincisi, Prezidentin dəstəyi. Mən dəfələrlə demişəm ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının gələcəyi sahibkarlığın inkişafından asılıdır. Dövlət dəstəyi nəticəsində ölkəmizdə sahibkarlığın inkişafı sürətlə getmişdir.

Ötən illərdə sahibkarlara 2 milyard manatdan çox güzəştli şərtlərlə kreditlər verilmişdir. Bu kreditlər hesabına və sahibkarların öz vəsaiti hesabına yüzlərlə, bəlkə də, minlərlə yeni müəssisə yaradılmışdır və qeyri-neft sektorunun inkişafı təmin edilmişdir.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Səhifə → 7

Rusiyaya dəstək verənlər ciddi cəzalandırılır

Səhifə → 3

Hakimlər də güzəştli ipoteka krediti alacaqlar

Səhifə → 8

Əqli mülkiyyət və zaman: yeni infrastruktur, innovasiya, yaradıcılıq və süni intellekt

Səhifə → 11

Hörmüz – dünya iqtisadiyyatının boğazı bağlı qalarsa...

Səhifə → 15

Qərbin Ermənistandakı seçkilərlə bağlı narahatlığı artır

Səhifə → 3

Cənubi Qafqazda sülh prosesi Ankara ilə İrəvanı da yaxınlaşdırır

Səhifə → 4

Kürdə suyun artması nəzarətdə saxlanılır

Səhifə → 5

Berlinin yeni hərbi doktrinası

Səhifə → 6

Neft ticarəti və logistikası forumu başa çatdı

Səhifə → 7

Qürbətdə cənnət xülyasının gerçəkdə cəhənnəm əzabları

Səhifə → 8

Təhcir qərarı və saxta soyqırım iddiaları

Səhifə → 9

“Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının strukturunun və idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 10 dekabr tarixli 546 nömrəli Fərmanının icrası ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bəzi fərmanlarında və Sərəncamında dəyişiklik edilməsi barədə

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, “Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının strukturunun və idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 10 dekabr tarixli 546 nömrəli Fərmanının icrası ilə əlaqədar **qərara alram**:

1. “Qaçqın və köçkünlərin məskunlaşdığı düşərgələrdə idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1994-cü il 17 sentyabr tarixli 207 nömrəli Fərmanının (Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1994, № 18, maddə 257 (Cild I)) 2-ci hissəsində “hakimiyyətinin nümayəndəsi, nümayəndənin müavini, nümayəndəliyin katibi” sözləri “hakimiyyəti başçısının nümayəndəsi, baş məsləhətçi–ev təsərrüfatlarının uçotu işinin aparıcısı, xadimə” sözləri ilə əvəz edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 4 avqust tarixli 911 nömrəli Fərmanı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003, № 8, maddə 440 (Cild I); 2024, № 5 (I kitab), maddə 526; 2025, № 5, maddə 444, № 9, maddə 817; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2026-cı il 19 mart tarixli 624 nömrəli Fərmanı) ilə təsdiq edilmiş “İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifatı Topluğu”nda aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

2.1. 2.1.8.4-cü abzasda “orqanlarının” sözü “başçıların” sözü ilə əvəz olunsun, həmin abzasda ikinci halda “dairələri” sözündən sonra “üzrə” sözü əlavə edilsin və həmin abzasdan ikinci halda “, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi” sözləri çıxarılsın;

2.2. 2.3.4-cü bəndəndə üzrə: 2.2.1. 3-cü abzasdan “, yerli icra hakimiyyəti başçısının inzibati ərazi dairəsi üzrə və sahə inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəliklərində” sözləri çıxarılsın və həmin abzasın sonunda nöqtə işarəsi nöqtəli vergüli işarəsi ilə əvəz edilsin;

2.2.2. aşağıdakı məzmununda 4-cü abzas əlavə edilsin:

“4. yerli icra hakimiyyəti başçısının inzibati ərazi dairəsi üzrə və sahə inzibati ərazi dairəsi üzrə nümayəndəliklərində aparıcı mütəxəssis”.

3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 26 oktyabr tarixli 508 nömrəli Fərmanı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, № 10, maddə 892 (Cild I)) ilə təsdiq edilmiş “Yerli icra hakimiyyəti və yerli özünüidarə orqanlarının normativ xarakterli aktlarının hazırlanması və qəbul edilməsi Qaydaları”nın 2.4-cü bəndində “hüquq şöbəsinin” sözləri “hüquq məsələləri üzrə struktur bölməsinin” sözləri ilə əvəz edilsin.

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2000-ci il 6 mart tarixli 347 nömrəli Sərəncamı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000, № 3 (I kitab), maddə 186 (Cild I); 2024, № 5 (I kitab), maddə 529) ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının rayon, şəhər, şəhərlərdə rayon icra hakimiyyəti başçıları aparatlarında sənədlərlə iş barədə Təlimat”da aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

4.1. 3-cü bənddə, 7-ci bəndin birinci və ikinci abzaslarında, 8-ci bənddə, 9-cu bəndin ikinci cümləsində, 10-cu bəndin ikinci abzasının ikinci cümləsində, 12-ci bəndin birinci cümləsində, 15-ci bəndin birinci və üçüncü abzaslarında və ikinci abzasının birinci cümləsində, 17-ci bəndin ikinci abzasında ismin müvafiq hallarında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri ismin müvafiq hallarında “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.2. 25-ci bəndin birinci abzasının birinci cümləsində “hüquq şöbəsinin” sözləri “hüquq məsələləri üzrə struktur bölməsinin” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.3. 28-ci bənddə “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinə” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinə” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.4. 29-cu bəndin birinci abzasında və 30-cu bənddə “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.5. 31-ci bənddə “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.6. 38-ci bəndin dördüncü abzasında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.7. 39-cu bəndin birinci abzasında, 45-ci, 49-cu bəndlərdə, 50-ci bəndin birinci abzasında, 52-ci bəndin ikinci abzasında, 53-cü bənddə və 54-cü bəndin birinci abzasında ismin müvafiq hallarında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri ismin müvafiq hallarında “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.8. 55-ci bənd üzrə: 4.8.1. birinci abzasda “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.8.2. ikinci abzasda “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinə” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.9. 57-ci bənddə, 61-ci bəndin birinci abzasında, 62-ci bəndin yeddinci cümləsində, 65-ci bəndin birinci və ikinci abzaslarında, 70-ci bənddə ismin müvafiq hallarında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri ismin müvafiq hallarında “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.10. 72-ci bəndin birinci abzasında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.11. 80-ci, 81-ci bəndlərdə, 83-cü bəndin birinci abzasının birinci cümləsində və ikinci abzasında, 88-ci bəndin birinci cümləsində, 91-ci bənddə, 92-ci bəndin ikinci abzasında, 93-cü bəndin birinci abzasının ikinci cümləsində, 96-cı bəndin birinci abzasının ikinci cümləsində və ikinci abzasında ismin müvafiq hallarında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri ismin müvafiq hallarında “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.12. 97-ci bəndin birinci cümləsində “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.13. 98-ci bəndin ikinci abzasının ikinci cümləsində, 99-cu bəndin birinci abzasının ikinci və beşinci cümlələrində “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinin” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinin” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.14. 102-ci bəndin birinci abzasının birinci cümləsində “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinə” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.15. 103-cü bənd üzrə: 4.15.1. birinci abzasda “kadr işlərinin aparılması həvələdi edilməsi şöbəsinin” sözləri “kadr məsələləri üzrə struktur bölməsinə” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.15.2. onuncu abzasda “Kadr işlərini aparın şöbə” sözləri “Kadr məsələləri üzrə struktur

bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.16. 104-cü bənddə “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinə” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinə” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.17. 107-ci bəndin birinci abzasında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.18. 109-cu bənd üzrə: 4.18.1. ikinci abzasın birinci cümləsində, üçüncü və dördüncü abzalarda “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.18.2. altıncı abzasın ikinci cümləsində “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinə” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinə” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.19. 110-cu bəndin birinci abzasında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinə” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinə” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.20. 111-ci bəndin birinci abzasında və ikinci abzasının ikinci cümləsində, 115-ci bəndin birinci abzasında və 116-cı bənddə ismin müvafiq hallarında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri ismin müvafiq hallarında “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.21. 119-cu bənd üzrə:

4.21.1. birinci abzasın birinci cümləsində “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə, ikinci cümləsində “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinə” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinə” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.21.2. yeddinci abzasda “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinin” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinin” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.22. 121-ci bənddə və 123-cü bəndin birinci abzasında ismin müvafiq hallarında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri ismin müvafiq hallarında “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.23. 124-cü bənd üzrə: 4.23.1. birinci abzasda “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinin” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinin” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.23.2. ikinci abzasda “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinin” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinin” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.24. 128-cü bənddə, 129-cu bəndin birinci cümləsində, 130-cu bənddə, 136-cı bəndin birinci cümləsində və 137-ci bənddə (hər iki halda) ismin müvafiq hallarında “Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsi” sözləri ismin müvafiq hallarında “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.25. həmin Təlimata 3 və 26 nömrəli əlavələrdə “Ümumi şöbə” sözləri “Sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsi” sözləri ilə əvəz edilsin;

4.26. həmin Təlimata 13 nömrəli əlavədə “ümumi şöbəyə” sözləri “sənədlər və vətəndaş müraciətləri üzrə struktur bölməsinə” sözləri ilə əvəz edilsin.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 aprel 2026-cı il

“Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq üzrə birgə hökumətlərarası komissiyanın Azərbaycan Respublikası üzrə yeni tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 30 mart tarixli 2070 nömrəli Sərəncamında dəyişiklik edilməsi barədə

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara alram**:

1. “Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında ticarət-iqtisadi əməkdaşlıq üzrə birgə hökumətlərarası komissiyanın Azərbaycan Respublikası üzrə yeni tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 30 mart tarixli 2070 nömrəli Sərəncamının (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2007, № 3, maddə 296 (Cild I)) 1-ci hissəsində aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1.1. “Azərbaycan Respublikasının energetika naziri” sözləri “Samir Şərifov – Azər-

baycan Respublikası Baş nazirinin müavini” sözləri ilə əvəz edilsin;

1.2. “Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyat nazirinin müavini” abzasından sonra aşağıdakı məzmununda yeni abzas əlavə edilsin: “Azərbaycan Respublikası energetika nazirinin müavini”;

1.3. “Azərbaycan Respublikası rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat nazirinin müavini” abzasından sonra aşağıdakı məzmununda yeni abzas əlavə edilsin:

“Azərbaycan Respublikası ekologiya və təbii sərvətlər nazirinin müavini”;

1.4. “Azərbaycan Respublikasının Qazaxıstan Respublikasında fəvqəladə və sə-

lahiyyətli səfiri” abzasının sonundan nöqtə işarəsi çıxarılsın və aşağıdakı məzmununda yeni abzas əlavə edilsin:

“Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının Beynəlxalq əməkdaşlıq şöbəsinin müdiri”.

2. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi bu Sərəncamın 1-ci hissəsi ilə edilən dəyişikliklər barədə Qazaxıstan Respublikası tərəfinə bildiriş göndərsin.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 aprel 2026-cı il

1941–1945-ci illərdə İkinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş şəxslərə, həlak olmuş və ya sonralar vəfat etmiş döyüşçülərin dul arvadlarına, arxa cəbhədə fədakar əməyinə görə orden və medallarla təltif edilmiş şəxslərə birdəfəlik maddi yardım verilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, İkinci Dünya müharibəsində Qələbənin 81-ci ildönümünə ilə əlaqədar **qərara alram**:

1. 1941–1945-ci illərdə İkinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş şəxslərə 2 750,0 (iki min yeddi yüz əlli) manat məbləğində, İkinci Dünya müharibəsində həlak olmuş və ya sonralar vəfat etmiş döyüşçülərin dul arvadlarına, həmin dövrdə arxa cəbhədə fədakar əməyinə görə orden və medallarla təltif edilmiş şəxslərə, İkinci Dünya müharibəsi illərində döyüş cəbhələrinin arxa hüdədləri, yaxud döyüşən donanmaların əməliyyat zonaları daxilində ordunun və donanmanın mənafeyi üçün tapşırıqları yerinə yetirmiş xüsusi birləşmələrin işçilərinə, İkinci Dünya müharibəsi dövründə Leningrad şəhərinin müdafiəsinə görə müvafiq medal və döş nişanı ilə təltif edilmiş şəxslərə, habelə Leningrad şəhərinin mühasirəsi iştirakçılarına 1 500,0 (bir min beş yüz) manat məbləğində birdəfəlik maddi yardım verilsin.

2. Bu Sərəncamın 1-ci hissəsinin icrası

məqsədlə:

2.1. Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ehtiyat fondundan 3,0 (üç) milyon manat vəsait ayrılırsın;

2.2. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi bu Sərəncamın 2.1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş vəsaitin Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin xüsusi hesabına köçürülməsini təmin etsin;

2.3. Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi birdəfəlik maddi yardımın bu Sərəncamın 1-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş şəxslərə ödənilməsinə təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 aprel 2026-cı il

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Vətəndaş Qəbulu Mərkəzində 2026-cı ilin may ayında vətəndaşların qəbulu CƏDVƏLİ	
Qəbulu aparın şəxs	Qəbul günü
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi – Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Ərazi-təşkilat məsələləri şöbəsinin müdiri Nağdəliyev Zeynal Səfər oğlu	1
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi – Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının İqtisadi siyasət və sənaye məsələləri şöbəsinin müdiri Əmirov Natiq Ərziman oğlu	4
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinin müdiri İsmayilov Süleyman Abbas oğlu	5
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi – Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Hüquq-mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri Ələsgərov Fuad Murtuz oğlu	6, 20
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Humanitar siyasət, diaspor, multikulturalizm və dini məsələlər şöbəsinin müdiri Əliyeva Fərah Şirməmməd qızı	7
Azərbaycan Respublikası Birinci vitse-prezidentinin Katibliyinin rəisi Həsənov Altay Tofiq oğlu	8, 15, 22
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi – Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Dövlət nəzarəti məsələləri şöbəsinin müdiri Həsənov Kərəm Əvəz oğlu	8
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi – Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının İqtisadi məsələlər və innovativ inkişaf siyasəti şöbəsinin müdiri Mövsümov Şahmar Arif oğlu	12
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Hərbi məsələlər şöbəsinin müdiri Seyidov Fərid Mirmüfid oğlu	13
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin köməkçisi – Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Xarici siyasət məsələləri şöbəsinin müdiri Hacıyev Hikmət Fərhəd oğlu	14
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Dövlət qulluğu və kadr məsələləri şöbəsinin müdiri Məcidov Tələt Tahir oğlu	15
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Gənclər siyasəti və idman məsələləri şöbəsinin müdiri Məmmədəliyev Yusuf Ülfət oğlu	18
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin mətbuat katibi Səttarov Orxan Rəcəb oğlu	19
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Qeyri-hökumət təşkilatları ilə iş və kommunikasiya şöbəsi	19
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Hüquq-mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin Əfv məsələləri sektoru	19
Ağdam, Füzuli və Xocavənd rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Hüseynov Emin Zamin oğlu	21
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Qanunvericilik və hüquq siyasəti şöbəsinin müdiri Kerimov Gündüz Hacı oğlu	22
Şuşa rayonunda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Kerimov Aydın Zöhrab oğlu	22
Laçın rayonunda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Məmmədov Məsim Əhməd oğlu	25
Xankəndi şəhərində, Ağdərə və Xocalı rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Yusubov Elçin Mustafa oğlu	25
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Siyasi partiyalar və qanunvericilik hakimiyyəti ilə əlaqələr şöbəsinin müdiri Vəliyev Ədalət Məqsəd oğlu	26
Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Hacıyev Vahid Rəsim oğlu	26
Kəlbəcər rayonunda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Hacıyev Bəşir Qüdrət oğlu	26

Azərbaycan Respublikasının Təhlükəsizlik Şurası Azərbaycan Respublikası Təhlükəsizlik Şurasının katibi Usubov Rəhil İdris oğlu	25

Qeyd: Vətəndaşlar Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının Vətəndaş Qəbulu Mərkəzində qəbul olunurlar. Ünvan: Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu, Zaur Nudirəliyev, 79. Qəbula yazılış qəbul gününə ən gec 1 iş günü qalmış dayandırılır. Qəbul saat 14:00-dan başlayır. Əlaqə üçün: Çağrı Mərkəzi – 1111.

Ələt azad iqtisadi zonasının fəaliyyətinin təmin edilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara alram**:

1 “Ələt azad iqtisadi zonasının yaradılması və fəaliyyətinin təşkil haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 22 may tarixli 1032 nömrəli Fərmanının 3-cü hissəsinə əsasən, Bakı şəhər Qaradağ rayonu Ələt qəsbəsinin inzibati ərazisində yerləşən və Ələt azad iqtisadi zonasının ərazisi qismində müəyyən edilmiş torpaq sahəsinin bu Sərəncamə əlavə olunan Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin tərtib etdiyi yerquruluşu planında göstərilmiş, dövlət mülkiyyətinə aid 1453,09 hektar təşkil edən hissəsi birdəfəlik, əvəzsiz

və daimi istifadə hüququ ilə Ələt azad iqtisadi zonasının səlahiyyətli qurumuna verilsin.

2 Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi və Ələt azad iqtisadi zonasının səlahiyyətli qurumu bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsinlər.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 aprel 2026-cı il

Qərbin Ermənistandakı seçkilərlə bağlı narahatlığı artır

AI-nin ardınca ATƏT və ABŞ senatorları da hərəkətə keçdilər

İyunun 7-də Ermənistanda keçiriləcək parlament seçkiləri beynəlxalq ictimaiyyətin diqqət mərkəzindədir. Xüsusilə, Avropa İttifaqının (AI) rəsmi strukturları və "qoca qitə"nin müxtəlif təsisatları seçkiləri diqqət mərkəzində saxlayırlar. Onlar rusiyapərəst qüvvələrin hakimiyyəti ələ keçirməsinə imkan verməmək, hazırkı baş nazir Nikol Paşinyanın postunda qala bilməsi üçün konkret addımların atılmasına start veriblər.

Aprelin 21-də AI ölkələrinin xarici işlər nazirləri Brüsseldə Ermənistanı yeni mülti missiyanın göndərilməsi barədə qərarı təsdiqlədilər. Sənədə görə, missiya Ermənistanın hibrid təhdidlərə qarşı dayanıqlılığını gücləndirməyə yönəldəcək və nazirliklərə, eləcə də təhlükəsizlik qurumlarına strateji və praktik məsləhətlər, həmçinin dəstək verəcək. Ermənistan Xarici İşlər Nazirliyi açıqlama yayaraq 2 illik mandatla fəaliyyət göstərəcək və "Avropa İttifaqının Ermənistan Respublikasındakı Tərəfdaşlıq Missiyası" adlanacaq yeni mülti missiyanın yerləşdirilməsi qərarını alqışladığını bildirdi. XİN təsdiqləyib ki, missiyanın məqsədi Ermənistanın demokratik dayanıqlılığını gücləndirilməsinə dəstəkləmək, dezinformasiya, kiberhücumlar və qanunsuz maliyyə axınları ilə mübarizə sayələri də daxil olmaqla hibrid təhdidləri aradan qaldırmaqdır.

Aprelin 23-də isə ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun (ATƏT/DTİHB) Ermənistanı seçkilərlə bağlı müşahidə missiyası göndərəcəyi məlum olub. Büronun yaydığı məlumata görə, missiya Ermənistan hakimiyyətinin dövtə il formalaşdırılıb və seçkiqabağı ehtiyacın qiymətləndirilməsinin nəticələrinə əsaslanır. Missiyanın 13 ekspertdən ibarət əsas qrupu İrəvanda Yanes Lenarçiqin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərəcək. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, sloveniyalı Y.Lenarçiq Qərbdə kifayət qədər tanınmış siyasətçidir. O, 2008-2014-cü illərdə ATƏT/DTİHB-in direktoru olub. 2019-cu il dekabrın 1-dən isə Ursula fon der Lyayenin komissiyasında Humanitar yardım və böhranların idarə edilməsi üzrə Avropa komissarıdır.

Mayın 1-dən etibarən Ermənistanı 30 uzunmüddətli müşahidəçi göndəriləcək.

DTİHB, həmçinin seçkilərdən bir neçə gün əvvəl Ermənistanı 250 qısamüddətli müşahidəçinin göndərilməsinə təmin edəcək. Ekspertlərin və uzunmüddətli müşahidəçilərin əsas qrupuna ATƏT-in 28 üzv dövlətinin nümayəndələri daxildir. "Bu müşahidə missiyası seçki prosesinin bütün mərhələlərini ATƏT-in öhdəlikləri və demokratik seçkilərə dair digər beynəlxalq öhdəliklər və standartlar prizmasından qiymətləndirəcək. Biz təkcə seçkiləri deyil, həm də onların keçiriləcəyi mühiti müşahidə edəcəyik", – deyə Lenarçiq bildirib.

Seçki günü ATƏT Parlament Assambleyasının, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının və Avropa Parlamentinin nümayəndə heyətləri DTİHB missiyasına qoşulacaqlar. Seçkilərdən təxminən iki həftə əvvəl DTİHB müşahidə missiyasının fəaliyyəti barədə ictimaiyyəti və KİV-i məlumatlandırmaq üçün aralıq hesabat yayımlayacaq. Seçkilərin sabahı günün missiyanın ilkin qənaəti və işinin nəticəsi birgə mətbuat konfransında təqdim olunacaq. Prosesin təkmilləşdirilməsi üçün hərətfəli qiymətləndirməni və tövsiyələri özündə əks etdirəcək yekun hesabat seçkilərdən bir neçə ay sonra dərc olunacaq.

*

Bu arada amerikalı bəzi senatorların "Meta" və "Alphabet" şirkətlərini Ermənistanı Rusiya müdaxiləsinə qarşı mübarizəsinə kömək etməyə çağırdıqları məlum olub. Senatorlar Cin Şahen və Tom Tillis adları çəkilən şirkətlərə məktub göndərərək, onları "2026-cı ilin iyun ayında Ermənistanı keçiriləcək parlament seçkilərindən əvvəl Rusiya dezinformasiyasının yayılmasının qarşısını almaq üçün kifayət qədər resurs ayırmağa" çağırıblar. Məktubda deyilir: "Müstəqil ekspertlər hesab edirlər ki, Rusiya Ermənistandakı demokratik prose-

sin nəticəsinə təsir göstərmək üçün "Meta" platformaları vasitəsilə də daxil olmaqla, Moldova strategiyasından istifadə edir. Biz "Meta" və "Alphabet" şirkətlərini diqqətinə Rusiya Federasiyasının demokratik ölkələrdə seçkilərə müdaxilə etməyə növbəti cəhdinə yönəldirik – bu dəfə 2026-cı ilin iyununda Ermənistanı keçiriləcək parlament seçkiləri ərəfəsində. Bu seçkilər Ermənistanın gələcəyinin müəyyənləşməsi baxımından həlledici əhəmiyyət daşıyır, çünki onlar, çox güman ki, regional sülh təşəbbüslərinin və tövsiyələrinin inkişafı layihələrinin, o cümlədən sülh danışıqlarının əsas komponenti olan Trampın Beynəlxalq Sülh və Rifah Marşrutu layihəsinin nəticəsinə müəyyən edəcək. Həç bir xarici qüvvənin Ermənistanın suveren qərarlarının nəticəsinə təsir etməsinə icazə verilməməlidir".

Senatorlar qeyd ediblər ki, xarici qüvvənin öz iradəsinə erməni xalqına qəbul etmədikləri cəhdlərinə göz yummaq olmaz: "Əgər bu cəhdlər ABŞ yurisdiksiyasına daxil olan platformalardan istifadə etməklə həyata keçirilirsə, belə halların qarşısını alınmasına görə məsuliyyətimiz daha da artır. Biz "Meta" şirkətini Ermənistanı azad və ədalətli seçkilərin təmin olunmasına kömək etməyə, "Alphabet" şirkətini isə

seçkilər ərəfəsində Rusiya dezinformasiyasına qarşı mübarizə aparmaq üçün kifayət qədər resurs ayırmağa çağırıraq".

Qeyd edək ki, "Meta" şirkətinin məhsullarına proqram təminatı, "Facebook Messenger", "Facebook", "Instagram", "WhatsApp" daxildir. "Alphabet" şirkəti isə "Google Inc" və onun törəmə şirkətlərini, eləcə də bir neçə startapı idarə edən holding şirkətidir. Hər iki şirkətin baş ofisi ABŞ-ın Kaliforniya ştatında yerləşir. Bu baxımdan ATƏT-in Ermənistanı seçki müşahidə missiyası göndərməsi barədə məlumat, eləcə də ABŞ senatorlarının ünvanladığı müraciətlər eyni siyasi və informasiya mühitinin iki fərqli, lakin bir-biri ilə bağlı təzahürü kimi görünür. Hər iki hadisənin mərkəzində Ermənistanı seçkilər dayanır və bu seçkilərin təkcə daxili siyasi proses deyil, həm də regional və global güclərin maraqlarının toqquşduğu bir məkən olduğu açıq şəkildə hiss olunur.

Politoloq Ramiyə Məmmədova XQ-yə açıqlamasında bildirdi ki, burada bir neçə fərqli möntəq paralel işləyir və bəzən bir-birini neytrallaşdırır. Onun sözlərinə görə, əgər ATƏT-in müşahidə missiyası göndərməsi beynəlxalq təşkilatların Ermənistandakı seçki prosesinə institusional yanaşmasını göstərsə, ABŞ senatorlarının

müraciəti daha çox informasiya təhlükəsizliyi və rəqəmsal platformalar üzərindən potensial xarici təsir məsələsinə fokuslanır: "Burada əsas narahatlıq Rusiya dezinformasiyasının yayılması və bunun seçki nəticələrinə təsir ehtimalıdır. Senatorların yanaşması göstərir ki, müasir seçkilərdə informasiya məkanı ən az hüquqi çərçivə qədər vacib sahəyə çevrilib. Bu iki prosesin bir-biri ilə əlaqəsi onların eyni seçki dövrünü əhatə etməsi və demokratik legitimliyin qorunmasına yönəlməsi ilə izah olunur. ATƏT missiyası seçkiləri yerində müşahi-

də ədib ümumi vəziyyəti qiymətləndirirsə, ABŞ senatorlarının təşəbbüsü isə rəqəmsal informasiya mühitində və xarici təsirlərin texnologiya platformaları vasitəsilə məhdudlaşdırılmasına diqqət yetirir. Yəni biri seçkilərə bərabər nəzarət və müşahidə ilə, digəri isə informasiya məkanının qorunması ilə bağlıdır".

Ekspert onu da bildirdi ki, Ermənistan kontekstində daha bir vacib nüans seçki institutlarına inanım hassaslığıdır. Əgər ictimai etimad aşağıdırsa, hətta kiçik informasiya səs-küyü belə siyasi nəticə kimi qavranılır. Bu halda hibrid təhdidlər xarici aktorların gücündən çox, daxili siyasi qütbləşmənin güzgüsünə çevrilir: "Buna görə də problem təkcə "müdaxilənin qarşısını almaq" deyil. Eyni zamanda, cəmiyyətin informasiya qarşılıqlı özü süzgöcdən keçirmə qabiliyyətidir. Bu baxımdan seçkilər texniki proses olmaqdan çıxır və informasiya davranışının testinə çevrilir".

Səxavət HƏMİD
XQ

Rusiyaya dəstək verənlər ciddi cəzalandırılır

Moskva isə Brüsselin sərt sanksiya qərarı qarşısında qalıb

Dünya Avropa İttifaqı (AI) Rusiya Federasiyasına qarşı sayca 20-ci sanksiyalar paketini təsdiqlədi. Bu qərar Qərb blokunun geosiyasi müdafiə strategiyasının əsas tərkib hissəsi sayılır. Şərqi Avropada davam edən hərbi əməliyyatların və global güc mərkəzləri arasındakı siyasi qütbləşmənin fonunda qəbul edilən məhdudiyətlər Moskvanın beynəlxalq logistik resurslara çıxışını bağlamaq məqsədi daşıyır. Hazırkı vəziyyətdə qitə dövlətləri, o cümlədən NATO üzvləri və Şimali Atlantika alyansına daxil olmayan ölkələrlə Rusiya arasındakı münasibətlərin gərginlik səviyyəsi artıq pik həddə çatıb.

lavasiyə hərbi maşının maliyyələşdirilməsinə yönəldildiyindən, AI məhz neft-qaz infrastrukturunu əsas zərbə obyektinə kimi müəyyənləşdirib. Paralel olaraq kompüter texnologiyaları və kibertəhlükəsizlik sahələrinə tətbiq edilən qadağalar Rusiyanın rəqəmsal inkişaf tempini yavaşlatmaq, müasir informasiya mühərribindəki imkanlarını sıfıra endirmək və hərbi-sənaye

manları Rusiya hərbi dəniz donanmasının logistik təminatında həlledici düyünlərdir. Eyni zamanda, İndoneziya ərazisindəki Karimun limanının neft terminalına oxşar qadağanın tətbiqi AI-nin sanksiya siyasətini global cəhətdən genişləndirmək niyyətini sübuta yetirir. Tətbiq edilən qadağaların ən kəskin hissələrindən digəri Qərb analitikləri tərəfindən "kölgə donanması" adlandırılan gəmi qruplaşmalarına qarşı yönəlib. Qeyri-qanuni yollarla enerji daşıyıcılarını beynəlxalq sulara çıxarmağa çalışan 46 gəminin limanlara girişinə və xidmətlərdən istifadəsinə qəti qadağa qoyulur. Beləliklə, beynəlxalq ticarət siyasətinə salınmış dəniz vasitələrinin ümumi sayı 632-yə çatdırılır. Rəqəmlərin nəhəngliyi rəsmi Moskvanın sanksiyalardan yayınmaq məqsədilə qurduğu qeyri-formal iqtisadi şəbəkənin həcmi nümayiş etdirir.

*

Yeni sanksiya paketi maliyyə məhdudiyətlərini daha da sərtləşdirir və 20 Rusiya bankının beynəlxalq əməliyyatlarına çıxışını bloklayır. Məqsəd Rusiyanın maliyyə sistemini zəiflətmək və hərbi xərclərinin maliyyələşməsinə çətinləşdirməkdir. Eyni zamanda, sanksiyalar yalnız Rusiya ilə məhdudlaşdırılır. Qırğızıstan, Laos və Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 4 xarici bank da Rusiyaya yardım etdiyi üçün qadağalara moruz qalıb. Bu, Qərbin sanksiyalardan yayınma kanallarını bağlamağa yönəlməli addımı kimi qiymətləndirilir. Ümumilikdə, mesaj ondan ibarətdir ki, Rusiyaya dolaylı dəstək verən maliyyə strukturları global sistemdən kənarlaşdırılır və üçüncü ölkələr isə bu prosesdə daha ciddi nəzarət altına alınırlar.

Eskalesiyanın qidalandırıcı mənbəyi sayılan hərbi-sənaye kompleksinə qarşı atılan addımlar 20-ci paketin əsas sütunu təşkil edir. Ümumilikdə, 58 silah istehsalçısı, logistik təminatçı və əlaqəli struktur qara siyahıya salınıb ki, bu da dronlar və yüksək texnologiyalı hərbi sistemlərin istehsal zəncirini zəiflətməyə yönəlib. Bundan başqa, sanksiyalardan yayınmanın qarşısını almaq üçün xüsusilə Qırğızıstanı qarşı sət tədbirləri tətbiq edilib, o cümlədən yüksək texnologiyalı avadanlıqların ixracı məhdudlaşdırılıb. Eyni zamanda, Rusiya ilə əlaqəli və ya ikili təyinatlı malların daşınmasında iştirak edən 60-a yaxın əlavə struktur da siyahıya daxil edilib. Elə-

cə də Çin, BƏƏ və Mərkəzi Asiyanın bəzi ölkələrindəki 16 quruma məhdudiyət qoyulub.

Tətbiq edilən 20-ci paketin struktur memarlığı beynəlxalq münasibətlər sisteminə yeni doktrinin formalaşdırılmasına xəbər verir. Keçmiş illərin məhdud və sadəcə, xəbərdarlıq xarakterli daşıyan qərarlardan fərqli olaraq, hazırkı mexanizmlər tamamilə düşməni məhv etmək strategiyasına əsaslanır. Qitənin siyasi institutları mövcud realığı dərk edərək, vəziyyətin qeyri-müəyyən müddətə qədər gərgin qalacağını və hərbi eskalasiya risklərinin artacağını qabaqcadan hesablayıblar. Qəbul edilən məhdudiyətlər yalnız Rusiya iqtisadiyyatını daxilədən sarsıtmaqla yekunlaşmayıb. Əsas məqsəd Kreml rəhbərliyinin global iddialarını zərərsizləşdirmək və avtoritar rejimlərin beynəlxalq hüquq normalarına meydan oxumasının qarşısını almaqdır.

Kollektiv Qərb mərkəzləri və müttəfiq qüvvələr tərəfindən həyata keçirilən ticarət siyasəti global nizamı yenidən quran çoxölçülü və monumental arxitektura. Sadalanan bütün sanksiya mexanizmləri, xüsusən kölgə gəmi şəbəkələrinin məhvi, limanların qapadılması, qabaqcıl hərbi-sənaye subyektlərinin sıradan çıxarılması və üçüncü dövlətlərdəki kommersiya əlaqələrinin dondurulması mütləq çatacaq. Avropa paytaxtlarından verilən siyasi qərarların mətni onu təsdiqləyir ki, bəşəriyyətin gələcək nizamı yalnız qanun aliliyinə və dövlətlərin ərazi bütövlüyünə hörmət üzərində qurulacaq. Sanksiya paketlərinin tətbiqi uzun illər boyu dünyanı təhdid edən hərbi ekspansiya ideologiyalarını darmadağın edəcək. Hər həftə yoxlanılan satış sənədləri, gəmiçilik reyestrləri, ehtiyat hissələrinin ixrac bəyannamələri əsasında nəhəng siyasi detektiv işinin tərkib hissəsidir. Tətbiq edilən kompleks məhdudiyətlər silsiləsi yeni minilliyin iqtisadi və hüquqi müharibə standartlarını müəyyən edir. Belə görünür ki, köhnə status-kvoya qayıdış ehtimalı tamamilə aradan qaldırılıb və yeni dünyanın quruculuğu yalnız sanksiyaların dikte etdiyi dəyərlər çərçivəsində mümkündür ola-
caq.

Yusif ŞƏRİFZADƏ
XQ

Rəsmi Moskva tərəfindən idarə edilən və bütün qitə üçün bilavasitə təhdid yaranan əməliyyatlara qarşı AI üzvü olan ölkələr artıq qəti addımlara əl atmağa məcbur olublar. Xüsusilə son illər intensivləşən hibrid hücumlar, proksi qüvvələrin vasitəsilə həyata keçirilən təxribatlar, eləcə də dövlət infrastrukturlarını hədəf alan irimiqyaslı kiberhücumlar kollektiv Qərbin səbr kasasını daşıran amillərə çevrilib. Avropa paytaxtlarında formalaşan vahid siyasi rəy ondan ibarətdir ki, yalnız aqressiv və ardıcıl sanksiya mexanizmləri vasitəsilə Kremlin destruktiv fəaliyyət n-

çəqlərini zərərsizləşdirmək mümkündür.

20-ci sanksiyalar paketini hərətfəli araşdıranda aydın olur ki, hədəf seçilmiş sahələr təsadüfi deyil və sifət strateji iflic vəziyyəti yaratmağa hesablanıb. Yeni məhdudiyətlər əsasən enerji, kompüter texnologiyaları və maliyyə sektorlarını, habelə vacib istehlak sahələrini əhatə edir. Siyahıda göstərilən sahələrə ətraflı şəkildə toxunmağa lüzum görmürük, çünki konkret istiqamətlər dövlətin dayaqlarını formalaşdıran əsas resursları rədd edir. Enerji resurslarının ixracı sayəsində əldə edilən milyardlarla dollarlıq gəlir bi-

kompleksinin intellektual bazasını məhv etmək niyyəti daşıyır. Maliyyə sektorunun tam təcridi isə ölkənin global bazarlarla istənilən əlaqəsinə kəsərək, daxili iqtisadi stabililiyi siyasi böhrana çevirmək ehtimalı artırır.

Qlobal dəniz hegemonluğu və logistik nəzarət uğrunda gedən geosiyasi mübarizə 20-ci paketin mərkəzi xətlərindən sayılır. Moskva üçün strateji əhəmiyyət daşıyan Murmansk və Tuapse limanları ilə əməliyyatların tamamilə qadağan edilməsi, sadəcə, ticarət əlaqələrinin kəsilməsi mənasına gəlmir. Şimal Buzlu okeanında və Qara dəniz hövzəsində yerləşən bu dəniz li-

Cənubi Qafqazda sülh prosesi Ankara ilə İrəvanı da yaxınlaşdırır

Barışın əsaslılıq xətti və ALEN SIMONYANIN DÜŞÜNƏDİYİ MƏQAMLAR

Son aylar Ermənistan rəsmilərinin Azərbaycanla bağlı fikirlərində pozitiv ab-hava hökm sürməkdədir. Əlbəttə, bu, sevindiricidir və belə bəyanatların hər iki ölkənin cəmiyyətlərinə adekvat təsiri var.

Bəli, Ermənistan rəsmilərinin regionda sülh xüsusunda səsləndirdikləri bəyanatlar nikbinlik üçün əsas verir. Məsələn, baş nazir Nikol Paşinyan bu günlərdə erməni cəmiyyətini hələ çox kövrək olan barış mühitini qorumağa səsləyib. Bu çağırış sırf qarşıdan gələn parlament seçkilərinə hesabansa da, Nikolun söylədiklərində samimiyyət çalarları diqqət çəkməkdədir. Bütün bunlar öz yerində.

Azərbaycan–Ermənistan sülh gündəminin irəlilədiyi bir vaxtda Türkiyə–Ermənistan münasibətlərinin normallaşması məsələsi də gündəmə gəlməkdədir. Belə təəssürat yaranır ki, rəsmi İrəvan bu iki məsələni bir-birindən ayrı tutan spekulasiyalarından əl çəkib. Ümumən, vəziyyət bildirdiyimiz kimidir. Amma... Ermənistan Parlamentinin sədri ALEN SIMONYAN da bəzində söz açdığımız pozitivlik əhvali-ruhiyyəsinin aktiv daşıyıcısıdır. Məsələn, o, bu yaxınlarda Azərbaycan və Ermənistan xalqlarının dostluğundan söz açaraq gündəmə gəlmişdi. “Əmma” Simonyanın Türkiyədəki erməni nəşrlərinə müsahibəsidir. Daha doğrusu, müsahibədə dilə gətirdiyi fikirlərdir. A.Simonyan deyib ki, Ermənistan–Türkiyə münasibətlərinin normallaşması prosesi Azərbaycan tərəfindən süni şəkildə ləngidilir və Azərbaycanın siyasi lobbları Ankaraya bir-başqa təzyiç göstərir.

Bəribaşdan A.Simonyanın diqqətə çatdırdığımız fikrinin kökündən yanlışlığını vurğulayaraq. Təkcə o yox, ümumən, erməni siyasi industriyasının nümayəndələri nəzərə alınmalıdır ki, Bakı–Ankara münasibətləri ölkələrarası əlaqələr kontekstindən xeyli yüksəkdə dayanır, əlahəzrət tarixin sınaqlarından çıxış dostluğa və qaradışığa söykənir. Yəni birincinin ikinciyə, yaxud ikincinin birinciyə nəyisə bildirməsinə ehtiyac yoxdur, ola bilməz. İkincisi, A.Simonyan və Türkiyə–Ermənistan normallaşması baxımından Azərbaycan amilini qabardanlar yaxın keçmiş yada salmalıdırlar. Söhbət konkret olaraq 1993-cü ildən gedir. O ildən ki, Türkiyə Azərbaycan torpaqlarını işğal etdiyi üçün Ermənistanla vuru sərhədini bağlamışdı. Həmin vaxt Bakı Ankaraya hansı-

sa təzyiç etmişdi? Xeyr. Heç nəzəri baxımdan da belə bir durum mümkün deyildi. Deməli, ortada Türkiyə dövlətinin prinsipli yanaşması var. O yanaşma ki, fundamentaldır, özündə bir sıra vacib səmərələri birləşdirir.

Məsələn, Antalya Diplomatik Forumunda çıxış edən Türkiyənin xarici işlər naziri Hakan Fidan Zəngəzur dəhlizinin ölkəsi üçün önəmini vurğuladı. Yaxşı olar ki, Simonyan məhz bu məqama diqqət yetirsin. Çünki indiki durumda Türkiyə–Ermənistan sərhədi heç də beş-altı ac erməninin gedib Türkiyədə pul qazanması üçün açılmır. Eyni zamanda, Türkiyənin böyük ölçüdə erməni əriyini və konyakına ehtiyacı yoxdur. Ankara regiona bütün orqanizmi kimi yanaşır. Bu orqanizmin bütün orqanları funksional qazanmalıdır. Yəni Ermənistan, necə deyirlər, əlini daşın altına qoymalı, iradə göstərməli və regional düzənə töhfə verməyi bacarmalıdır. Bunun üçün isə ölkənin üzərinə götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirməsi şərtidir.

Bəli, Ermənistan rəsmiləri, bütövlükdə, ölkənin ictimai rəyinin təmsilçiləri düşünməlidirlər ki, Ankara–İrəvan normallaşması, o cümlədən, bu normallaşmanın mühüm tərkib hissəsi sayılan quru sərhədlərinin açılması Azərbaycan–Ermənistan sülhü kimi mühüm prosesin tam reallaşmasının

nəticəsi qismində meydana çıxmalıdır. Hazırda Azərbaycan–Ermənistan quru sərhədində tam funksionallıq yoxdursa, rəsmi İrəvanın təmsilçiləri

Türkiyə–Ermənistan sərhədinin işlək hala düşməsindən söz açmaq bilməzlər. Burada Bakının hansısa təzyiç göstərməsinə ehtiyac yoxdur.

Məlum olduğu kimi, 44 günlük müharibədən ötn müddətdə Paşinyan administrasiyasının təmsilçiləri Azərbaycanın Türkiyəyə təzyiçini tezisi sırf Qərbin diqqətini çəkmək üçün qabardıblar. Belə düşüncələr ki, Aİ ölkələri Türkiyəni Ermənistanla sərhədləri açmağa məcbur edəcək. Lakin istəklərinə çatma bilməyiblər. Simonyan bunu bilmir? Yoxsa o, müsahibə verdiyi erməni nəşrlərinin Türkiyənin rəsmi siyasətinə təsir göstərmək gücünün olduğunu düşünəcək qədər sadəlövhdü? Digər tərəfdən, A.Simonyan “Bakı İrəvanla birbaşa sülh danışıqları aparır, eyni zamanda, erməni–türk dialoquna mane olur. Ankara, faktiki olaraq, Azərbaycan təsirinin girovuna çevrilib” kimi qıvıq doğuran fikiri bildirməli deyil. Əgər o, “Ermənistan təcrid vəziyyətində qalmamalıdır və regional problemlərlə bağlı bütün qonşularla birbaşa dialoqa hazırdır” deyirsə, ölkəsinin nə üçün təcrid olunduğunu fərq etməlidir.

Necə deyirlər, özü yıxılan ağlalmaz. Ermənistan uzun müddət işğalçılıq siyasəti aparıb. Ölkənin təcridi məhz buna görədir, başqa səbəb yoxdur. Ermənistan və erməni cəmiyyəti

qonşularının nəzərlərində, bir növ, bəraət almədirlər. Bunu necə etməlidirlər, məsələyə qayıdacağıq. Hələlik isə Simonyanın digər fikirlərinə nəzər salaıq. O, Türkiyənin ilkin şərtlərinin, guya, daim dəyişdiyini bildirib. Dəyişən heç nə yoxdur. Yuxarıda qeyd etdik ki, Ankara Bakı–İrəvan münasibətlərinin fundamentallığına kazusunu rəhbər tutur. Fundamentallıq isə dəfələrlə vurğulanıb. H.Fidanın Zəngəzur dəhlizinin ölkəsi üçün önəmindən söz açması ilk dəfə deyil. O, həmişə oxşar məntiqi qabardıb. Digər tərəfdən, H.Fidan regionda sülh üçün Ermənistan konstitusiyasında dəyişikliyin vacibliyinə dair yanaşmanı da dilə gətirib. Nə Simonyan, nə də hay hakim komandasının digər üzvləri deyə bilməz ki, bu tələbin Ankara üçün stratejilik anlamı yoxdur. Axı Ermənistanın Azərbaycanla yanaşı, Türkiyəyə qarşı da ərazi iddiası var. Hətta Gürcüstana qarşı da...
Sözümüzə endədir ki, nəinki Ermənistan dövləti, bütövlükdə hay cəmiyyəti ərazi iddiasına “yox” deməyi bacarmalı, mövqeyini son dərəcə yüksək səslə boyan etməlidir. Bunun yolu isə referendum və yeni konstitusiyanın qəbuludur ki, Ermənistanda mövcud istiqamətdə intensiv iş aparıldığı və hazırlanmış əsas qanunun məntinin parlament seçkilərindən sonra açıqlanacağı vurğulanır. Görəsən, Simonyan bütün bunları bilib-bilə, əsl mahiyyəti anlama-anlama nə üçün yersiz ifadələr işlədir?

Sonda onu da deyək ki, A.Simonyanın ona sual verən jurnalistlərə, xüsusən də Türkiyədəki erməni media təmsilçilərinə nolərdənsə danışması reallığı anlayırıq. Amma indiki məqamda spiker son dərəcə korrekt olmalıdır. Korrektlik, ilk növbədə, onun özüne və təmsil etdiyi komandaya lazımdır. Axı Ermənistanda iqtidara məxalif qüvvələr anti-Azərbaycan və anti-Türkiyə mövqeyinə kökləniblər. Bu qüvvələr hələ də Bakını və Ankaranı düşmən qıyafətində görürlər. Paşinyan və tərəfdarları isə bildirir ki, belə yanaşma sahibləri hakimiyyətə yiyələnsələr, yeni müharibə qaçılmazdır. O müharibə ki, onun erməni xalqına böyük məfəssəqət yaşadacağı, erməni dövlətçiliyinin aqibətini böyük sual altına alacağı birmənalıdır.

Ə.CAHANGİROĞLU
XQ

Ermənistanda qondarma “erməni soyqırımı”nın 111-ci ildönümü qeyd edildi. Daha doğrusu, ölkənin sovinist və revanşist dairələri, o cümlədən bütün haxların katolikosu II Qaregin uydurma tarixə söykənib sərəmlədi. Əlbəttə, təfərrüatlarla varmaq niyyətindən uzaıq. Ancaq Ermənistan Xarici İşlər Nazirliyinin bəyanatı istisnadır. O bəyanat ki, özündə 3 yalanı birləşdirir. Hərçənd, sənədin müsbət yükü var və bu barədə sonda söz açacağıq.

Rəsmi İrəvanın “soyqırımı” bəyanatındakı 3 yalan

Ermənistan XİN-in açıqladığı müsbət məqam nədir?

Birinci yalan. Ermənistan XİN 1915-ci ildə Osmanlı imperiyasında yaşananları “soyqırımı” adlandırdı. İlk yalan budur. O zaman nə üçün ölkənin baş naziri Nikol Paşinyan bir müddət əvvəlki açıqlamasında “soyqırımı” məsələsinin keçmiş SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin xalqları bir-birinə vurmaq üçün ortaya atdığı oyun mahiyyətini qabartmışdı? Axı Nikol haqlı idi. Çünki ötn əsrin 50-ci illərində Türkiyə NATO-ya qoşulmuş və Sovet İttifaqının təbliğatı alyans üzvlü olan ölkəni həm də soyqırımı törədən məmləkət statusunda göstərməyə hesablanmışdı. Yeri gəlmişkən, rus imperializminin kötrüklədiyi soyqırımı cəfəngiyyəti 1988-ci ildən sonra baş qaldırmış “Qarabağ hərəkatı” üçün də hərəkatverici amilə çevrilmiş, nəticə etibarilə ermənilərlə azərbaycanlılar arasında düşmənçilik toxumu sapılmışdı. Yəni rəsmi İrəvan keçmişinə kənara qoymaq istəyirsə, bunu nəzərə almalıdır. Rəsmi İrəvan, eyni zamanda, nəzərə almalıdır ki, qondarma “soyqırımı” məsələsinin hansısa formada qaldırılması, istər-istəməz, hazırda ölkənin can atdığı Türkiyə–Ermənistan normallaşması baxımından inamsızlıq və etimadsızlıq mühiti formalaşdırır. Axı Qarabəkdə bəzi dairələrin zaman-zaman bu cəfəngiyyətdən Ankaranı hədəf almaq üçün yararlandıqları məlumdur.

Digər tərəfdən, baş nazir Paşinyanın “erməni soyqırımı” ilə bağlı haqiqətlərin araşdırılmasına ehyam vuran fikirləri var. Haqiqət isə tarixi faktlardır. Vaxtilə Türkiyə dövləti Ermənistanla birgə komisiyyə yaratmaq və məsələni araşdırmaq təklifini irəli sürmüşdü. Nə ozamanki erməni iqtidarı, nə də dünyadakı “erməni sevdaçılıqları” təklifi müsbət qəbul etməmişdilər. Görəsən niyə? Halbuki gerçəyi bilmək şərtidir. Gerçək isə budur: Birinci Dünya müharibəsində iştirak edən Osmanlı daxildə erməni xayinliyi ilə üzlaşmışdı və bu məqamı hazırda bir sıra hay siyasətçiləri, ekspert və jurnalistləri dilə gətirirlər. Ermənilər məhz köçürülmələr nəticəsində həyatlarını itirmişdilər. Amma bu baxımdan istifadə edilən 1,5 milyon rəqəmi uydurmadır. Ermənistan XİN-in bəyanatında yer almış və kimlərinə sırf erməni olduqları üçün qətlə yetirilmələrinə, yaxud digər xoşagəlməz rəftara məruz qalmalarına dair məqamlar da haqiqətin təhrifindən başqa bir şey deyil. Çünki ortaya elementar sual çıxır: Nəyə görə çoxsaylı millətlərin və xalqların yaşadığı Osmanlı imperiyasında məhz ermənilər ayrı-seçkiliyə məruz qalmışdılar? Səbəbi göstərdik.

(ardı 9-cu səhifədə)

Saflıq sindromu və ya Ter-Petrosyan üçün nekroloq

“Keçmiş siyasi həyatdan qovmaq”ın Ermənistana ibrət yükü

Bəribaşdan deyək ki, Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyanın ölkənin birinci prezidenti Levon Ter-Petrosyan haqqında dilə gətirdiyi fikirlərdə atmaca payı var. Çünki 1945-ci ildə Suriyada doğulmuş, sonra ailəsi sabiq SSRİ-də məskunlaşmış, 1988-ci ildə “Qarabağ komitəsi” kimi qondarma quruma rəhbərlik etmiş Ter-Petrosyan terrorçu “Daşnaksütyun” partiyasının üzvlü olmayıb. Hətta birinci prezidentin zamanında bu partiyanın Ermənistandakı fəaliyyətinə rəsmən qadağa qoyulub.

O qadağa ki, 1998-ci ildə, daha doğrusu, Ter-Petrosyanın dövlət başçısı postundan uzaqlaşmasından sonra aradan qalxdı. Elə isə Paşinyan nə demək istəyib? Əslində, baş nazir suala cavabını açıqlamasının sonunda verib. O deyib ki, qarşıdan gələn parlament seçkiləri “keçmişləri siyasi həyatdan qovmaq” üçün müstəsna imkandır. Keçmişlərin sırasında isə hazırda Erməni Milli Konqresinin sədri olan L.Ter-Petrosyan da var. O Ter-Petrosyan ki, son zamanlar Rusiyanın Ermənistandakı səfiri Sergey Kopırkinlə tez-tez görüşmüş və belə təəssürat yaranmışdı ki, Levon Moskvanın müəyyənləşdirdiyi xəttin təmsilçisi, parlament seçkilərdə baş nazirliyə namizəddir. Amma...

“Əmması” budur ki, Ermənistanda hazırda cərəyan edən proseslər fonunda L.Ter-Petrosyan heç də ciddi fiqur deyil. Görünür, o, Kopırkinin təmsilində Rusiyanın müəyyənləşdirdiyi kursa uyğun gəlməyib. Hər halda, belə ehtimal yürütmək mümkündür. Həm bu fikrimizi möhkəmləndirmək, həm də ümumi mənzərəni aydınlaşdırmaq üçün çox da uzaq olmayan keçmişə qayıdaq. Məsələn odandır ki, qondarma “Qarabağ hərəkatı”nın Ermənistanın siyasi sənəsinə çıxardığı L.Ter-Petrosyanın prezidentliyi müddətində, yəni 1991-1998-ci illərdə “Daşnaksütyun” Partiyası ölkədə güclü siyasi və ideoloji təşkilat qıyafətində idi. Yəqin Levonun 1994-cü ildə onun fəaliyyətini qadağan etməsinin

səbəbi məhz bu olmuşdu. Şübhəsiz, başqa mətləblər də vurğulanmalıdır.

Əlqərəz, L.Ter-Petrosyan Qarabağ məsələsinin avantüra mahiyyəti daşdığından hamıdan tez anladı. Buna görə kompromisə açıq xətt yürütdü, müharibənin yalnız müəyyən dividendi ilə kifayətlənmək kursu götürdü. Daşnaqlar isə əksinə, sərt və maksimalist davrandılar. Levon, eyni zamanda, daşnaqlardan fərqli olaraq, beynəlxalq inteqrasiya yolu tutdu, milli-ideoloji və diaspor yönümlü fəzadan çəkinməyi doğru saydı. Hətta Azərbaycanın sayəsində Ermənistanın təcrid statusunu dəyişdirdi və yekunda Qarabağ avantürasının ölkəyə ancaq zərər gətirəcəyini duydu. Uzun sözlün qısaı, N.Paşinyanın diqqətə çatdırdığımız iddiası daha çox siyasi ritorika kimi qiymətləndirilməlidir. Onun dediklərinin faktlarla təsdiqlənməsi bioqrafik və ya institusional əlaqəsi yoxdur və şübhəsiz, Nikol özü də durumun fərqiindədir. O zaman ortaya sual çıxır: Baş nazir nəyə görə L.Ter-Petrosyanı “Daşnaksütyun” Partiyasının saf nümayəndəsi adlandırdı?

Nikolun sualı cavablandırdığını deyə bilərik. Baş nazir, faktiki olaraq, Levonun daşnaqlar üçün alətə çevrilməsinə ehyam vurur. Görəsən, o dövrün Ermənistanında alət olmayan var idi? Hər halda, üzdəki siyasilərin sırasında rasional düşüncə sahibinə rast gəlinmir. Axı hamı avantüraya qapılmışdı. Heç kəs nəyisə sorgula-

mırdı. L.Ter-Petrosyanın Qarabağ məsələsinin cəfəng mahiyyətini ən tez anlayanlardan olmasının və haqqında bəhs etdiyimiz kompromisə hazırlığını isə səbəbi var. O, ulu öndər Heydər Əliyevin beynəlxalq miqyasdakı mahir və cəsəratli diplomatik gedişləri sayəsində çarəsiz duruma düşmüş, qəflət yuxusundan ayılmışdı. Ancaq Levon hay toplumuna haqiqətləri çılpaqlığı ilə deyə bilmədi. Axı xəstə cəmiyyət Qarabağ qalıbiyyətinin eyforiyasını yaşayırdı. Bəli, belə bir durumda gerçəklər şok effekti yaradardı. Ter-Petrosyan məhz buna görə reallığı aramla səsləndirdi. Məsələn, o, 1996-cı ildəki çıxışlarının birində Azərbaycan və Türkiyə ilə dil tapmadan Ermənistanın müstəqil dövlət kimi inkişafının olmadığını bildirdi, lakin ümumən xalqı inandırmağı bacarmadı, məsuliyyətdən yayındı, əlini daşın altına qoymadı və asan yola üstünlük verdi. Söhbət Levonun prezident postundan istefasının gedi.

L.Ter-Petrosyanın istefasının digər səbəbi də var - qorxu. O, əsl dövlətçilik istəklərinin xaricdən, konkret olaraq, Rusiyadan buxovlandığını gördü. Gördü ki, ölkənin siyasi müstəqilliyi, obrazlı desək, Qarabağ daşının ağırığı altında can çəkir. Nəzərə alaraq ki, L.Ter-Petrosyandan sonra Ermənistanda bu məqamı dərk edən və güzəştə hazır olan başqaları da meydana çıxdı. Məsələn, ölkə parlamentinin sədri Karen Dəmirçyan və baş nazir Vazgen Sarkisyan. Onların hər ikisi 1999-cu il oktyabrın 27-də Erməni Milli Assambleyasında baş vermiş güllə-boranda həyatlarını itirdilər. Çox güman, L.Ter-Petrosyan axına qarşı üzüb dirəniş göstərsəydi, eyni aqibətə üzlaşəcəkdə. Deməli, qorxmasına əsas var idi.

L.Ter-Petrosyandan sonra hakimiyyətə Qarabağ cəlladı Robert Koçaryan gəldi və Ermənistan böyük anlamda Rusiyanın tam boyunduruğuna keçdi. Ölkə, həmçinin, xaricdəki erməni lobbi və diaspor təşkilatlarının himayəsindən asılı duruma düşdü. Yəni hər şey həm də daşnaqların istədiyi kimi oldu. Durum uzun sürdü və onun sonda nə, əsl nəticələndiyini hamı gördü...

Ə.RÜSTƏM
XQ

Gürcüstan səfiri ölkəsinə dönür

Aprelin 24-də Azərbaycan Respublikasının Baş naziri Əli Əsədov ölkəmizdəki fəaliyyət müddətinin bitməsi ilə əlaqədar Gürcüstanın fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Zurab Pataradze ilə görüşüb.

Nazirlər Kabinetindən verilən məlumata görə, Baş nazir iki ölkə arasında münasibətlərin inkişafına verdiyi töhfəyə görə

səfirə təşəkkür edib, gələcək fəaliyyətində ona uğurlar arzulayıb.

Görüşdə Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında dostluq və strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinin yüksək səviyyəsi təqdir edilib, müxtəlif sahələrdə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın genişləndirilməsi ilə bağlı məsələlər müzakirə olunub.

XQ

Kəlbəcərdə vətəndaş qəbulu

Rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev aprelin 24-də Kəlbəcər şəhərində yerləşən Dost Mərkəzində Kəlbəcər rayonunun sakinləri ilə görüşüb.

Nazirlikdən bildirilib ki, vətəndaşlarla görüş zamanı nəqliyyat, telekommunikasiya, o cümlədən internet, teleradio yayımı və poçt xidmətləri ilə bağlı müraciətlərə baxılıb.

Müraciətlərin mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğun və operativ şəkildə araşdırılması ilə əlaqədar nazirliyin aidiyyəti qurumlarının rəhbərlərinə tapşırıqlar

verilib. Vətəndaşların müraciətlərində göstərilən problemlərin bir qismi dərhal müsbət həllini tapıb.

Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin fəaliyyət sahələrinə aid olmayan məsələlərlə bağlı müraciətlər isə qeydiyyatla alınmış və müvafiq qurumlara göndərilməsi təmin olunacaq.

Qeyd edək ki, görüş mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları və digər idarəetmə qurumlarının rəhbərlərinin şəhər və rayonlarda aprel ayı üzrə vətəndaşların qəbulu cədvəlinə əsasən həyata keçirilib.

XQ

Azərbaycan diplomatiyası sülh, qlobal təhlükəsizlik və rifah məramına sadıqdır

Aprelin 24-ü Sülh naminə Beynəlxalq Çoxtərəflilik və Diplomatiya Günü kimi qeyd olunur. Azərbaycan çoxtərəfli diplomatiya və əməkdaşlığın ən böyük dəstəklələrindən biri olaraq, Qlobal Cənubun fəal üzvü qismində bu istiqamətdə töhfələr verməyə hər zaman sadıqdır.

Bu sözlər Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyinin Sülh naminə Beynəlxalq Çoxtərəflilik və Diplomatiya Günü ilə bağlı bəyanatında əksini tapıb.

Bəyanatda, həmçinin bildirilib: "Son illərdə ölkəmizin çoxtərəfli diplomatiya və əməkdaşlıq müstəvisində əldə etdiyi çoxsaylı nailiyyətlər sırasında Qoşulma Hərəkatı (NAM), Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Quruculuğu Tədbirləri üzrə Müşavirə (CICA), İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ECO), BMT-nin Asiya və Sakit Okean üzrə İqtisadi və Sosial Komissiyası (UNESCAP), Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (BSEC) kimi mühüm təsisatlara uğurlu sədrlikləri qeyd edilə bilər.

2026-cı il ərzində ölkəmizin Ümumdünya Şəhərsalma Forumu (WUF13), İslam İnkişaf Bankının illik toplantıları, Dünya Ətraf Mühit Günü (WED26), CICA dövlət və hökumət başçıların Zirvə Görüşü kimi beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlərə ev sahibliyi etməsi bir daha çoxtərəfli diplomatiya və əməkdaşlığa verilən önəm və beynəlxalq müstə-

vidə etibarlı tərəfdaş kimi Azərbaycanın artan nüfuzuna dəlalət edir.

Azərbaycanın BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP29) sədrliyi və ev sahibliyi çoxtərəfli diplomatiya tarixinə ən uğurlu tədbirlərdən biri kimi həkk olunub. Azərbaycan COP29-da əldə edilmiş tarixi əhəmiyyətli razılaşmaların icrası və irəlilədirilməsi, eləcə də xarici siyasətimizdə aktiv sahələrdən birinə çevrilən dayanıqlı inkişaf və iqlim diplomatiyasına töhfələrini davam etdirməkdədir. 2026-cı ildə ölkəmizin ilk dəfə Regional İqlim Həftəsinə ev sahibliyi etməsi nəzərdə tutulur.

Eyni zamanda, Bakı şəhərinin çoxtərəfli diplomatiya, dialoq və əməkdaşlıq üçün önəmli mərkəz qismində əhəmiyyəti artmaqdadır. Yalnız su bir neçə il ərzində Qoşulmama Hərəkatı Qəncələr Təşkilatının mənzil qərarı və İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Təməz Enerji Mərkəzi kimi strukturların Bakıda yerləşməsi haqqında qərarlar verilib. Buna əlavə olaraq, cari ilin aprelinde İstanbulda keçiriləcək konfrans zamanı Qoşulmama Hərəkatı Parlament Şəbəkəsinin mənzil-qərarının da Bakıda təsis edilməsinə dair tarixi qəbul edilib.

Azərbaycan, həmçinin beynəlxalq təşkilatlarda ədalətli coğrafi təmsilçiliyin tərəfdarıdır. Bu istiqamətdə prinsipial mövqə sərgiləməklə yanaşı, Azərbaycan və vətəndaşlarının beynəlxalq təşkilatların seçkiləri orqanlarında təmsilçiliyinə xüsusi önəm verilir. Yalnız 2025-ci ildə 14 mühüm beynəlxalq qurumlara namizədliliyimiz üzrə uğurlu nəticə təmin edilib.

Azərbaycan çoxtərəfli diplomatiya və formatlarda aktiv iştirakı ilə həm beynəlxalq, həm də regional müstəvidə sülh, təhlükəsizlik və rifahə töhfə verməyə bundan sonra da davam edəcək".

XQ

Hikmət Hacıyev çinli nazirlə görüşüb

Azərbaycan Prezidentinin köməkçisi – Prezident Administrasiyasının Xarici siyasət məsələləri şöbəsinin müdiri Hikmət Hacıyev Çinin Kiberfəza İdarəsinin naziri Çjuan Junvenlə ikitərəfli əməkdaşlığı müzakirə edib.

Bu barədə H.Hacıyev özünün "X" hesabında məlumat paylaşılıb: "Azərbaycan və Çin arasındakı hərtərəfli strateji tərəfdaşlıq əsasında Çinin Kiberfəza İdarəsinin naziri cənab Çjuan Junvenlə ölkəmiz arasında rəqəmsal inkişaf, sosial media və dezinformasiya və dipfeyklərlə mübarizə sahəsində ikitərəfli əməkdaşlığı müzakirə etdik".

XQ

Kürdə suyun artması nəzarətdə saxlanılır

Məlum olduğu kimi, su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi və bu sahədə fəaliyyətin əlaqələndirilməsi məqsədilə dövlət başçısının 2020-ci il 15 aprel tarixli sərəncamı ilə aidiyyəti dövlət qurumlarından ibarət Komissiya yaradılıb.

Su ehtiyatlarından səmərəli istifadə üzrə Komissiyanın fəaliyyəti çərçivəsində ölkə üzrə əsas su anbarlarının iş rejimlərinə ciddi nəzarət olunmaqla, su ehtiyatlarından içməli su təchizatı, suvarma, energetika və digər məqsədlər baxımından planlı, koordinasiyalı və optimal istifadə istiqamətində mütəmadi zəruri tədbirlər həyata keçirilir.

Bu baxımdan, əsas diqqət göstərilən istiqamətləri Kür çayı üzərində yerləşən kaskad tipli Şəmkir-Yenikənd-Mingəçevir-Varvara su anbarları, Araz çayı üzərində yerləşən kaskad tipli Araz-Xudafərin-Qız Qalası su anbarları və əsasən Samur çayından qidalanan kaskad tipli Taxtakörpü-Ceyranbatan su anbarları sistemləri təşkil edir.

Nazirlər Kabinetindən bildirilib ki, aprelin 23-də Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini, Komissiyanın sədri Şahin Mustafayev rəhbərliyi ilə Su ehtiyatlarından səmərəli istifadə üzrə Komissiyanın 67-ci iclası keçirilib və iclasda gündəlikdə olan digər məsələlərə

yanaşı, gursuluq dövründə uyğun olaraq ölkənin əsas su anbarlarının iş rejimlərinin tənzimlənməsi barədə ətraflı müzakirələr aparılıb.

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin proqnoz məlumatlarına əsasən, cari ilin gursuluq dövründə su ehtiyatlarının ötən illərlə müqayisədə daha çox olacağı gözlənilir.

Son vaxtlar Kür çayı üzrə su ehtiyatlarının artması ilə bağlı bildirişik ki, illər üzrə çoxsulu və azsulu fəzalar, habelə gursulu dövrlər (aprel, may və iyun ayları) nəzərə alınmaqla çoxillik tənzimləmə prinsipi çərçivəsində Kür çayı üzərində yerləşən su anbarları sistemi Komissiya tərəfindən nəzarətdə saxlanılmaqla operativ qaydada və optimal səviyyədə tənzimlənilir.

İclasda Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyi tərəfindən son günlər ərzində intensiv yağıntılar nəticəsində Kür çayı və onun qolları olan Türyançay, Göyçay, Girdimançay, Qarqarçay və di-

gər çaylarda suluğun artması, çayotrafı rayonlardakı mövcud vəziyyət, fəsadlara qarşı görülən qabaqçılıq tədbirlər barədə geniş məlumat verilib.

Hazırda müşahidə olunan su səviyyəsi artımının hidrometeoroloji şəraitlə bağlı olduğu, lokal xarakter daşdığı və bəzi orazılarda mühafizə bəndlərinə təzyiqlənməsi ilə müşayiət olunduğu bildirilib.

Azərbaycan Dövlət Su Ehtiyatları Agentliyinin rayonlarda yerləşən yerli istismar idarələrinin digər aidiyyəti qurumlarla birlikdə gücləndirilmiş iş rejimində işlədiyi, vəziyyətin ciddi nəzarətdə saxlanıldığı, izafi su həcmlərinin maneəsiz və təhlükəsiz şəkildə Xəzər dənizinə ötürülməsi üçün müvafiq tədbirlər görüldüyü qeyd edilib.

Sonda Baş nazirin müavini, Komissiyanın sədri Şahin Mustafayev su ehtiyatlarından səmərəli istifadə, gursuluq dövründə su və su təsərrüfatı obyektlərində təhlükəsiz su axımının təmin olunması və ölkə üzrə əsas su anbarlarının iş rejimlərinə ciddi riayət olunması ilə bağlı aidiyyəti dövlət qurumlarına müvafiq tapşırıqlar verib.

XQ

397 məcburi köçkün də doğma Ağdamına qovuşdu

Prezident İlham Əliyevin tapşırığına uyğun olaraq, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizə Böyük Qayıdış gündən-günə daha geniş vüsət alır. Həyata keçirilən irimiqyaslı layihələr nəticəsində keçmiş məcburi köçkünlər qürur içində şəhər və kəndlərinə qayıdırlar.

Aprelin 24-də Ağdam şəhərində növbəti köç sevinci yaşanıb. Bu mərhələdə sanatoriya və inzibati binalarda müvəqqəti məskunlaşmış daha 397 aqdamlının doğma yurd həsrətinə son qoyulub, 110 ailə yenidən qurulan Ağdamda dönlüb.

Doğma yurda qayıdan sakinlər hərtərəfli dövlət qayğısı ilə əhatə olunduqlarına görə Prezident İlham Əliyevə və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevaya təşəkkür ediblər. Onlar torpaqlarımızı

işğaldan azad edən rəşadətli Azərbaycan Ordusuna, qəhrəman əsgər və zabitlərimizə minnətdarlıqlarını bildirib, bu yolda canlarından keçən şəhidlərimizə rəhmət diləyiblər.

Keçmiş məcburi köçkün, 66 yaşlı Xalq Əzizkarimov sevincini "Xalq qəzeti" ilə bölüşərək bildirdi ki, illərlə bu xoşbəxt günün xəyalı ilə təsəlli tapıblar:

– Ağdamdan ayrı düşəndə 33 yaşım vardı. Sevincimi, hisslərimi sözlə ifadə edə bilmirəm. Övladlarımla, nəvələrimlə ata yurduma – Ağdamı qayıtmışam. Xoşbəxtəm ki, bu günləri görmək mənə qismət oldu. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin, Ali Baş Komandanımızı, xalqımızı, ordumuzu qorusun! Yaşadığımız bu anlar üçün Vətənimizin azadlığı naminə əməyi olan hər bir kəsə borcluyuq!

Zəminə Kazımova qeyri-adi hisslər keçirdiyini dedi:

– Bu gündən etibarən doğma Ağdamımızda, yeni evimizdə yaşayacağıq. Var olsun, dövlətimiz, rahat mənzillə təmin olunmuşuq, bizim üçün hər cür şərait yaradılıb. Ən əsası isə odur ki, daha məcburi köçkün deyilik, övladlarımız azad torpağımızda böyüyəcəklər. Allah bu günləri bizə yaşadan möhtərəm Prezidentimizi qorusun! Çox xoşbəxtik!

Qeyd edək ki, Böyük Qayıdışda dair I Dövlət Proqramı çərçivəsində bundan cəmi 4 gün əvvəl, aprelin 21-də də Ağdam şəhərinə daha bir köç baş tutub, 332 nəfərdən ibarət 92 ailə məcburi köçkünlüklə əbədi olaraq vidalaşdı. Köç prosesi mərhələli şəkildə davam etdirilir.

Mahir RƏSULOĞLU,
XQ-nin Qarabağ müxbiri

MEDİA-nın rəsmi mənbələrə istinad etmək çağırışı

APA İnformasiya Agentliyi tərəfindən Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətində araşdırma aparması ilə bağlı yayılan məlumat rəsmi mənbələr tərəfindən təsdiqlənməmiş və yanlış məlumatlara əsaslanmışdır.

Bu barədə Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin açıqlamasında bildirilib.

Açıqlamada, həmçinin qeyd olunub: "Dövlət orqanlarının nüfuzuna xələf gətirilməsi ilə nəticələnən qanunvericiliklə

qadağan olunmuş bu kimi məlumatların mediada yayılmasını yolverilməz hesab edirik.

Bəyan edirik ki, "Media haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 14.1.11-1-ci maddəsinə əsasən saxta məlumatların dərc edilməsinə (yayımlanmasına) yol verilməməlidir.

Media subyektlərini və sosial şəbəkə istifadəçilərini məlumatları yayarkən məsuliyyətli olmağa və rəsmi mənbələrə istinad etməyə çağırırıq".

XQ

Siyasət və süni intellekt

III MƏQALƏ

Nüvə silahı

Bir çox mənalarda atom silahının yaradılmasına təkan verən elmi kəşflər bəşəriyyətin siyasi, iqtisadi, informasiya, geosiyasi, mədəni, təhlükəsizlik və sosial-psixoloji həyatını dəyişdi. Atom silahının texniki olaraq yaradılması isə qarşısı praktiki təhlükəsi çox ciddi olan bir sıra problemlər çıxardı.

Faktiki olaraq, dünyanın siyasət, dövlət idarəetməsi, elm, sosial, hərbi sferalarda aparıcı yer tutan şəxsiyyətləri onların həlli istiqamətində böyük zəhmətə qatıldılar. Fəaliyyət sahələri fərqli olsa da, onların hər birini birləşdirən bir suala cavab axtarışı vardı: “dünyanı yox etmək, ümumiyyətlə, bəşəriyyətin məhv olmaq təhlükəsindən necə xilas etmək?”

Çünki dünya qarşısında məsələ iki reallığın qarşılıqlı münasibətləri kontekstində kəskinliklə qoyulmuşdu; 1) fiziki atom silahının tətbiqi sayəsində insan sivilizasiyasının yox ola biləcəyi riskini bəyan etmişdik; 2) elə dairələr vardı ki, geosiyasi məqsədlərə çatmaq üçün nüvə silahının tətbiqini istisna etmirdilər.

Obrazlı desək, dünya XX əsrin ortalarından “nüvə silahını dünya siyasətinin hansı hissəsində yerləşdirək” kimi fundamental suala cavab axtarışına xüsusi diqqət ayırmağa başladı. Bu, faktiki olaraq, dünya siyasi liderləri və strateqləri qarşısına çıxmış dilemma idi. Onun həlli istiqamətində ideya irəli sürməkdə Henri Kissincerin dünya səviyyəsində diqqətə alınan öz mövqeyi vardı.

Məhdud nüvə müharibəsi

Henri Kissincer hesab edirdi ki, nüvə silahının istifadəsi dünyanın bu sferada ən güclü dövlətlərdən heç birinin tam qələbəsinə təminat verməyəcək və real olaraq dünya məhv olma riski ilə üz-üzə qalacaq. Sonralar sovet alimi N.Moiseyevin riyazi modellər əsasında dünyanın “nüvə qışı”-na məruz qala biləcəyi haqqında tədqiqatı H.Kissincerin nəzəri-geosiyasi proqnozunu elmi olaraq tam təsdiqlədi. Məlum oldu ki, ən güclü dövlətin qalib gəlməsinin tam gücü hərbi silah tətbiqini aşmalı olan digər faktorlarla bağlıdır. H.Kissincerin də ABŞ üçün qələbə strategiyasının mərkəzində bu tezis dayanır. Onun daxil etdiyi “məhdudlaşmış nüvə müharibəsi” strategiyası ona əsaslanır. Onun qısa izahını verək.

H.Kissincer 1957-ci ildə “Nüvə silahı və xarici siyasət” əsərində yazırdı ki, “məhdud nüvə müharibəsi özlüyündə uğura təminat vermir”. Lakin həmin müharibə növündə ABŞ-ın “sosial, texniki və psixoloji üstünlüyü ən yaxşı təzahür edə bilər”. Deməli, H.Kissincer üçün məhdudlaşmış nüvə müharibəsində qarşı tərəfi tam məhv etmək deyil, Amerikanın sosial, texniki və psixoloji üstünlüyünü təmin etmək başlıca məqsəd kimi müəyyən edilmişdir.

Aydın olur ki, məhdudlaşmış nüvə müharibəsi növü hər şeyi məhv etmək strategiyasına deyil, lokal hərbi əməliyyatlardan və diplomatıyadan qüvvələr balansına nail olmaq üçün istifadə strategiyasına əsaslanır.

Yeni qüvvələr balansı axtarışı

Burada çox mühüm bir məqam mövcuddur. H.Kissincerin yanaşmasında balans yaratmaq son məqsəd kimi çıxış edir. Bu isə o deməkdir ki, məhdudlaşmış nüvə müharibəsi pozulacaq balansı yeni miqyas və məzmununda bərpa etməyi ciddi nəzərdə tutur. Yeni məqsəd, ümumiyyətlə, balansı məhv etməkdən ibarət deyildir – onun əvəzinə elə yeni balans yaratmaqdır ki, ABŞ-ın üstünlüyünü təmin etsin. O isə asan məsələ deyil, çünki çoxlu sayda “yumşaq faktor”un nəzərə alınmasını və onlardan sistem halında optimal səmərəli istifadəni mütləq surətdə aktuallaşdırır. Buradan potensial olaraq iki qənaət əldə edə bilərik.

Birincisi, ümumi geosiyasi-nəzəri səviyyədə nüvə faktiki olaraq, bütövlükdə müharibə təsəvvürünü dəyişmək, ona tamamilə fərqli məzmun və məqsəd vermək idi. O üstünlükdə yeni faktorların kompleksindən istifadə məsələsinin real surətdə gündəmə gətirmək demək idi.

İkincisi, elə təsir mexanizmləri yaradılmalı idi ki, özlüyündə mürəkkəb və riskli

olan məhdud nüvə müharibəsində “yumşaq funksiya” sayəsində balanslaşmanı barışın təməlinə yerləşdirməyə təminat versin.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının diktəsi

Beləliklə, H.Kissincerin yanaşması avtomatik olaraq yeni informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından müharibədə maksimum istifadə məsələsinə gündəmə gətirməli idi. Bu prosesa keçən əsrin ortalarından başlayaraq Qərbdə yeni informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının, süni intellektin müxtəlif növlərinin, güclü kompüter proqramlarının yaradılması konkret məzmun verdi. Mütəxəssislər həmin kontekstdə britaniyalı mühəndis D.Dammerin inteqr olunmuş çiplərini (İC, 1952-1959-cu illər), Uilyam Şoklinin tran-

zistorlarını (XX əsrin 50-ci illərinin sonu), Robert Noysun özünü yaratdığı “Fairchild Semiconductors” firmasında 3 illik gərgin fəaliyyət sayəsində yeni çiplər yaratmasını (XX əsrin 50-ci illərinin sonu 60-cı illərin əvvəlləri) xüsusi qeyd edirlər.

Bütün bu kimi faktları birləşdirərək “rəqəmsal mədəniyyət” anlayışının müəllifi Çarlz Gir yazırdı: “XX əsrin 60-70-ci illərində postindustrial informasiya cəmiyyəti layihəsinin həyata keçməsi üçün texnoloji alətlər yaradıldı. Əvvəlcə, demək olar ki, eyni zamanda mini-kompüterlər meydana gəldi, sonra isə personal kompüterlər yaradıldı. Sonuncu, başqa hədəflərə yanaşı... kompüter texnologiyaları paradoksal olaraq meydana gəlməsinə təkan verdi”. Yeni informasiya faktorunun Qərb cəmiyyətlərində dominantlığı fraqmentar və sırf texnoloji məsələ deyil – o, bütövlükdə cəmiyyətin yeni sosial-mədəni və iqtisadi-informasiya növünün formalaşmasına birbaşa bağlıdır.

Köklü bağlılıq

Yuxarıda vurğulanan məqamlar müharibələrin yeni növlərinin meydana gəlməsinin anatomiyasını dərk etmək baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Çünki müasir dövrün sürətli yeniləşmələri fonunda “müharibə və sülh” kontekstində onlar vacib rol oynaya bilərlər. Ayrıca, hazırkı mərhələdə müharibənin məqsədlərinin dəqiqliyini müəyyən etməsi çox əhəmiyyətlidir. Burada kimin qalib gələcəyini proqnozlaşdırmaqdan çox, ümumiyyətlə, müharibələrin olmamasına necə nail olmağın fəlsəfi, geosiyasi və siyasi kriteriyalarını aydınlaşdırmaq aktualdır. Bu baxımdan H.Kissincerin “məhdud nüvə müharibəsi” açar prinsip rolunu oynayır. Çünki bu yanaşmanın fonunda, ümumiyyətlə, nüvə silahlarından istifadənin yolverilməzliyi ön plana çıxır.

Digər tərəfdən, aydın olur ki, XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq siyasətdə yeni texnologiyaların arasındakı əlaqələr fundamental xarakter daşıyır. Yeni texnologiyaların müharibələrdə tətbiqi hər şeydən öncə konkret dövlətin siyasi kursuna (daxili+xarici) məqsədlərindən birbaşa asılıdır. Qısa bir nəzəri müqayisə fikrimizi aydınlaşdırır.

Müasir geosiyasi və siyasi təlimlərdə dövlət identikliyi (yəni dövlətin siyasi və geosiyasi kimliyi) çox aktual məsələ sayılır. Onu Qərb nəzəri təlimlərində təsnifləşdirəndə dövlətin xarici siyasətinin mahiyyətini əsas götürürlər. Məsələn, əgər dövlət xarici siyasətini başqalarını təsir altına almaq məqsədi ilə formalaşdırırsa, onun identikliyinə “egoist identiklik” deyirlər. Belə dövlətlər aqressiv və başqalarına hərbi təəcavüzə meyilli olur. Süni intellekt də daxil olmaqla yeni texnologiyaların tətbiqi bu məqsədə xidmət edir. Deməli, siyasi strategiya texnologiyaların tətbiqi strategiyasını müəyyən edir.

Yuxarıda vurğuladığımız nəzəri məsələlər əslində “hibrid müharibə” anlayışına keçid üçün baza hazırlamaq məqsədi daşıyır. Əsas məqsəd isə hibrid müharibə növünün təməlini siyasətdə sıx bağlı olduğunu ifadə etməkdən ibarətdir. Yeni çağdaş mərhələdə kimsə “hibrid təhdid” və “hibrid müharibə” ifadəsini işlədirsə, bunun arxasında mütləq surətdə hansısa geosiyasi və siyasi məqsəd dayanır.

Konseptual yanaşma baxımından da maraqlı bir strateji keçidin mövcudluğunu görürük.

Nüvə silahından konvensionalığa

Henri Kissincerin müharibə strategiyasında iki məqam sintez halındadır: hədəf ölkənin hərbi zərbə ilə tam məhv edilməməsi və yeni qüvvələr balansının yaradılması. Bu iki aspektin sintezində qarşı tərəf elə zəifləməlidir ki, nə tarixin səhnəsindən tam silinsin, nə də güclü surətdə balans boşluğu yaransın. Bunun üçün hədəf ölkəyə itirəcəklərinin indi itirdiklərindən daha faciəvi olacağı fikrini qəbul etmək lazım gəlir. Ancaq burada, taktiki də olsa, nüvə silahından istifadə xeyli risklər meydana gətirir və itkilərin daha geniş geosiyasi məkanda meydana gəlməsi üçün əlavə şərait yaradır. Çünki özlüyündə nüvə silahı kütləvi məhv etmək imkanına malikdir və onun hansı gücdə tətbiq olunması məsələsi öncədən aydın deyildir. H.Kissincerin müharibə növünün zəif cəhəti bununla bağlıdır.

Digər tərəfdən, yeni texnologiyalar və süni intellekt növləri inkişaf etdikcə aydın olurdu ki, “yumşaq təsir” daha “sivil” təsiri bağışlayır. Son nəticə hərbi güc tətbiqi variantı ilə eyni ola bilər: hədəf ölkə öz funksionallığını və müstəqilliyini daxili strukturu pozulanda itirə bilər və ya kənardan tam asılı hala gələr. Bu zaman zahirən həm ölkə saxlanılır (klassik hərbi anlamda məhv edilmir), həm də o, az miqyasda xarabəyə çevrilir. Xarabəni yenidən qurmaq üçün qalib ölkənin iradəsi və seçimi əsas götürülür.

Nümunə kimi, deyə bilərik ki, II Dünya müharibəsində SSRİ, Avropanın bir sıra ölkələri əsl xarabəyə çevrilmişdir və onların dirçəlməsi xeyli uzun sürən, böyük xərc tələb edən, başlıca olaraq isə dövlətin müstəqilliyini saxlaması ilə nəticələnən çətin proses oldu. Almaniyaya müstəqil oldu və gücləndi, SSRİ isə dünyanın iki fəvqəlgücündən biri oldu. Bu, müəyyən dərəcəyə, təbii ki, qane etmirdi və onlar hətta qalibin belə postmüharibə mərhələsində özlərindən asılı olmasında maraqlı idilər. Bunun üçün isə güclü siyasi kurs, uyğun hərbi doktrina və prinsipçə yeni müharibə növü tapmaq lazım idi.

Qərb bu məntiqli faktiki olaraq, indi “hibrid” adlandırılan yeni müharibə növünün astanasına gəlib çıxmışdı. “Hibrid müharibə”nin mahiyyəti adından bəllidir. “Hibrid” latından tərcümədə “qarışıq” anlamını verir. Bu anlayışdan biologiyadan tutmuş avtomobillərə və digər texniki vasitələrə qədər müxtəlif sferalarda istifadə edirlər. Texnikada hibrid iki müxtəlif texnologiyaların bir-biri ilə uzlaşdırılması ifadə edir. Bütün tətbiq istiqamətlərində isə hibrid fərqli keyfiyyətlərin, mexanizmlərin, funksionallığın sinkretik birliyini əks etdirir. Deməli, hibridləşmə ona daxil olan hər bir komponentin daha yüksək və səmərəli nəticələr almaq üçün lazımı səviyyədə istifadə imkanlarını özündə ehtiva edir.

Doğrudur, bütövlükdə “hibrid müharibə”ni müxtəlif cür izah edirlər. Hətta onun qədimdən mövcud olduğunu yazırlar. Ümumi səviyyədə bu, belə ola bilər. Lakin çağdaş dövr üçün hibrid müharibə müasir texnologiyaların və süni intellektin geniş istifadə edildiyi, həm də konvensional (adi) silahlardan istifadə ilə həyata keçirilən sinkretik (qarışıq) müharibə növüdür. Bu anlamda o, məqsəd baxımından bir tərəfdən H.Kissincerin “məhdud müharibə” doktrinasının davamıdır, digər tərəfdən isə sırf müasir dövrə aiddir.

Burada başlıca məqam hibrid müharibəsində nüvə silahından adi silahlara keçiddən ibarətdir. Bununla total dağıdıcılıq lokal dağıdıcılıq əvəz edir. Lakin nəticə eynidir: qarşı tərəfi qalibə sərf edən kompromisə vadar etmək. Bu, təntənəli müqavilə ilə də sonuclana bilər, lakin əsas odur ki, qalib daha çox qazanmışdır. Eyni zamanda, süni intellektdən, ən yeni informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından, kibernetik vasitələrdən geniş və prinsiplial istifadə mühüm şərtidir.

Bütün bunlara rağmen, XXI əsrin təcrübəsi göstərir ki, hibrid müharibə də son nəticədə deyil, çağdaş dövrün birbaşa dövlətin siyasi kursunun mahiyyəti ilə bağlı olan fərqli müharibə növlərini yaratmaqdadır. Maraqlı tərəfi odur ki, müasir müharibə növləri siyasətdən daha çox asılı hala gəlməkdədir. Bunun da başlıca səbəbi süni intellektdən, ən yeni informasiya texnologiyalarından, kibernetik vasitələrdən daha geniş və dərin istifadə ilə əlaqəlidir.

Burada yeni paradokslar meydana gəlir: müəyyən dərəcədə insan zəkasının ən humanist təhsilini, yaradıcılığa, birləşməyə, daha yüksək rifahə malik cəmiyyət qurmağa deyil, bütün dünyaya üçün həssas olan dağıdıcılığa istiqamətləndirilir! Bu zaman yeni və çox hiyləgər “sivil üsullar”dan (yəni klassik hərbi anlamda məhv etməyən) istifadə edirlər! Ancaq həmin “sivil üsullar”ın dağıdıcılıq potensialı klassik və qeyri-klassik müharibə növlərini qat-qat üstələyir.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfi elmləri doktoru

Berlinin yeni hərbi doktrinası “Avropa qarşısında məsuliyyət” və Bundesverin təhlükəsizlik addımı

İkinci Dünya müharibəsindən sonra Avropada təhlükəsizlik sistemi əsasən iki sütun – kollektiv müdafiə və tarazlaşdırılmış güc bölgüsü üzərində qurulmuşdu. Modeldə Almaniyaya iqtisadi güc mərkəzi kimi yüksəlsə də, hərbi ambisiyalarını uzun illər məhdud çərçivədə saxlayırdı. Lakin son illər geosiyasi tələblər, Rusiya–Qərb qarşılıqlı düşmənin dərinləşməsi, Ukrayna müharibəsi, NATO-nun Şərqi cinahında artan gərginlik və Avropanın strateji muxtariyyət axtarışları Berlinin təhlükəsizlik doktrinasını kökündən dəyişdi.

Bu günlərdə Almaniyaya Müdafiə Nazirliyi “Avropa qarşısında məsuliyyət” adlı sənəd qəbul edib. Sənədə görə, Bundesverin 2039-cu ilədək Avropanın ən güclü ordusuna çevrilməsi nəzərdə tutulub. Maraqlıdır ki, təşəbbüs Rusiya təhlükəsinə cavab kimi təqdim olunur. Elə bu günlərdə Almaniyanın Müdafiə Nazirliyi hərbi strategiya sənədinin bir hissəsini açıqlayıb. Sənədə Rusiya bütün ölkə üçün hərtərəfli və genişmiqyaslı hərbi-strateji təhdid kimi qiymətləndirilib. Bildirilib ki, Rusiya artıq Almaniyaya və digər müttəfiqlərə qarşı hibrid əməliyyatlar həyata keçirir. Nazirlik hesab edir ki, Rusiya dövlətin bütün imkanlarını səfərbər edir və uzaqmənzilli zərbə potensialı vasitəsilə Avropanı bütün istiqamətlərdən təhdid edir: “Rusiya Qərbi düşməni qüvvə kimi görür, Avropa ölkələrinin NATO-ya qoşulmasını isə özünə qarşı mühasirə siyasəti hesab edir. Moskvanın son məqsədi Avropanın təhlükəsizlik nizamını yenidən formalaşdırmaqdır. Strategiyasının əsas diqqəti hələlik Rusiyaya qarşı cavab tədbirlərinə yönələcək. Çünki Rusiya Almaniyaya, Avropa və transatlantik təhlükəsizlik üçün ən ciddi təhdiddir”.

Nazirliyin rəsmi açıqlamasından o da bəlli olur ki, Almaniyaya məhz Rusiya səbəbindən hərbi imkanlarını gücləndirmək istiqamətində səyləri sürütləndirir. Plan ümumilikdə 460 min hərbi — 260 min aktiv xidmətçi və 200 min ehtiyat qüvvədən ibarət ordu yaratmağı, eyni zamanda, uzaqmənzilli yüksək dəqiqlikli zərbə imkanları formalaşdırmağı nəzərdə tutur.

Yeri gəlməsinə, hadisə 1955-ci ildə Bundesverin yaradılmasından bəri Almaniyanın təhlükəsizlik mühtitinin qiymətləndirilməsi və fəvqəladə hallarda qoşun yerləşdirilməsi planlarını əhatə edən hərbi strategiya hazırladığı ilk haldır. Almaniyaya, həmçinin Ukraynadən sonra Rusiyanın təxminən 2029-cu ildə NATO üzvü olan ölkələrdən birinə müdaxilə edə biləcəyini də nəzərdən keçirir. Bu çərçivədə ötən il ölkə müdafiə büdcəsinin idarə olunmasında çevikliyi artırmaq üçün Əsas Qanuna (Konstitusiyaya) dəyişiklik edib. Eyni zamanda, şəxsi heyət çatışmazlığı və ya milli bəhrən halında parlament səsverməsi ilə məcburi hərbi xidmətin bərpasına imkan verən qanuna da yenidən baxılıb.

Məsələyə Rusiyanın yanaşması maraqlıdır. Rəsmi Moskva Almaniyanın hərbi potensialını gücləndirmək istəyini ciddi qəbul edir. Bu barədə Rusiyanın xarici işlər nazirinin müavini Dmitri Lyubinski “İzvestiya”-ya müsahibəsində bildirib. Onun sözlərinə görə, Almaniyanın ən yaxın qonşularının hamısı Berlinin hərbi planlarına birmənalı yanaşmır. D.Lyubinskiyə görə, Almaniyanın hərbi bəhrələnmə planları, xüsusilə də ordunun sayını artırmaq niyyəti “Avropada liderlik funksiyalarına iddia” kimi qiymətləndirilib. Bəli, Berlinin bu xətti Avropada müxtəlif reaksiyalar doğurur. Bəziləri Almaniyanın hərbi güclənməsini NATO-nun Avropa dayağının möhkəmlənməsi kimi təqdim edir. Tarix amili və regional rəqabət isə bəzi paytaxtlarda prosesə ehtiyatla yanaşmaya səbəb olur. Çünki Almaniyanın güclənməsi Avropada liderlik balansına birbaşa təsir edir. Ən açıq nəarahatlıq Fransa istiqamətində hiss olunur. Paris uzun illər özünü Avropanın əsas hərbi gücü və strateji düşüncə mərkəzi hesab edib. Nüvə potensialı, ekspedisiya imkanları və müdafiə sənayesinin müstəqil bazası Fransaya bu statusu verib. Almaniyanın “ən güclü Avropa ordusu” iddiası hazırda bu statusa meydan oxuma kimi görünə bilər. Fransanın nüvə çəkilmə imkanları fonunda Almaniyanın bu sahədə imkanlarının olmaması bəzilərində Berlinin ambisiyalarını məhdudlaşdıran amil kimi görünür. Paraleldə Almaniyanın Fransanın nüvə potensialının modernləşdirilməsinə maliyyə dəstəyi müqabilində təhlükəsizlik təminatı almaq sənətinin Avropada yeni kollektiv çəkilmə modelini müzakirəyə çıxarıb.

Polşa məsələyə daha həssas yanaşır. Almaniyanın hərbi yüksəlişi Polşada potensial güc konsentrasiyası kimi izlənilir. Reparasiya mövzusunun zaman-zaman yenidən gündəmə gətirilməsi göstərir ki, siyasi etimad tam formalaşmayıb. Varşava üçün problem bu gücün gələcəkdə hansı siyasi məqsədlərə istifadə oluna biləcəyi ilə bağlı qeyri-müəyyənlikdir.

Yunanıstanın nəarahatlığına gəldikdə, Afina Almaniyanın güclənməsinin Tür-

Ekspert rəyi

Rəsim MUSABƏYOV,
Milli Məclisin deputatı, politoloq

ABŞ artıq öz təhlükəsizlik yükünün bir hissəsini azaltmaq niyyətindədir və hesab edir ki, bu yükü Avropa ölkələri öz üzərinə götürməlidir. Onların demografik resursları buna imkan verir, eyni zamanda, iqtisadiyyatları və maliyyə imkanları daha güclü müdafiə sistemi qurmaq üçün kifayət qədər potensiala malikdir.

Əvvəllər Almaniyaya Avropa İttifaqının əsas iqtisadi güc mərkəzi kimi çıxış edirdisə, hərbi və diplomatik üstünlük daha çox Fransanın payına düşürdü. Lakin indi vəziyyət dəyişir. Fransa Avropanın yeni təhlükəsizlik strategiyasına cavab vermək üçün məhdud iqtisadi imkanlara malikdir, Almaniyaya isə bu yükü daşımaq iqtidarında, hətta məcburiyyətdədir. Xatırlamaq lazımdır ki, təxminən 30 il əvvəl, Varşava Paktı dövründə Avropada ümumilikdə 300 minlik ordu mövcud idi. İndi isə bu rəqəm kəskin şəkildə azalıb. Məsələn, Qərbi Almaniyanın ordusu bir vaxtla 500 min nəfərdən çox idi, bu gün isə birləşmiş Almaniyanın ordusu 200 minə belə keçmişdir. Belə bir şəraitdə və ABŞ-ın Avropadan təcridə uzaqlaşması fonunda, qitənin təhlükəsizliyini mövcud güc strukturu ilə təmin etmək çətin görünür. Xüsusilə də Rusiya tərəfindən regionda hərbi müdaxilə risklərinin artdığı bir vaxtda bu boşluq daha aydın hiss olunur. Bu səbəbdən Almaniyanın hərbi sənayesini yenidən əvvəlki səviyyəyə, hətta daha yüksək mərhələyə çatdıracağı ehtimalı güclünür.

Tarixi kontekstdə iki dünya müharibəsi ilə bağlı yaddaşlar nəzərə alınsa da, Almaniyaya artıq öz iqtisadi gücünə və demografik potensialına uyğun şəkildə hərbi güc sahibi olmağa doğru irəliləyir. Bu, kimlər üçün məmnunluq, kimlər üçün narahatlıq doğursa da, realıq getdikcə bu istiqamətdə formalaşır. Hətta Almaniyanın raket və digər yüksək texnologiyalı silah sistemlərinə yönəlməsi də istisna edilmir. Onun sənaye və texnoloji potensialı nəzərə alınmışda, bu cür sistemlərin istehsalı uzunmüddətli perspektivdə mümkün görünür. Çünki Almaniyaya bu gün artıq Avropa İttifaqında texnoloji baxımdan ən öndəgədən dövlətlərdən biri hesab olunur.

kiyəyə təsirindən ehtiyat edir. Alman texnologiyalarının və müdafiə komponentlərinin Ankaraya ötürülməsi Egey regionunda qüvvələr balansına təsir göstərə bilər. Bu səbəbdən Almaniyanın silahlanması dolayı təhlükəsizlik riskləri prizmasından qiymətləndirilir.

Prosesdə daha az müzakirə olunan, amma mühüm məsələ iqtisadiyyatın hərbiyəyə birləşməsidir. Berlinin hərbi sifarişlər vasitəsilə sənayeni stimullaşdırmaq cəhdi, əslində, silahlanma hesabına iqtisadi canlanma modelinə yaxınlaşır. Müdafiə xərcləri iqtisadi tənzimləyici rəsmlərə daxil olmaqla bazara impuls ələti kimi təqdim olunur. Lakin modelin davamlılığı sual altındadır. Çünki hərbi istehsal uzunmüddətli bütəçə öhdəlikləri yaradır və struktur islahatları əvəz etmir.

Sonda ABŞ faktorunu da nəzərdən qaçırmamaq lazımdır. Vaşinqton uzun illər Avropanı daha çox müdafiə xərci çəkməyə çağırırdı. Bu mənada Almaniyanın silahlanması transatlantik gözləntilərlə uzlaşır. Lakin Avropa haddən artıq strateji cəhətdən müstəqilləşsə, gələcəkdə ABŞ ilə maraqlı fərqləri dərinləşdirə bilər. Paradoksal vəziyyət Avropanın özünü gücləndirməsinin, eyni zamanda, yeni geosiyasi suallar yaratdığını göstərir.

Nəzrin ELDARQIZI
XQ

25 Aprel Sahibkarlar Günüdür

Azərbaycan dövləti özəl sahənin inkişafını davamlı himayə edir

2002-ci il aprelin 25-də ümummilli lider Heydər Əliyev yerli sahibkarlarla, həmin ilin may ayında isə xarici iş adamları ilə görüşlər keçirib. Prezident İlham Əliyevin 21 aprel 2016-cı il tarixli sərəncamına əsasən, 25 aprel ölkədə Sahibkarlar Günü kimi qeyd olunur. Bu günün təsis edilməsi ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına, məşğulluğun artırılmasına və biznes subyektlərinin fəaliyyətinin genişlənməsinə müsbət təsir göstərir. Eyni zamanda, Sahibkarlar Günü qeyri-neft sektorunun inkişafına verilən önəmin bariz nümunəsidir.

Ekspert rəyi

Eyyub KƏRİMLİ, İqtisadi və Sosial Araşdırmalara Yardım İctimai Birliyinin sədri

Bu gün Azərbaycanda ümumi daxili məhsulun formalaşmasında və əlavə dəyər yaradılmasında sahibkarların rolu mühüm yer tutur. Xüsusilə qeyri-neft sektorunun inkişafında və dövlət büdcəsinin gəlirlərinin təmin olunmasında, o cümlədən vergi ödənişlərində onların payı əhəmiyyətlidir. Müstəqillik dövründə sahibkarlıq sürətli

yaradılıb və onlar "Made in Azerbaijan" brendinin təşviqi üçün mühüm platforma rolunu oynayır. Ticarət evləri yerli məhsulların xarici bazarlara çıxışını asanlaşdırır, satışın təşkilinə və yeni tərəfdaşlıqların qurulmasına dəstək verir, eyni zamanda, bazar araşdırmaları apararaq sahibkarlara məlumat təqdim edir. Bundan əlavə, sərqi və təqdimatların təşkili, distribütor şəbəkələrinin qurulması və ixrac prosesində yaranan məsələlərin həlli də bu mərkəzlərin fəaliyyət istiqamətlərinə daxildir. Hazırda Belarus, Çin, Ukrayna, Latviya, Polşa və Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (Dubay) daxil olmaqla bir

İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə – Qarabağ və Şərqi Zəngəzürdə biznesin inkişafı üçün dövlət geniş güzəşt və dəstək mexanizmləri tətbiq edir. Bu addımlar investisiya axınına sürətləndirmək, biznes mühtini canlandırmaq və məşğulluğu artırmaq məqsədi daşıyır. Rezidentlər 1 yanvar 2023-cü ilədək mənfəət (gəlir), əmlak, torpaq və sadələşdirilmiş vergilərdən azaddır. Eyni zamanda, avadanlıq və xammal idxalına görə ƏDV və gömrük rüsumları, eləcə də dividend vergisi sıfır dərəcə ilə tətbiq olunur.

Turizm sahəsində isə hotellərdə gecələmə xidmətlərinə görə ödənilən ƏDV-nin 30 faizi nağdsız, 5 faizi nağd ödənişlərdə geri qaytarılır. Sahibkarların maliyyə resurslarına çıxışı da asanlaşdırılıb: kreditlərin 90 faizədək hissəsinə dövlət zəmanəti verilir, 10 faizi isə 36 ayədək subsidiyalaşdırılır. Sosial sığorta haqları mərhələli şəkildə dövlət tərəfindən qarşılınır, istehsal fəaliyyəti ilə məşğul olan sahibkarların kommunal xərclərinin 20 faizi isə 2023-cü ilədək ödənilir.

Bununla yanaşı, Ağdam və "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" sənaye parklarında rezidentlər 10 il müddətində əsas vergilərdən azaddır və hazır infrastrukturla təmin olunur. Bu güzəştlər Qarabağ və Şərqi Zəngəzürün qısa müddətdə mühüm iqtisadi mərkəzə çevrilməsini hədəfləyir.

Musa BAĞIRLI
XQ

inkişaf yolu keçərək güclü iqtisadi subyektlərə çevrilib, iri vergi ödəyiciləri və böyük işəgötürənlər formalaşdı. Bu gün özəl sektor yüz minlərlə insanın məşğulluğunu təmin edir və əmək bazarının dinamikliyini artırır.

Xüsusilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzürdə yaradılmış əlverişli biznes mühiti, güzəştlər və xüsusi iqtisadi zonalar sahibkarlıq fəaliyyətini stimullaşdırır. Bu ərazilərdə reallaşdırılan layihələr yeni iş yerlərinin açılmasına, istehsal və ixrac imkanlarının genişlənməsinə tökan verir. Azərbaycan sahibkarları hazırda iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində fəal iştirak edir, qeyri-neft sektorunun inkişafına və iqtisadiyyatın şəxələndirilməsinə mühüm töhfə verirlər. Onların təşəbbüskarlığı və innovativ yanaşmaları iqtisadi artımı sürətləndirir və xarici iqtisadi əlaqələrin genişlənməsinə şərait yaradır.

Dövlət tərəfindən tətbiq olunan güzəştli kreditlər, vergi imtiyazları və institusional dəstək mexanizmləri sahibkarlığın inkişafını dəstəkləyir. Mövcud problemlər isə dövlət-özəl sektor əməkdaşlığı çərçivəsində müzakirə olunur, qanunvericilik və vergi inzibatiyyət istiqamətində davamlı təkmilləşdirmələr həyata keçirilir.

sıra ölkələrdə Azərbaycan Ticarət evləri fəaliyyət göstərir və bu şəbəkə genişlənməkdə davam edir.

Ekspert rəyi

Eyyub ABBASOV, "Progress Garden"nin təsisçisi və direktoru

Şirkətimiz 1994-cü ildən fəaliyyətə başlamışdır. Biz əsasən bağçılıq texnikası, landşaft həlləri və peşəkar suvarma sistemləri sahəsində həm fərdi müştərilərə, həm də iri layihələrdə xidmət göstəririk.

"Progress Garden" şirkətinin missiyası bazarı yeni yanaşmalarla gətirmək və insanlara uzunmüddətli fayda verməkdir. Bu yolda əlbəttə ki, çətinliklər az olmayıb. Sınaqlar bizi daim inkişaf etməyə, daha çevik və innovativ olmağa məcbur edib. Xüsusilə son illərdə texnologiyaların sürətli inkişafı kimi faktorlar biznes yanaşmamızı yenidən formalaşdırmağa səbəb olub. Amma biz bu çətinlikləri risk kimi yox, fürsət kimi görürük.

Bu istiqamətdə dünyanın aparıcı istehsalçıları ilə qurduğumuz tərəfdaşlıq əlaqələri işimizin keyfiyyətini daha da yüksəltdi. Almaniyanın bağçılıq, meşəçilik və kənd təsərrüfatı texnikası sahəsində tanınmış markaları olan "Stihl", "Viking", "Gardena", "AL-KO", İsviçərənin

"Felco", ABS-in "Rain Bird", "DeWalt", "Briggs & Stratton və Oregon", eləcə də Koreyanın "Hyundai Power Tools" markalarının Azərbaycanda rəsmi distribüterləri olaraq, orijinal və yüksək keyfiyyətli məhsulları ölkəmizə gətiririk. Bu, bizim üçün müştərilərimizə dünya standartlarını təqdim etmək məsuliyyətidir.

Gələcəyə baxışımız isə daha genişdir. Məqsədimiz "Progress Garden" brendini regionda tanınan və etibar edilən bir ekosistem oyunçusu olaraq saxlamaq, innovativ suvarma və landşaft həllərini daha geniş miqyasda tətbiq edərək, paytaxt Bakımızın və eyni zamanda, bölgələrimizin abadlaşdırılmasında fəal iştirakımızı davam etdirməkdir. Eyni zamanda, yerli bazarın inkişafına töhfə vermək, müasir texnologiyaları ölkəmizə gətirmək, yeni iş yerləri yaradaraq dövlətimizin iqtisadi yükünü azaltmaq və bu sahədə peşəkar kadrların formalaşmasına dəstək olmaq bizim üçün xüsusilə önəmlidir.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan Respublikasında 2026-cı ilin "Şəhərsalma və Memarlıq İli" elan edilməsi haqqında sərəncam da, bu sahənin prioritet olduğunun əyani sübutudur və bu bizi ciddi motivasiya edir.

25 aprel – Sahibkarlar Günü münasibətilə bütün sahibkarları təbrik edirik. İnanırıq ki, dövlətimizin dəstəyi, davamlı inkişaf, düzgün qərarlar və cəsarətli addımlar sayəsində iqtisadiyyatın bel sütunu sayılan sahibkarlıq ölkəmizdə daha da güclənəcək və yeni uğur hekayələri yaranacaq.

Dünya Bakıda keçirilən ikinci Xəzər və Mərkəzi Asiya neft ticarəti və logistikası forumu öz işini davam etdirib. Dəyişən global mühit şəraitində nəqliyyat və infrastruktur, maliyyə aspektləri və sövdələşmələr, eləcə də ticarət strategiyaları kimi əsas istiqamətləri əhatə edən toplantının ikinci günü də müzakirə olunan məsələlər baxımından yaddaqalan olub.

Forum iştirakçıları əsas boru kəmərlərinin – CPC, BTC, Bakı-Supsa və digərlərinin mövcud gücləri və faktiki ötürmə həcmələrinin icmalı, Orta Dəhliz–Zəngəzür dəhlizinin mümkün açılmasından sonra gözlənilən logistika dəyişiklikləri, tranzit müddətinin azaldılması tədbirləri, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun modernləşdirilməsinin statusu; liman gücləri və inkişafı – Ələt və Dübəndi (Azərbaycan), Aktau və Kurik (Qazaxıstan), Poti, Batumi və Kulevi (Gürcüstan); yük axınlarının artımına hazırlıq

(BTC) boru kəməri vasitəsilə dünya bazarlarına çıxış imkanlarının genişləndirilməsidir. Bu marşrut, xüsusilə Bosfor boğazı kimi sıx və strateji keçidlərdən asılılığın azaldılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır, – deyə o əlavə edib.

SOCAR-ın Gürcüstanda, Qara dənizin sahilində yerləşən terminalının baş direktoru İsmayıl Kərimov bildirib ki, optimal iş rejiminə keçid Kulevi neft terminalının ötürmə gücünü iki dəfə artırmağa imkan yaradıb. Baş direktor rəhbərlik etdiyi şirkətlə

Neft ticarəti və logistikası forumu başa çatdı

Özbəkistanın logistika xəbəri kimi rolunu – Çin və Cənubi Asiya ilə ticarətdə formalaşan mövqeyi və digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıb, təklif və mülahizələrini bölüşüb.

"Central Asia Marketing" şirkətinin sahibi və təsisçisi Kolin Nesbet Qazaxıstandan neft məhsullarının sabit tadarükünü təmin etmək üçün Xəzər dənizinin hər iki tərəfində dəmir yolu və liman infrastrukturuna investisiyaların tələb olunduğunu vurğulayıb. Şirkət rəhbərinin sözlərinə görə, bu proses dövlət orqanları ilə koordinasiya edilməlidir. Qeyd olunub ki, büdcə məhdudluğunun yaratdığı problem səbəbindən bu sahədə təşəbbüs iri istehsalçıların öz-lərindən gəlməlidir. Onun sözlərinə görə, digər həll yolu Bakı və Kurik yaxınlığında dənizdə yerləşən müvəqqəti üzən terminallardır.

"Mərkəzi Asiya Marketing" şirkətinin təsisçisi və icraçı direktoru Kolin Nesbet isə çıxışında diqqəti Xəzər regionu ilə Cənubi Asiya arasında enerji əməkdaşlığının genişləndirilməsi çərçivəsində dəniz əsası neft daşımaqlarının alternativ modeli – təknoqətli bağlama sistemi və tanker daşımaqları konsepsiyasına yönəlib. Hazırda bu məsələnin ekspertlər tərəfindən müzakirə olunduğunu bildirən icraçı direktor deyib ki, sözlügedən model Qazaxıstan və Azərbaycan sahillərində yerləşdiriləcək tək noqtəli bağlama qurğuları vasitəsilə neftin birbaşa dəniz üzərindən daşınmasını nəzərdə tutur.

Kolin Nesbet logistika infrastrukturunu məsələlərinə də toxunaraq qeyd edib ki, Xəzər–Mərkəzi Asiya dəhlizində mövcud tutum imkanları, bəzi hallarda həddindən artıq yüklənmə və marşrutların dəyişdirilməsi zərurətini yeni alternativ həllərin aktuallığını artırır. "Modelin əsas üstünlüklərindən biri də neftin Bakı–Tbilisi–Ceyhan

tin bu sahədə gördüyü işlərlə bağlı gələcək planlarından da ətrafı bəhs edib. Qeyd olunub ki, gələcəkdə hər birinin tutumu 20 min kubmetr olan 4 yeni yeni qəmin tikintisi nəzərdə tutulur ki, buna da, taxminən, 25 milyon ABŞ dolları investisiya qoyuluşu tələb olunur. İşlərin isə 14 ay ərzində tamamlanması gözlənilir.

"Orbis Risk Partners" dənizçilik və logistika sahəsində ixtisaslaşmış beynəlxalq risk idarəetmə və sığorta brokeri şirkətinin direktoru Mayk Şou qeyd edib ki, Qırmızı dəniz və Hörmüz boğazı kimi strateji əhəmiyyətli marşrutlarda hərbi risk sığortası bazarı son dövrlərdə daha dinamik xarakter alıb və artıq ümumi sığorta yanaşması üçün keçərlidir deyil. Onun sözlərinə görə, hər bir gəmi üzrə əvvəlcədən razılaşdırma tələb olunur və sığorta qiymətləri gündəlik bazar dəyişikliklərinə həssasdır.

Şirkət direktoru deyib ki, müasir global logistika mühitində risklərin idarə olunması artıq sığorta məhsulunun mövcudluğu ilə deyil, həm də operativ informasiya mübadiləsi və çevik qərarvermə ilə birbaşa bağlıdır.

"Synergy Consulting Inc" şirkətinin ölkə üzrə direktoru Rüfət Qəmbərov isə bildirib ki, 2026-cı ildə təchizat zənciri maliyyəsinə sünü intellektin tətbiqi real vaxt rejimində maliyyə vəsaitlərinin izlənməsi və idarə olunması baxımından mühüm rol oynayır. Hazırda ixracatçılar likvidliyi artırmaq məqsədilə getdikcə daha çox debitor borclarının maliyyələşdirilməsindən istifadə edirlər ki, bu da dərhal nağd vəsait əldə etməyə imkan yaradır.

Bununla da ikinci Xəzər və Mərkəzi Asiya neft ticarəti və logistikası forumuna yekun vurulub.

M.YAQBZADƏ
XQ

Transxəzər marşrutunun 2026-cı il iş planı

Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutunun (TBNM) iştirakçı dövlətləri 2026-cı il üçün ətrafı iş planını təsdiqləyiblər. Razılaşma Astanada keçirilən TBNM Beynəlxalq Assosiasiyası İdarə Heyətinin iclası və Ümumi Yığıncağı çərçivəsində əldə olunub. Bu barədə "Qazaxıstan Dəmir Yolları" məlumat verib.

İclaslara "Qazaxıstan Dəmir Yolları"-nın rəhbəri Talqat Aldıbergenov sədrlik edib. Tədbirdə TBNM-ə üzv ölkələr – Qazaxıstan, Çin, Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə, həmçinin Ukrayna, Bolqarıstan və Rumıniya daxil olmaqla bir sıra Avropa dövlətləri, eləcə də Sinqapur daxil olmaqla beynəlxalq tərəfdaşlar iştirak ediblər.

Görüşlər zamanı iştirakçılar rəqəmsal imzalandan istifadə etməklə elektron sənəd

döviyyəsinin tətbiqi, həmçinin gömrük orqanları ilə daşıma prosesinin bütün iştirakçıları arasında birbaşa məlumat mübadiləsinin təşkili barədə razılığa gəliblər. Bu tədbirlər yükənlərin daşınma müddətini azaltmağa və bütün marşrut üzrə əməliyyatların şəffaflığını artırmağa imkan verəcək.

İclasların yekununda bir sıra sənədlər imzalanıb. Qəbul edilən qərarlar TBNM-in Asiya ilə Avropa arasında əsas tranzit dəhlizlərdən biri kimi mövqeyinin daha da möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Qeyd edək ki, Orta Dəhliz regionu bir sıra ölkələrdən keçən, Asiya ilə Avropanı birləşdirən nəqliyyat və ticarət marşrutudur. Bu, ənənəvi Şimal və Cənub dəhlizlərinə alternativdir.

XQ

"Çovdar" mədəninə bərpa işləri

"AzerGold" QSC yerli və beynəlxalq qanunvericiliyə, ətraf mühitin mühafizəsi və dayanıqlı inkişaf prinsiplərinə uyğun olaraq Daşkənd rayonunun Çovdar kəndinin yaxınlığında yerləşən emal kompleksində reaktivasiya işlərinə başlamışdır.

Qurumdan verilən məlumata əsasən, "Çovdar" integrə olunmuş regional emal sahəsində yerləşən, hazırda istismara yararlı 88 hektarı

əhatə edən boş süxur anbarının 15 hektarlıq hissəsində artıq münbit torpaq qatı bərpa edilib, yamacbərkitmə işləri həyata keçirilib. Növbəti mərhələdə bioloji reaktivasiya tədbirləri çərçivəsində əraziyə 300 kiloqram yonca toxumu səpilib. Görülən işlər torpaq strukturunun yaxşılaşdırılmasına və ekosistemin mərhələli şəkildə bərpasına xidmət edir.

Reaktivasiya tədbirləri üzrə layihə planının növbəti mərhələləri çərçivəsində mədənin digər sahələrində hasilat nəticəsində münbitlik xüsusiyyətləri dəyişmiş torpaqların bərpası işlərinin davam etdirilməsi nəzərdə tutulur. Bu mərhələdə reaktivasiya tədbirləri mədənin şirkətlərinin ekoloji məsuliyyətinin ayrılmaz hissəsi olmaqla qanunvericilik və beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə həyata keçirilir.

Yeri gəlmişkən, "AzerGold" QSC ölkədə reaktivasiya işlərini həyata keçirən ilk dağ-mədən şirkətidir. Artıq şirkət istismarı başa çatmış "Ağyoxsu-1" qızıl mədəninə reaktivasiya işlərini başa çatdırıb.

Qeyd edək ki, reaktivasiya faydalı qazıntıların çıxarılması, tikinti və ya çirklənmə nəticəsində pozulmuş torpaqların məhsuldarlığını bərpa etmək, ətraf mühiti yaxşılaşdırmaq üçün həyata keçirilən kompleks tədbirlər sistemidir. Bu proses pozulmuş relyefi düzəldir və torpağı yenidən kənd təsərrüfatı, meşəsalma və ya rekreasiya məqsədləri üçün yararlı hala gətirir.

XQ

Dövlətin sosial siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biri vətəndaşların mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılmasıdır. Aprelin 21-də ölkə başçısı, Prezident İlham Əliyevin imzaladığı fərmanla İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun (İKZF) vəsaiti hesabına güzəştli ipoteka kreditləri almaq hüququ olan şəxslərin siyahısına, ən azı, 3 il stajı olan məhkəmə hakimlərinin də əlavə edilməsi bu siyasətin davamıdır. Bu addım, şübhəsiz ki, məhkəmə sistemində çalışan şəxslərin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə, onların peşəkar fəaliyyətində müstəqilliyinin dəstəklənməsinə və korrupsiya risklərinin azaldılmasına xidmət edir. Lakin istənilən sosial-iqtisadi qərarın cəmiyyət və bazar üzərində zərərli təsirləri olur. Bəs bu qərar və ümumilikdə, güzəştli ipoteka şərtlərinin genişləndirilməsi fonunda hansı müsbət yeniliklər gözlənilir?

Hakimlər də güzəştli ipoteka krediti alacaqlar

Bəs bu qərar mənzil bazarına necə təsir göstərəcək?

Güzəştli ipoteka hüququ olan şəxslərin kateqoriyasının genişləndirilməsi birmənalı olaraq mənzil bazarında, xüsusilə də aşağı və orta qiymət seqmentinə aid mənzillərə tələbatı artırır. Bu prosesin gözlənilən təsirlərindən biri inflyasiya riskidir. İqtisadiyyatın qızıl qaydasına əsasən, tələb təklifi üstələdikdə qiymətlər qalxır. Bu da bazarda çıxarışlı və texniki standartlara cavab verən məhdud mənzil fondu şəraitində süni və ya təbii bahalaşmaya səbəb ola bilər. Digər tərəfdən, artan tələb tikinti şirkətlərini yeni layihələrə sövq edərək iqtisadi aktivliyi və yeni iş yerlərini stimullaşdırsa da, təklifin formalaşması müəyyən vaxt tələb edir. Nəticədə, təklif tələbə adekvat cavab verə bilməməsi ipoteka təsdiqi alan şəxslərin büdcələrinə uyğun mənzil tapmaqda çətinlik çəkəməsi ilə nəticələnən mənzil çatışmazlığı riskini yaradır.

Milli Məclisin deputatı, Əmək və sosial siyasət komitəsinin üzvü Vüqar Bayramov məsələ ilə bağlı XQ-yə bildirdi

ki, ölkə başçısının fərmanına əsasən, ipoteka kreditləşməsinin genişlənməsi vətəndaşların mənzil əldə etmək imkanlarının artmasına təsir edən amillərdən biridir: “Nəzərə alsaq ki, indiyədək İpoteka və Kredit Zəmanət Fondu tərəfindən 3 milyard 630 milyon manatlıq ipoteka kreditləri təqdim olunub və praktiki olaraq, hər il əvvəlki illərlə müqayisədə ipotekaya ayrılan vəsaitin həcmi artmışdır. Məhz buna görə də ipoteka kreditlərinin artması, təxminən 435 milyon manatlıq ipoteka kreditləri verilib”.

Vüqar Bayramov ipoteka almaq hüququ olan şəxslərin siyahısının genişlənməsinin bazarda aktivliyi artıracığını, lakin qiymətlərin formalaşmasında həlledici rol oynamayacağı qonağındadır. Onun sözlərinə görə, güzəştli ipoteka üzrə maksimum məbləğin 100 min manat olması paytaxtın mərkəzi (birinci və ikinci) zonalarındakı bahalı mənzil bazarına təsirini məhdudlaşdırır: “Digər tərəfdən, daşınmaz əmlak bazarına ipotekadan konar daha böyük həcmdə vəsait daxil olur ki, bu da bazardakı ümumi tələbə ipotekadan təsirini azaldır. Ona görə də son dəyişikliklərdən sonra ipoteka kreditlərinin əmlak bazarına təsirinin əhəmiyyətli dərəcədə artacağını proqnozlaşdırırıq. Bununla belə, ipoteka kreditləşməsinə çox vəsaitin ayrılması daha çox mənzilə tələb artması deməkdir. Bu da, təbii olaraq, xüsusilə daşınmaz əmlak bazarında aktivliyin artmasına birbaşa təsir göstərir”.

Deputat bu siyahının gələcəkdə daha da genişləndirilə biləcəyini də istisna etmədi: “Güzəştli ipoteka krediti almaq hüququ olan vətəndaşlarımızın siyahısı müəmmədi olaraq genişləndirilir. Yəni bir müddət əvvəl jurnalistlər də həmin siyahıya əlavə

olundu. Daha öncə isə pedaqoqlar, yəni orta məktəb müəllimləri bu hüquqdan istifadə etməyə başladılar. Ümumilikdə, güzəştli kateqoriyaların siyahısının genişləndirildiyini müşahidə edirik və təbii ki, növbəti mərhələlərdə də xüsusilə mənzilə ehtiyacı olan və sosial baxımdan həssas qruplara aid vətəndaşların siyahısına daxil ediləcəyi istisna deyil. Ona görə də bu siyahı mütləq olaraq nəzərdən keçirilir, genişləndirilir və daha çox vətəndaşın güzəştli ipoteka kreditlərindən istifadə imkanları yaradılır”.

İstənilən dövlət proqramında olduğu kimi, burada da bəzi “işbazların” bazardakı aktivlikdən sui-istifadə etməsi ehtimalı narahatlıq doğurur. Mənzil sahiblərinin və ya vasitəçilərin (maklərlərin) alıcının güzəştli ipoteka vəsaiti olduğunu bildikdə qiymətləri süni şəkildə qaldırması ən çox rast gəlinən problemdir. **Əmlak məsələləri üzrə ekspert Ramil Osmanlı**n fikrincə, belə

halların qarşısının alınması üçün elektron sistemlərin inteqrasiyası, məlumat bazalarının qarşılıqlı yoxlanılması və müvəkkil bankların məsuliyyətinin artırılması mühüm rol oynayır: “Müraciətlər və seçimlər elektron qaydada həyata keçirilir və müvəkkil bankların iştirakı ilə icra olunur. Bu da insan əminliyi minimuma endirərək şəffafliyi artırır əsas mexanizmlərdən biridir. Ümumilikdə, mövcud mexanizmlər kifayət qədər şəffafdır. Sadəcə, nəzarət və monitorinq alətləri davamlı olaraq təkmilləşdirilməlidir ki, bu sahədə mümkün sui-istifadə halları minimuma endirilsin”.

Ümumilikdə isə, ekspert hesab edir ki, fərmanın mənzil bazarında qiymətlərə və ümumi dinamikaya ciddi təsiri olmayacaq. Onun sözlərinə görə, ipoteka kreditləri, o cümlədən Fond vasitəsilə verilən kreditlər daşınmaz əmlak bazarında həyata keçirilən əməliyyatların nisbətən kiçik hissəsinə – təxminən 7-8 faizini təşkil edir və bu tip dəyişikliklər daha çox sosial xarakter daşıyır. Bununla belə, ekspert qeyd etdi ki, hakimlər daha sabit maliyyə imkanlarına malik olduqları üçün onların bazarda iştirakı xüsusilə orta və nisbətən yüksək qiymətli mənzillər kateqoriyasında tələbin qismən artmasına səbəb ola bilər.

Yekunda onu deyə bilərik ki, dövlətin sosial siyasətinin mühüm tərkib hissəsi olan güzəştli ipoteka proqramının əhatə dairəsinin genişləndirilməsi vətəndaşların rifahının yüksəldilməsinə, mənzilə əlçatanlığın artmasına və sosial ədalətin təmin olunmasına xidmət edir. Bu istiqamətdə atılan addımlar, xüsusilə də güzəştli kateqoriyaların genişləndirilməsi və maliyyə resurslarının artırılması daha çox ailənin mənzilə sahib olması üçün real imkanlar yaradır. Eyni zamanda, bu proses tikinti sektorunun canlanmasına, iqtisadi aktivliyin artmasına və məşğulluğun genişləndirilməsinə də müsbət təsir göstərir. Uzunmüddətli perspektivdə isə bu cür sosial-ünlü mexanizmlər həm vətəndaş məmnunluğunun yüksəlməsinə, həm də cəmiyyətdə sosial sabitliyin möhkəmlənməsinə töhfə verir.

Tacir SADIQOV
XQ

Qürbətdə cənnət xülyasının gerçəkdə cəhənnəm əzabları

“Qərbdə rahat həyat” vədi şərqilərə baha başa gəlir

Son illər ölkədə əmək miqrasiyasına maraq sürətlə artır. Xüsusilə Avropa ölkələrində işləmək, yüksək maaş qazanmaq və daha sabit həyat şəraitinə nail olmaq istəyi minlərlə vətəndaşı xaricdə iş axtarmağa vadar edir. Bu, bir tərəfdən iqtisadi səbəblərlə, digər tərəfdən isə global informasiya axını və sosial medianın təsiri ilə gətirdikə güclərdir. Lakin prosesin sürətlənməsi yeni bir təhlükəni – “qanuni iş” adı altında fəaliyyət göstərən, lakin vətəndaşları aldadaraq maddi ziyan uğradan agentliklərin sayının artması da ön plana çıxır.

Əmək miqrasiyası bazarında dələduzluq dalğası gətirdikə güclərdir. Hazırda ölkədə ən çox narazılıq doğuran səhələrdən biri Avropa ölkələrinə işçi göndərmək vədli fəaliyyət göstərən şirkətlər və vasitəçilərlə bağlıdır. Sosial mediada yayılan reklamlar və e-laralarda saatda 10-11 dollar əməkhaqqı, pulsuz yaşayış yeri, qida təminatı, hətta viza, eləcə də leqallaşdırma dəstəyi kimi cəlbedici vədlər yer alır.

Lakin zərərçəkənlərin iddialarına görə, bu vədlərin əksəriyyəti ya ümumiyyətlə yerinə yetirilmir, ya da vətəndaşlara təqdim edilən real şərait reklamda göstəriləndən tamamilə fərqli olur. Məhz bu faktı əsaslanan ekspertlərin rəylərində əmək miqrasiyası bazarının artıq təkə iqtisadi məsələ deyil, eyni zamanda, ciddi hüquqi və sosial təhlükə yaradan bir istiqamətə çevrildiyi bildirilir.

“Yüksək maaş” illüziyası necə qurulur?

Əmək miqrasiyası bazarında aldadılma halları zamanı ən diqqətçəkən məqam dələduzluq sxemlərinin klassik üsullarla deyil, müasir rəqəmsal vasitələrlə həyata keçirilməsidir. Sosial şəbəkələrdə, xüsusilə “TikTok”, “Facebook” və “Instagram” platformalarında yayılan reklamlar, adətən, Avropada yüksək maaşlı iş gördüyünü yaratmaq, insanların “tez çıxış yolu” axtarışından yararlanmaq, qanunilik illüziyası formalaşdırmaq üçün müqavilə imzalamaq, “az sayda yer qalıb”, “təklif məhduddur” kimi psixoloji təzyiç üsulların diqqətdə saxlanması və vətəndaşın ilkin ödəniş tələbini reallaşdırmaq kimi prinsipləri əhatə edir.

Belə reklamların əsas gücü ondadır ki, onlar emosional təsiri hesablanır. İnsanlara “qurtuluş” və “yeni həyat” vədi verilir. Bir çox hallarda vətəndaşlar real araşdırma aparmadan, müqavilənin hüquqi dəyərini yoxlamadan və şirkətin lisenziyasının olub-olmadığını dəqiqləşdirmədən ödəniş etməyə razılaşırlar. Nəticədə isə əmək bazarında yaranan ümidisizlik və sosial gərginlik dələduzların ən böyük “kapitalına” çevrilir.

Məsələnin ciddiliyini göstərən nümunələrdən biri də Bakıda yerləşən və Avropada, xüsusilə Slovakiya və Almaniya qanuni iş, viza dəstəyi və leqallaşdırma xidmətləri təklif edən “Davidov Global” agentliyi ilə bağlı iddialardır. Zərərçəkən Təmkin Məmmədovun sözlərinə görə, o, ötən ilin avqust ayında bu agentliyə müraciət edib və 1000 manat ilkin ödəniş həyata keçirib. Müqavilədə onun 3 ay müddətində işlə təmin olunaçağı, bunun reallaşmadığı təqdirdə isə vəsaitin 6 ay ərzində geri qaytarılacağı göstərilir.

Lakin Təmkin Məmmədov bildirir ki, artıq həmin vaxtdan 7 ay keçməsinə baxmayaraq, nə işlə təmin olunub, nə də ödəniş geri qaytarılıb. Agentlik tərəfindən isə gecikmə Almaniyanın “global hadisələr səbəbindən miqrant qəbulunun dayandırılması” ilə izah edilib.

Bu arqument bir neçə ciddi sual doğurur. Məsələn, əgər miqrant qəbulu dayandırılıbsa, niyə yeni müştərilərə müqavilə bağlanılır? Yaxud müqavilədə ödənilən vəsaitin geri qaytarılma müddəti göstərilirdiyi halda niyə gecikdirilir? Bu suallar, əslində, tək “Davidov

Ekspert rəyi

Xalid KƏRİMLİ, iqtisadçı-ekspert

Azərbaycanda əmək miqrasiyasına böyük maraq bir neçə amillə bağlıdır. Bu, ilk növbədə, Avropada iş saatlarının respublikamızdan daha az olmasından irəli gələn bir məsələdir. Belə bir göstəricinin əsas səbəblərindən biri iqtisadiyyatın sektor strukturu ilə əlaqədardır. Bu məsələni qiymətləndirmək üçün Azərbaycanın məşğulluq strukturu və Avropa ölkələrinin iqtisadi modelinə diqqət yetirmək kifayətdir. Çünki bəzi sahələrdə texnologiyaya, digərlərində isə əmək, avadanlıq və material tutumludur. Azərbaycanı da məşğulluqda tikinti, kənd təsərrüfatı, pərakəndə satış və xidmət sektorları üstünlük təşkil edir. Bu sahələrdə əsasən fiziki əmək tələb etdiyindən iş saatları daha uzun olur. Avropada isə texnologiya, maliyyə və peşə-

Global” şirkətilə bağlı deyil, ümumilikdə, bazarda fəaliyyət göstərən bir çox agentliklərə də aid edilə bilər.

“Müqavilə” kağız parçasına çevrildə...

Bir çox vətəndaş belə düşünür ki, müqavilə bağlandı, deməli, qarşıda onu heç bir narahatlıq gözləmir. Halbuki realıq tam fərqlidir. Azərbaycanı bəzi şirkətlər formal müqavilələrlə tərtib edərək vətəndaş üçün “hüquqi təminat” göstərməyə çalışır.

Amma həmin müqavilələrdə çox vaxt şirkətin öhdəliyi qeyri-müəyyən ifadələrlə yazılır, işin təmin olunacağına dair konkret hüquqi mexanizmlər göstərilir, eyni zamanda, “şərtlər dəyişə bilər”, “məsulyyət daşımır” kimi bəndlər əlavə edilir. Beləliklə, müqaviləyə sənəd kimi yanaşılarsa da, real nəticəyə heç bir ümid bəslənilmir. Bu isə göstərir ki, problem dələduzluqla bərabər, həm də hüquqi savadsızlıq və təhlükəsiz mexanizmlərin olmasından irəli gəlir.

Mövzu ilə bağlı vəkil Mircavid Miriyevnin açıqlamasında məsələnin hüquqi tərəfi daha aydın göstərilir. Onun sözlərinə görə, bu cür hallar çox vaxt mülki mübahisə çərçivəsindən çıxaraq Cinayət Məcəlləsinin müddələrinə uyğun qiymətləndirilir. Belə ki, əgər zərər 500 manat həddini ötərsə, fəaliyyət saxta sənədlər əsasında reallaşarsa, eyni zamanda, bir qrup şəxsin iştirakı ilə həyata keçirildiyi sübuta yetirilərsə, bu zaman artıq sadəcə “pulun geri qaytarılması” məsələsi deyil, cinayət əməli gündəmə gəlir.

Vəkilin vurğuladığı kimi, Cinayət Məcəlləsinin 320-ci maddəsi sənədlərin saxtalaşdırılmasına görə böyük məbləğdə cərimə və ya həbs cəzası nəzərdə tutur. Daha ağır hallarda isə sübut olunmuş dələduzluq cinayətinin nəticəsi kimi cəza 14 il həbsə qədər yüksələ bilər. Bu fakt onu göstərir ki, əmək miqrasiyası adı altında vətəndaşların aldadılması hüquqi baxımdan olduqca təhlükəli və ağır nəticələr doğuran bir sahəyə çevrilib.

Yeri gəlmişkən, bu məqamda, belə bir sual da verilməlidir: vətəndaşların bu tələyə düşməsi nə ilə bağlıdır? Sualın cavabı təkə şirkətlərin fəaliyyətində aldatmağa üstünlük verilməsi ilə əlaqədar deyil. Problemin kökündə sosial-iqtisadi və psixoloji səbəblər də dayanır. Daxili əmək bazarında bir sıra hallarda özlünü qabarıq büruzə verən gərginlik

kar xidmət sahələri daha geniş yer tutur.

İkinci mühüm amil əmək məhsuldarlığıdır. Belə ki, Avropada texnologiyanın inkişaf səviyyəsi və işçi qüvvəsinin səmərəliliyi eyni istehsal həcmində daha az işçi ilə nail olmağa imkan verir. Azərbaycanda isə eyni nəticə üçün daha çox insan əməyindən istifadə olunur. Məsələn, yanacaqda mənəvətlərinin fəaliyyətinə diqqət yetirək. Avropada bir çox yanacaqda mənəvətlərinin fəaliyyətinə diqqət yetirək. Avropada bir çox yanacaqda mənəvətlərinin fəaliyyətinə diqqət yetirək. Avropada bir çox yanacaqda mənəvətlərinin fəaliyyətinə diqqət yetirək.

Avropada distant və yarımstat iş formaları geniş yayılıb, Azərbaycanda isə belə imkanlar hələlik arzu edilən səviyyəyə deyil. Eyni zamanda, əmək bazarı daha çox işçinin xeyrinədir. Respublikamızda isə əksinə, əmək bazarında fərqli durum müşahidə olunur, yəni sahibkar işçini daha uzun müddət işlədə bilər. Buna orta aylıq əməkhaqqının artımı da müəyyən təsir göstərə bilər. Bəzi hallarda sahibkar əlavə işçi götürməkdənsə, işçini yarımlı və ya bir saat artıq işlədərək maaşını müəyyən qədər artırmağa üstünlük verir.

bunun əyani təzahürüdür. Belə ki, bir çox insan ölkə daxilində iş tapmaqda çətinlik çəkir, tapdığı işdə isə maaşlar ailəni dolandırmaya yetmir. Bu reallıq “xaricə çıxış” düşüncəsini gücləndirir.

Bu məsələnin dərinləşməsinə Avropanın ideal həyat tərzini ilə bağlı yanlış gözləntilər də öz təsirini göstərir. Çünki sosial şəbəkələrdə Avropada yaşayanların “parlaq həyat” görün-

tələri reallığı təhrif edir. İnsanlar düşünür ki, bu coğrafiyada hər kəs yüksək maaş alır və rahat, firavan həyat yaşayır. Şübhəsiz ki, bu məsələdə “səns bir də verilməyəcək” düşüncəsi də vətəndaşları riskli addımlar atmağa sövq edir. İnsanlar araşdırma aparmadan müəyyən ödəniş həyata keçirirlər.

Qanuni əmək miqrasiyası mexanizmlərinin kifayət qədər əlçatan olmaması da ciddi narahatlıq yaradır. Belə ki, əgər vətəndaş rəsmi və təhlükəsiz mexanizmlə tapı bilmərsə, alternativ yollara üz tutur. Dələduzlar isə məhz bu boşluğu doldurur.

“Miqrant sığırı” zərurəti

Hüquqşünas Araz Abdullayev deyir ki, bu sahədə dövlət nəzarətinin gücləndirilməsi ilə problemlərin dərinləşməsinin qarşısını almaq olar. Çünki artıq gəlirli biznes çevrilən əmək miqrasiyası bazarının genişlənməsi ilə bəzi agentliklərin rəsmi qeydiyyat adı altında vasitəçi şəbəkəsi də güclənir. Ona görə də bu məsələdə bir neçə mühüm istiqamət üzrə sistemli addımlar atılmalı, xaricə işçi göndərən şirkətlərin lisenziyalaşdırılması mexanizmi sərbəstləşdirilməli, müqavilələrin hüquqi forması standartlaşdırılmalıdır.

Eyni zamanda, reklam və sosial media elanları monitorinq olunmalı, vətəndaşların hüquqi maarifləndirilməsi gücləndirilməli, belə şirkətlərə qarşı şikayət mexanizmləri sadələşdirilməlidir. Əks halda, bu sahə qeyri-rəsmi bazara çevrilərək daha böyük sosial fəsadlar doğura bilər.

Bu prosesin cəmiyyətdə təsirindən bəhs edərkən isə, ilk növbədə, deyə bilərik ki, belə dələduzluq halları təkə ayrı-ayrı şəxslərin pul itirməsi ilə yekunlaşmır. Bu prosesin cəmiyyətə təsiri daha genişdir. Birincisi, vətəndaşın xaricə çıxmaq ümidi sarsılır. İkincisi, o, borca düşür, bəzən kredit götürərək ödəniş edir. Nəhayət, bu cür aldadılma halları insanlarda dövlətə və hüquqi sistemə inamsızlıq yaradır. Ən təhlükəlisi isə odur ki, vətəndaş rəsmi agentliklərdən ümidini üzərək qeyri-qanuni yollarla Avropaya getməyə çalışır. Bu isə artıq insan alveri, qeyri-legal miqrasiya və beynəlxalq hüquqi problemləri dərinləşdirir.

Ekspertlərin tövsiyələri də göstərir ki, belə hallarda ən vacib məsələ vətəndaşın hüquqi ehtiyatlılığıdır. Belə ki, əmək miqrasiyası ilə bağlı agentliyə müraciət edən şəxs, ilk növbədə, şirkətin hüquqi statusunu yoxlamaq, müqavilənin şərtlərini və hüquqi məsuliyyət hissəsini diqqətlə oxumaq, ödəniş bank vasitəsilə etməli və qəbz saxlamalıdır. Bütün bunlarla yanaşı, sosial mediada yazılan vədlərə deyil, rəsmi sənədə əsaslanmalı, eyni zamanda, ilk şübhəli əlamətdə hüquq-mühafizə orqanlarına müraciət etməlidir.

Ən əsası isə vətəndaş bilməlidir ki, “çox yaxşı təklif” çox vaxt real olmur. Avropada əmək bazarı ciddi tənzimlənilir və saatda yüksək maaş, pulsuz ev, yemək kimi şərtlərə çox nadir hallarda rast gəlinir. Azərbaycan vətəndaşlarının xaricdə işləmək istəyi isə təbii və qlobal əmək bazarında iştirak etmək müasir dövrün reallığıdır. Lakin bu istəyin əsasında dələduzluq mexanizmlərinin qurulması həm dövlət, həm cəmiyyət, həm də fərdlər üçün təhlükəli nəticələr doğurur.

“Davidov Global” agentliyi ilə bağlı iddialar da göstərir ki, məsələ təkə bir nəfərin şikayəti ilə bağlı deyil, bu, daha genişmiqyaslı tendensiyanın göstəricisidir. Əgər bu cür halların qarşısı vaxtında alınmasa, yaxın illərdə əmək miqrasiyası adı altında aldadılanların sayı xeyli artacaq. Bu səbəbdən problem yalnız hüquqi müstəvidə deyil, həm də sosial maarifləndirmə, reklam bazarına nəzarət, agentliklərin sertifikatlaşdırılması və ictimai monitorinq vasitəsilə həll edilməlidir. Çünki vətəndaşın Avropaya “yeni həyat” arzusu, əslində, onun düşüncəsində ən zəif nöqtəyə çevrilirsə, bu, artıq sadəcə fərdi aldanma deyil, eyni zamanda, cəmiyyətin təhlükəsizlik və sosial dayanıqlılıq problemi deməkdir.

Vaqif BAYRAMOV
XQ

AMEA-da rumıniyalı alimlərlə görüş

AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli Rumıniyanın Yassı şəhərində fəaliyyət göstərən Petre Andrei Universitetinin rektoru, dosent, doktor Sorin Bokançanın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş keçirib.

Akademik İsa Həbibbəyli Azərbaycan ilə Rumıniya elm və təhsil sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsinə vacibliyini qeyd edərək, artıq AMEA-nın Rumıniyanın bir universiteti ilə elmi əməkdaşlıq müqaviləsinin mövcud olduğunu diqqətə çatdırıb. AMEA rəhbəri universitetlərlə yanaşı, Rumıniya Elmlər Akademiyasının elmi-tədqiqat institutları ilə də əlaqələrin qurulmasını əhəmiyyətini önə çəkib. Birgə elmi konfransların təşkili, kitabların nəşri, elmi məqalələrin qarşılıqlı mübadiləsi kimi təşəbbüslərin perspektivli istiqamət-

lər olduğunu bildirib və bu görüşün gələcək əməkdaşlıq üçün stimullaşdıracağına əminlik ifadə edib.

Petre Andrei Sorinin rektoru Sorin Bokança universitetin tarixi və fəaliyyət istiqamətləri barədə məlumat verib.

Rektor AMEA və Azərbaycan universitetləri ilə elmi əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafında maraqlı olduqlarını vurğulayıb.

Q.YUSİFOĞLU
XQ

Dövlət mükafatına təqdim edilib

Müasir dövrdə neft sənayesində əsas hədəflərdən biri hasilatın səmərəliliyinin artırılması və mürəkkəb texnoloji proseslərin dəqiq idarə olunmasıdır. Bu istiqamətdə Azərbaycan alimləri – texnika elmləri doktoru, dosent Məhəmməd Camalbəyov və texnika elmləri namizədi, dosent Nazim Vəliyev apardıqları tədqiqatlar diqqətəlayiq elmi və praktik natiçələrlə seçilib. Onların irəliləyici Diskret-İmitasiya Modelləşdirmə Konsepsiyası beynəlxalq elmi mühitdə tamdirlir və geniş müzakirə olunur.

Yeni neft hasilatı konsepsiyası

Təqdim edilən yanaşmanın əsasında mürəkkəb dinamik proseslərin daha səmərəli modelləşdirilməsi ideyası dayanır. Ənənəvi üsullarda bu cür proseslərin diferensial tənliklərlə təsviri çox vaxt çətin, bəzən isə praktiki baxımdan mümkün deyil olur. Yeni konsepsiya isə bu məhdudiyyətləri aradan qaldıraraq sistemlərin daha sadə, lakin daha effektiv üsulla modelləşdirilməsinə imkan verir.

Dinamik sistem əvvəlcə qarşılıqlı əlaqədə olan elementar hissələrə bölünür, daha sonra isə bu hissələrdə baş verən də-

Aparılan tədqiqatlar çərçivəsində ştanqlı nasosların iş rejiminin optimallaşdırılması üçün praktiki meyarlar müəyyən edilmiş, hasilatın səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün yeni metodologiya hazırlanmışdır. Bu metodologiya əsasında Bibiheybat yatağında aparılan sınaqlar göstərmişdir ki, düzgün seçilmiş istismar rejimi baxılan quyunun hasilatını 8,55 faiz artırmağa imkan verir. Bu isə həm texniki, həm də iqtisadi baxımdan əhəmiyyətli natiçədir.

Hesablamalar göstərir ki, təqdim olunan texnologiyanın geniş tətbiqi yalnız

yişikliklər zaman baxımından sinxron şəkildə izlənilir. Natiçədə, mürəkkəb riyazi tənliklər sistemində ehtiyac qalmır, hər bir obyekt özünün sadə riyazi modeli ilə təsvir olunur, hesablamaları sürətlənir və modelləşdirmə daha stabil natiçələr verir.

Bu yanaşmanın praktik tətbiqi xüsusilə neft hasilatı sahəsində özünü aydın şəkildə göstərir. Ştanqlı nasoslarla istismar olunan nasos-quyu-lay sistemlərinin vahid dinamik sistem kimi modelləşdirilməsi, bu sistemin bütün komponentləri arasındakı qarşılıqlı təsirləri nəzərə almağa imkan verir. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycanda quruda yerləşən quyuların böyük əksəriyyəti məhz bu üsulla istismar olunur, əldə olunan natiçələrin praktik əhəmiyyəti daha da artır.

Tədqiqatın mühüm nailiyyətlərindən biri də bu konsepsiya əsasında yaradılmış "X-Oil Laboratory" simulyatorudur. Bu proqram təminatı lay məyələrinin fiziki xüsusiyyətlərini, quyuların quruluşunu və texnoloji parametrlərini nəzərə alaraq sistemin davranışını yüksək dəqiqliklə təhlil etməyə imkan verir. Bunun natiçəsində hasilat prosesinin optimallaşdırılması üçün konkret və əsaslandırılmış qərarlar qəbul etmək mümkün olur.

hasilatın artırılması hesabına illik on milyonlarla ABŞ dolları həcmdə əlavə gəlir gətirə bilər. Eyni zamanda, enerji sərfəsinin azaldılması və ümumi səmərəliliyinin yüksəldilməsi də bu yanaşmanın mühüm üstünlüklərindəndir. Hazırda bu texnologiyanın tətbiq imkanlarının genişləndirilməsi istiqamətində müvafiq qurumlar tərəfindən işlər davam etdirilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Diskret-İmitasiya Modelləşdirmə Konsepsiyası yalnız neft sənayesi ilə məhdudlaşmır. Onun tətbiq sahələri digər mühəndis sistemlərini də əhatə edə bilər. Bu isə yanaşmanın universallığını və gələcək perspektivlərini daha da artırır.

Azərbaycan alimlərinin hazırladığı bu konsepsiya və kompüter simulyatoru neft hasilatının optimallaşdırılması sahəsində mühüm yenilik kimi qiymətləndirilə bilər. Elmi yenilik fundamental elmi yanaşma olmaqla yanaşı, tətbiq imkanları ilə də ölkənin enerji sektorunun inkişafına ciddi töhfə verəcək.

Azər QASIMLI,

Neftin, Qazın Geotexnoloji Problemləri və Kimya Elmi-Tədqiqat İnstitutunun baş elmi işçisi, texnika elmləri doktoru

"Şəhərsalma və Memarlıq İli"

Cənub bölgəsində yaşıl aksiyalar

Lənkəran

"Şəhərsalma və Memarlıq İli" çərçivəsində Lənkəran şəhərinin küçələri, park və xiyabanları əsaslı şəkildə yenilənir, abadlaşdırılır.

Lənkəran Şəhər İcra Hakimiyyətinin, rayonun idarə və müəssisələrinin, xidmət sahələrinin, "Regional İnkişaf" İctimai Birliyinin, Lənkəran-Astara Regional Gənclər və İdman İdarəsinin, Lənkəran Regional "ASAN xidmət" mərkəzinin, Lənkəran Gənclər evi Sosial Xidmət Müəssisəsinin nümayəndələrinin iştirakı ilə "Sağlam və dayanıqlı şəhər naminə" növbəti aksiya keçirilib.

Şəhərin Heydər Əliyev prospektində 1 hektar ərazidə 600 həmişəyaşıl Eldar şamı əkilib, ağaclar suvarılıb və dayaqlarla bərkidilib. Aksiya ətraf mühitin qorunması və təbii resursların səmərəli istifadəsinin təşviqi məqsədilə təşkil olunub.

Masallı

Masallıda da rayon icra hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə "Şəhərsalma və Memarlıq İli" çərçivəsində növbəti yaşıl aksiya keçirilib.

Masallı şəhərinin girişində 350 ədəd zeytun ağacı əkilib, yaşılıqlara aqrotexniki qulluq göstərilib. Aksiyada Masallı Rayon İcra Hakimiyyəti aparatının kollektivi, hüquq-mühafizə orqanlarının, idarə, müəssisə və təşkilatların rəhbərləri, ziyalı-

lar, gənclər iştirak ediblər. Aksiya yaşılıq sahələrinin genişləndirilməsinə, ekoloji mühitin yaxşılaşdırılmasına və şəhərsalma mədəniyyətinin inkişafına xidmət edir.

Cəlilabad

"Şəhərsalma və Memarlıq İli" çərçivəsində rayonda silsilə tədbirlər həyata keçirilib. Cəlilabad Rayon İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə Cəlilabad şəhərinin Qurtuluş küçəsində növbəti ağacəkmə aksiyası keçirilib.

Aksiya zamanı iqlim şəraitinə uyğun müxtəlif növ ağac tingləri əkilib, ağaclar aqrotexniki qulluq göstərilib, ərazidə təmizlik, abadlıq işləri görüldü. Aksiya təbii qayğı və ətraf mühitin qorunması istiqamətində aparılan maarifləndirmə işlərinə töhfə verəcək.

Əlisəfa HƏSƏNOV,
XQ-nin bölgə müxbiri

Qərbi Azərbaycana Qayıdış

"Ulu yurdlar bizi çağırır"

Biləsuvarada Qərbi azərbaycanlılar qayıdışa hazırdırlar

Qərbi Azərbaycan İcmasının Biləsuvar Rayon Nümayəndəliyinin rəhbəri Rəfiqə Cəfərovanı hələ 1980-ci illərin ortalarından, jurnalist kimi Biləsuvarada müxtəlif vəzifələrlə çalışıb. 1990-cı illərin əvvəllərində Yeni Azərbaycan Partiyasının rayon təşkilatının yaranmasında fəal iştirak edib. Ulu öndər Heydər Əliyevin ideyalarına dərin inam və sdaqət göstərib. Bu gün Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin parlaq liderliyi ilə Azərbaycanımızın əldə etdiyi hərtərəfli uğurlara görə isə dünyalar qədər sevinir.

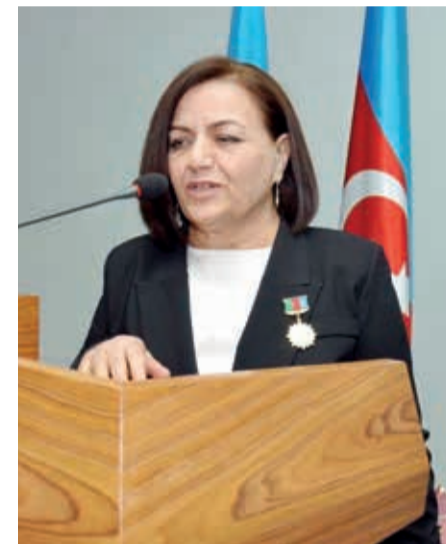
Rəfiqə Cəfərova hazırda taqəddüdə olsa da, rayonun ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edir. Qərbi Azərbaycan İcmasının (QAI) Biləsuvar təşkilatı yarananda bu icmanın rəhbərlik etmək təcrübəli yerli kadr kimi ona həvalə olunub. Həm rayonda, həm də QAI-nin mərkəzi aparatında Rəfiqə Cəfərovanın bu mühüm işin də hədsizindən gəlməsi razılıq doğurur.

Bu günlərdə Rəfiqə Cəfərova ilə telefonla əlaqə saxlayıb rəhbərlik etdiyi nümayəndənin fəaliyyəti barədə məlumat verməsinə xahiş etdik.

qüvvələr bunu gözdərdi etmək istəyirlər. Amma unudurlar ki, dünyanın bütün qararıları işığı, əsl həqiqəti ört-basdır etmək iqtidarında deyildir.

Bir daha bu fikri vurğulamaq istəyirəm ki, Qərbi Azərbaycan İcmasının yaradılması milli yaddaşın qorunması, tarixi həqiqətlərin öyrənilməsi və gələcək nəsillərə çatdırılması baxımından böyük önəm daşıyır. Unutmaq olmaz ki, Qərbi Azərbaycan məsələsi yalnız keçmişlə bağlı deyil, həm də gələcəyə yönəlmiş taleyüklü bir məsələdir. Bu sahədə cəmiyyətin bütün potensialı səfərbər edilməlidir.

Qərbi Azərbaycan İcmasının və onun yerli qurumlarının qarşısında duran vəzifələr adı məsələlər deyil, bunlar böyük strateji hədəflərdir. Bu yolda hər birimizdən əzm və səbir, səriştə və fədakarlıq, ən başlıcası, hünər və təəssübkeşlik tələb olunur. Azərbaycan vətəndaşları bəşəri dəyər və prinsiplərdən çıxış edərək tarixi ədalətin bərpa olunması naminə əllərindən gələni etməyə hazırdırlar. Bu, ədalətli və şərfli bir missiyadır!

– Nümayəndəlik Qərbi Azərbaycanla bağlı həqiqətləri adi, sıradan insanlara, xüsusilə də yetişməkdə olan gənc nəsə çatdırmaq istiqamətində hansı işləri görür?

– Alim və ziyalılarımız möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin tövsiyəsi ilə Qərbi Azərbaycanla bağlı fundamental elmi araşdırmalar aparılır. Bu mövzuya həsr olunan çoxlu dəyərli elmi, publisistik nəşrlər işiq üzü götürür. Belə dəyərli nəşrlərdən biri də "Qərbi Azərbaycan İrsi" kitabının I cildidir. Burada müxtəlif ölkələrin arxiv və kitabxanalarından toplanan xəritələr, peyk görüntüləri, deportasiya olunmuş şəxslərin xatirələri və digər mənbələrdən istifadə olunub. Biz nümayəndəlikdə bu dəyərli nəşrin təqdimatını da keçirmişik. Biz rayonun ayrı-ayrı müəssisələrində təşkil olunan görüşlər zamanı erməni vandalizminin sivil dünya üçün nə qədər təhlükəli olduğunu uşağ, yeniyetmə və gənclərə izah və şərh etməyə çalışırıq. Bu istiqamətdə Biləsuvar Rayon İcra Hakimiyyəti və YAP-ın rayon təşkilatı ilə birgə maraqlı sərqi və müzakirələr təşkil edirik. Bu barədə yerli və respublika mətbuatında xeyli yazılar dərc olunub.

Qərbi Azərbaycan həqiqətlərini geniş ictimaiyyətə çatdırmaq üçün əhəli ilə mütəmadi görüşlər son dərəcə vacibdir. Bu günlərdə yolum hələ 2000-ci illərin əvvəllərində ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Biləsuvar rayonunda cəbrayillı məcburi köçkün ailələri üçün inşa edilmiş qaçqın qəsəbələrinə düşmüşdü. Orada köhnə tanışım olan bir xanım mənə dedi ki, Rəfiqə xanım, Cəbrayılın azad olunması xəbərini eşidəndə özümlü dünyanın ən xoşbəxt insanı sandım. Tezliklə doğma kəndim Şıxalığahıya qayıdacağam. Allah sizə də Vedidəki doğma yurd yerlərinizə qovuşmağı nəşib etsin! Nə gizlədim, bu sözlərdən çox təsirləndim.

Biləsuvardakı həmin qaçqın düşərgələrinə İkinci Qarabağ müharibəsi veteranı olan oğlum Fəridin məşinmədə getmişdim. Fəridin sinəsini 44 günlük şanlı savaşıda göstərdiyi igidliklərdə görə 3 medal bəzəyir. Mən bir ana kimi bundan qürur duyuram. Yolu geri qayıdanda Fərid hiss etdi ki, bir az kövrəlmişəm. Başa düşdü ki, yenə Vedinin dağları yadıma düşüb. Dedi ki, ana, danıxma, o yerlərdə əlimiz çatacaq.

Dedim oğlum, yox, biz ora beynəlxalq hüquq çərçivəsində, sülh yolu ilə qayıdacağıq. İlahi ədalət, mütləq qələbə çalacaq!

Söhbətin sonunda qeyri-ixtiyari olaraq dilimdən bu misralar qopdu:

*Vedinin yanı dağlar,
Ürəyi, canı dağlar.
Burda bir el var idi.
Siz deyən, hamı dağlar??!*

Müsaibim inamla dedi:
– Orada bir el var idi, yenə də olacaq!

*Söhbəti qələmə aldı:
Məsimə ABDULLAYEV
XQ*

Rəfiqə Cəfərovanın nümayəndəliyinin fəaliyyəti ilə bağlı XQ-yə bildirdi:

– Sizə yaxşı bəllidir ki, erməni millətçiliyi son iki əsrdə xalqımızı qarşı bir-birindən ağır soyqırımları törədiblər. Onların əsas niyyəti soydaşlarımızı öz dədə-baba torpaqlarından çıxarmaq, tarixi ərazilərimizə yiyələnmək olubdur. Erməni şovinistləri bu zaman dəhşətli vandalizm aktları törətməkdən belə çəkinməyiblər. Belə ki, azərbaycanlılara məxsus olan məscidləri, qəbiristanlıqları və digər mədəni irsimizi vəhşicənə dağıdıblar.

Əlbəttə, bütün əndazələri aşan bu ədalətsizliklər uzun müddət davam edə bilməzdi. Bu baxımdan 2022-ci il dekabrın 24-də dövlətimizin başçısının Qərbi Azərbaycan əsilli ziyalıların bir qrupu ilə keçirdiyi görüşdə səslənən fikirlər olduqca böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Bu görüşün materialları ilə dəridəndən tanış olandan sonra şəxsən əxz etdiyimiz əsas qənaət bu oldu ki, Qərbi azərbaycanlıların təhlükəsiz və layəqətli şəkildə, sülh yolu ilə öz doğma tarixi torpaqlarına qayıtmaq haqqı var və bu hüququ onların əlindən bundan sonra heç bir qüvvə ala bilməz.

Qərbi Azərbaycan İcmasının məramı, bir qədər əvvəl qeyd etdiyim kimi, xalqımızın taleyi ilə bağlı tarixi həqiqətləri bu günkü və gələcək nəsillərə çatdırmaqdır. Biz bütün dünyaya sübut etməliyik ki, qatı erməni millətçiliyinin Qərbi Azərbaycan ərazilərində törətdikləri cinayətlər beynəlxalq hüququn, o cümlədən Cenevrə və UNESCO konvensiyalarının kobud şəkildə pozulması deməkdir. Təəssüf ki, dövlətimizin uğurlarından narahət olan bəzi düşmənlər

26 Aprel Beynəlxalq Əqli Mülkiyyət Günüdür

Əqli mülkiyyət və zaman: yeni infrastruktur, innovasiya, yaradıcılıq və süni intellekt

– Kamran müəllim, icazənilə söhbətimizə əqli mülkiyyət ofislərinin İKT vəziyyəti, rəqəmsal transformasiya, əqli mülkiyyətin idarə edilməsi, bu sahədə infrastruktur, eləcə də proseslərin avtomatlaşdırılma dərəcəsi, kiberdavamlılıq və rəqəmsal xidmətlərin səviyyəsinə başlayaq. Əqli mülkiyyətin idarəçiliyi sahəsində ölkəmizin təcrübəsi həmişə nümunə kimi göstərilir. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

– Bəli, əqli mülkiyyətin idarəçiliyi sahəsində ölkəmizin təcrübəsinin nümunə göstərilməsi qürurvericidir. Qeyd etməliyəm ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli 2469 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”dən irəli gələn vəzifələrin qlobal sosial-iqtisadi sahələrdə uğurla həyata keçirilməsində milli əqli mülkiyyət sisteminin çəkisi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. “2022-2026-cı illər üçün sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası” adlı proqram sənədində də xüsusi olaraq vurğulan ki, yeni sosial-iqtisadi inkişaf modelinin əsasını yaradıcı sahibkar, səmərəli investisiyalar, həmçinin innovasiyaları və rəqəbatlı bazarları dəstəkləyən əqli mülkiyyətin inkişafı təşkil edir. Əqli mülkiyyət ofislərinin rəqəmsal yetkinlik səviyyəsi isə onların səmərəliliyinin, dayanıqlılığının və müasir çağırışlara cavab vermək qabiliyyətinin mühüm göstəricisidir. Buna görə də öncə əqli mülkiyyət ofisləri tərəfindən keyfiyyətli rəqəmsal xidmətlərin göstərilməsinin təmin edilməsində institusional islahatların əhəmiyyətinə toxunmaq istəyirdim. 2018-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilmiş institusional islahatlar çərçivəsində əqli mülkiyyət daim yenilənən mahiyyətinə və onun yeni formada dərk edilməsinə uyğun olaraq unikal idarəetmə qurumu – Əqli Mülkiyyət Agentliyi yaradılmışdır. Agentlik əqli mülkiyyətin bütün sahələrinin daha çevik, kompakt və məqsədyönlü şəkildə idarə olunması, habelə şəffaflığı, səmərəliliyini və hesabathlıq təmin edilməsi məqsədilə təsis edilmişdir.

İslahatlar notcasında əqli mülkiyyətin müxtəlif istiqamətlərinin vahid “çətir” altında birləşdirilməsi onların bir-birinə qarşılıqlı müsbət təsir göstərməsinə şərait yaratmışdır. Bu yanaşmanın əqli mülkiyyət qurumunun rəqəmsal xidmətlər göstərməsi sahəsində potensialının inkişafında da rolü böyükdür.

Ölkəmizdə əqli mülkiyyət yalnız hüquqlar məcmusu deyil, ilk növbədə, müvafiq hüquqlarla təmin edilmiş əqli mülkiyyət obyektləri kimi nəzərdən keçirilir. Buna görə də müasir əqli mülkiyyət ofisi həm də əqli mülkiyyət obyektlərinin iqtisadi təsirini, onların sosial-mədəni nəticələrini müəyyənləşdirən institut kimi formalaşmalıdır. Müvafiq olaraq, təbii edilən informasiya-kommunikasiya texnologiyaları modelləri və strukturunu da bu yanaşma nəzərə alınmaqla qurulmalıdır və biz bu istiqamətdə çalışırıq.

2014-cü ildə Prezident İlham Əliyevin müvafiq fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiya təsdiq edilmişdir. Dövlət başçısının 2025-ci ildə imzaladığı digər fərmanlar ilə Azərbaycan Respublikasında Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası və “Azərbaycan Respublikasının 2025–2028-ci illər üçün süni intellekt Strategiyası” qəbul olunmuşdur. Bu sənədlərdə inkişafın əsas elementi kimi əqli mülkiyyət prioritet istiqamət olaraq müəyyən edilir.

Xüsusi vurğulamalıyam ki, əqli mülkiyyət siyasəti formalaşdırılarkən əsas istiqamətləndirici meyarlardan biri kimi transaksion xərclər nəzərə alınır. Onların minimumuna endirilməsi isə həm IT infrastrukturuna operativ nəzarət etməyə, həm də maliyyə resurslarını səmərəli şəkildə yeni rəqəmsal həllərin hazırlanmasına yönəltməyə imkan verir.

Əqli Mülkiyyət Agentliyinin strukturu və fəaliyyəti dünyanın 204 əqli mülkiyyət idarəsi arasında seçilmiş 15 nümunəvi qurum sırasına daxil edilmişdir. ÜÖMT-nin “Vizioner – gələcəyə baxan innovativ liderlərin Hesabatı”nda əqli mülkiyyət və informasiya texnologiyaları məsələləri ilə bağlı Azərbaycan Əqli Mülkiyyət Agentliyinin mövqeyi dərc edilmişdir. Hesabatda Cənubi Qafqaz və MDB regionlarından yalnız Azərbaycan təmsil olunmuşdur.

– Bas, konkret olaraq, IT infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, eləcə də əqli mülkiyyət ekosisteminin inkişafı üçün rahatlığın və əlçatanlığın təmin olunması məqsədilə hansı işlər görülür?

– Söhbətimizə başlayanda qeyd etdim ki, Azərbaycanın milli əqli mülkiyyət sistemi artıq beynəlxalq arenada özünə layiqli yer tutub. Əqli Mülkiyyət Agentliyi ilbəil müasirləşir və peşəkar qurum olaraq əqli mülkiyyət ofisləri arasında böyük nüfuz qazanmışdır. Bir neçə ildir ki, həm sənaye mülkiyyəti obyektlərinin (ixtira, faydalı model, sənaye nümunəsi, əmtəə nişanı, coğrafi göstəriciyə dair iddia sənədlərinin ekspertizasının müddəti orta hesabla 30-50 faiz azaldılıb.

2000-ci ildə Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı (ÜÖMT) 26 aprel tarixini Beynəlxalq Əqli Mülkiyyət Günü elan etmişdir. Bu münasibətlə hər il müxtəlif formatlı tədbirlər, o cümlədən konfranslar, sərgilər, yaradıcı şəxslərlə görüşlər təşkil olunur.

2001-ci ildən başlayaraq ölkəmizdə də hər il 26 Aprel – Beynəlxalq Əqli Mülkiyyət Günü ilə əlaqədar geniş tədbirlər keçirilir. Tədbirlərin məqsədi əqli mülkiyyətin mədəni irsin zənginləşməsində, innovasiya və yaradıcılığın təşviqində, davamlı iqtisadi inkişafda və informasiya cəmiyyətinin formalaşmasındakı rolunu diqqətə çatdırmaq, yaradıcı insanların fəaliyyətini dəstəkləmək və stimullaşdırmaqdır.

Məlumat üçün qeyd edək ki, ÜÖMT hər il 26 Aprel Beynəlxalq Əqli Mülkiyyət Günü üçün bir deyim altında keçirilməsini tövsiyə edir. 2026-cı ilin deyəti belədir: “Əqli Mülkiyyət və İdman: start, diqqət, innovasiya!”.

Mövzunun aktuallığını nəzərə alaraq, ölkəmizdə bu sahədə həyata keçirilən tədbirlər, ixtira və patent fəallığı, habelə əqli mülkiyyət mədəniyyətinin formalaşdırılması, süni intellekt və müəlliflik hüququ ilə bağlı Əqli Mülkiyyət Agentliyi İdarə Heyətinin sədri Kamran İmanovla müsahibəni təqdim edirik.

göstərici) patentləşdirilməsi və qeydiyyatı ilə bağlı iddia sənədlərinin, həm də Əqli mülkiyyət mübahisələri üzrə Apellyasiya Şurasına müraciətlərin qəbulu 24/7 rejimində fəaliyyət göstərən və Elektron Hökumət İnformasiya Sistemində inteqrasiya olunmuş “Patentlərə, Əmtəə Nişanlarına Açıq Hədəf” (PƏNAH) rəqəmsal informasiya sistemi vasitəsilə həyata keçirilir. Açıqlıq, operativlik və şəffaflıq təmin olunmuş, PƏNAH sistemi vasitəsilə uğurla tətbiq edilən “vahid pəncərə” və “istənilən yerdən xidmətə əlçatanlıq” prinsipi əqli mülkiyyət sahəsində göstərilən dövlət xidmətlərinin səmərəsini və səviyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. İddialara daha rahat, əlçatan və operativ formada müraciət etmək imkanı yaradılıb. Elektron Hökumət Portalı və dövlət ödənişləri sistemində tam inteqrasiya olunmuş PƏNAH ixtiralarından və əmtəə nişanlarından tutmuş coğrafi göstəricilərə qədər bütün əsas istiqamətləri əhatə edir. Müasir dövr üçün xüsusilə vacib noqat sistemində mobil platformalarda da əlçatanlıq, həmçinin iddia sənədlərinin 3D formatda təqdim olunması kimi innovativ funksiyaları dəstəkləmişdir.

Həyata keçirilən rəqəmsallaşma yalnız sənaye obyektləri ilə məhdudlaşmış, bu proses həm də müəllif hüquqlarının qorunmasını əhatə edir.

Agentlikdə qeydiyyata alınmış 6494 müəllif məxsus 17 335 əsər (2800-dən çox əsər elektron qaydada qeydiyyata keçirilib) barədə məlumatların verilməsini təmin edən, Elektron Hökumət İnformasiya Sistemində inteqrasiya olunmuş elektron xidmət fəaliyyət göstərir. İstənilən şəxs bu xidmətdən istifadə etməklə Agentlikdə qeydiyyata alınmış əsərlər barədə məlumatları real vaxt rejimində elektron qaydada əldə edə bilər.

52300-dən çox patentləşdirilmiş və qeydiyyata alınmış sənaye mülkiyyəti obyektləri haqqında məlumatlara çıxışı təmin edən “Sənaye mülkiyyəti obyektlərinin reyestri” (“Açıq reyestrlər”) yaradılıb. Hər kəsin “Açıq reyestrlər”ə maneesiz və ödəniş etmədən daxil olaraq patentlər və qeydiyyata keçirilmiş əmtəə nişanları barədə məlumatlara tanış olmasına şərait yaradılmışdır. Əqli mülkiyyət məsələləri üzrə müraciətlərə operativ və obyektiv baxılması, cavabların hazırlanması, ərizəçilərin məlumatlandırılması və məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi məqsədilə ötan il Agentliyin rəsmi internet resurslarında müraciətlərin onlayn qəbulunu həyata keçirməyə imkan verən elektron xidmət istifadəyə verilmişdir. İndiyə qədər bu xidmət vasitəsilə ixtiralar, faydalı modellər, sənaye nümunələri, əmtəə nişanları və müəlliflik hüquqları ilə bağlı təxminən 1000-dən çox müraciət daxil olmuşdur. Hər bir müraciət Agentliyin mütəxəssisləri tərəfindən operativ şəkildə araşdırılır və cavablandırılır.

Agentlik Avrasiya Patent Təşkilatı (APT) ilə birlikdə PƏNAH rəqəmsal informasiya sisteminin ÜÖMT-nin İPAS sistemi ilə inteqrasiyasına dair xüsusi layihə həyata keçirmişdir. APT ilə əməkdaşlıq çərçivəsində reallaşdırılan digər layihə isə Avrasiya patentlərinin alınması üçün iddia sənədlərinin təqdim edilməsinin avtomatlaşdırılması ilə bağlıdır.

– Cənab Sədr, bu islahatların real nəticələri nədən ibarətdir?

– Statistik rəqəmlərə oxucularınızı yormaq istəməzdim, lakin bir neçə mühüm nəticəni qeyd etmək yerinə düşər: ixtira, faydalı model, sənaye nümunəsi, əmtəə nişanı və coğrafi göstəriciyə dair iddia sənədlərinin ekspertizasının müddəti orta hesabla 30-50 faiz azaldılıb.

Beynəlxalq reytinglərdə əqli mülkiyyət sahəsində ölkəmiz üzrə göstəricilər ilbəil yaxşılaşır. 139 ölkənin iqtisadiyyatını əhatə edən və innovasiya fəaliyyətinin potensialı, səmərəliliyi və çərçivə şərtlərinə dair təxminən 80 indikator-göstəricisi əsasında tərtib olunmuş “Qlobal İnnovasiya İndeksi - 2025”də “məhsulata görə patent müraciətləri” indikator-göstəricisi üzrə Azərbaycan 57-ci yeri tutaraq Moldovanı (64-cü yer), Tacikistanı (77-ci yer) və Ermənistanı (79-cu yer) qabaqlamışdır. “Məhsulata görə faydalı modellər” və ya “kiçik patentlər” indikator-göstəricisi üzrə isə 38-ci pillədəyik.

Sənaye mülkiyyəti sahəsində göstərilən dövlət xidmətlərinin keyfiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmışdır. Patentlərin alınması ilə bağlı iddia sənədlərinin sayı da ilbəil artır. 2025-ci ildə ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinin patentləşdirilməsinə dair Agentliyə 481 iddia sənədi, o cümlədən ixtiraya aid 282, faydalı modelə aid 77, sənaye nümunəsinə aid 65 və Avrasiya patentinin alınması üçün 57 iddia sənədi daxil olmuşdur. 2025-ci ildə 214 patent verilib. Beləliklə, 2025-ci ildə ixtira fəallığı 2024-cü ilə müqayisədə 37,8 faiz, patent fəallığı isə 15,7 faiz artmışdır.

İxtira fəallığı 2026-cı ilin birinci rübündə də yüksək olmuşdur: rüb ərzində yalnız ixtiralarla dair Agentliyə 109 iddia sənədi daxil olmuşdur ki, bu da keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə iki dəfə çoxdur. Ümumilikdə isə ixtira, faydalı model və sənaye nümunəsinə dair iddia sənədlərinin sayı 149-dur (PCT və Avrasiya patentlərinin alınması ilə bağlı iddia sənədləri daxil olmaqla).

2026-cı ilin birinci rübündə patent fəallığı isə daha yüksək olmuşdur: 53 patent verilib (2025-ci ilin müvafiq dövründə verilən patentlərin sayı 38-dir).

Əqli Mülkiyyət Agentliyinin təklifləri əsasında “Patent haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa bir sıra fundamental dəyişiklik edilmişdir. Bu il martın 31-dən qüvvəyə minmiş dəyişikliklərin tətbiqi notcasında ixtira və patent fəallığının daha da artacağı proqnozlaşdırılır. Patent alınması ilə bağlı iddia sənədlərinin ekspertizaya müddəti də əhəmiyyətli dərəcədə azalacaqdır.

Keçən il Əmtəə nişanlarının Dövlət reyestrində 3100 nişan qeydiyyata alınmışdır ki, bu da 2024-cü ilə müqayisədə 256 ədəd çoxdur. Bu ilin birinci rübündə isə 539 əmtəə nişanı qeydiyyata alınıb (2025-ci ilin müvafiq dövründə 464 nişan qeydiyyata keçirilib). Əmtəə nişanlarının qeydiyyata alınması cari ilin birinci rübündə PƏNAH elektron sistemi vasitəsilə Agentliyə 1012 iddia sənədi (2025-ci ilin müvafiq dövründə 894 iddia sənədi) daxil olub.

Ötən il 512 müəllif-hüquq sahibinə məxsus 900 əsər və əlaqəli hüquqların obyektinə olan ifa qeydiyyata keçirilib. 2026-cı ilin birinci rübündə isə 115 müəllif (hüquq sahibinə) məxsus 210 əsər (2025-ci ilin müvafiq dövründə 167 əsər) qeydiyyata alınıb. Bir sözlə, aparılmış institusional dəyişikliklər və İKT tətbiqi notcasında ixtira, patent və müəllif fəallığı artmışdır.

– Yeri gəlmişkən, ölkəmizin əqli mülkiyyət sahəsində beynəlxalq təşkilatlarda mövqeyi necədir?

– Ölkəmizin əqli mülkiyyət sahəsində də beynəlxalq nüfuzu həmişə güclü olub. ÜÖMT üzv dövlətlərinin assambleyalarının 66-cı iclasında Bern İttifaqı İcraiyyə Komitəsinin daimi üzvü seçilmiş 40 ölkə sırasına yer almışdır. Azərbaycan, həmçinin 2027-ci ildə keçiriləcək Baş Assambleyanın növbəti sessiyasının bağlanışında olan dövr üçün ÜÖMT-nin ən vacib rəhbər orqanlarından olan Koordinasiya Komitə-

sinə 194 ölkə arasında daimi üzv seçilmiş 83 dövlətdən biridir. Həmin dövrədə Azərbaycan Proqram və Büdcə Komitəsində təmsil olunacaq 53 dövlət sırasına da yer almışdır. ÜÖMT-nin assambleyalarının və zifəli şəxslərinin seçkilərində isə Azərbaycanın Əqli Mülkiyyət Agentliyinin başçısı 118 üzv dövlətin təmsil olunduğu ÜÖMT-nin Müəllif Hüquqlar Müqaviləsi Assambleyasının sədri seçilib, bundan öncə isə Ədəbi və bədii əsərlərin qorunması haqqında Bern İttifaqı Assambleyasının sədri olmuşdur.

Beləliklə, Azərbaycan hazırda BMT-nin ən böyük qurumlarından biri olan ÜÖMT-nin 3 böyük komitəsində təmsil olunur və onun ən vacib assambleyasından birinə rəhbərlik edir.

– Mümkünsə, bir məsələyə də münasibət bildirməyinizi xahiş edirəm: ixtira, faydalı model və sənaye nümunələri üzrə iddia sənədlərinin elektron qaydada qəbulu özünü doğrultmuşdur? Başqa sözlə desək, tətbiq olunan süni intellekt əsaslı həllər və vahid rəqəmsal platforma iş prosesinin səmərəliliyini və əqli fəaliyyətin notcasını kimi “qorunan əqli mülkiyyət obyekti” anlayışlarının qarşılıqlı əlaqəsinin daha dərinəndən anlaşılmasına necə təsir göstərir?

– Patentlərin alınması və əmtəə nişanlarının qeydiyyata ilə bağlı müraciətlərin qəbulunun 24/7 rejimində fəaliyyət göstərən PƏNAH rəqəmsal informasiya sistemi vasitəsilə həyata keçirildiyi barədə bir az əvvəl danışdım. Əlavə olaraq onu da oxucularımızın diqqətinə çatdırım ki, MDB məkanında ilk dəfə olaraq ixtira, faydalı model və sənaye nümunələri üzrə iddia sənədlərinin 3D formatda qəbulu uğurla davam etdirilir. Həmçinin ölkəmizdə yaşayan və fəaliyyət göstərən bütün ərizəçilərə PƏNAH sistemi vasitəsilə Avrasiya Patent İdarəsinə (API) Avrasiya patenti almaq üçün iddia sənədlərini göndərməyə imkan verən funksionalıq istifadəyə verilmişdir. API ilə əməkdaşlıq çərçivəsində patentləşdirmənin əsas proseslərinin avtomatlaşdırılması və intellektual dəstək üçün Agentliyin daxili informasiya sistemləri ilə inteqrasiya nəzərə alınmaqla süni intellekt əsaslı həllərin hazırlanmasına başlanılmışdır.

Əqli Mülkiyyət Agentliyinin rəsmi internet saytına inteqrasiya olunmuş xüsusi müvəssəlik (əlçatanlıq) menyusu müxtəlif ehtiyacları olan, əsasən gərmə məhdudiyətli şəxslər və xüsusi tələbatlı olan istifadəçilər üçün informasiya resurslarına daha rahat və əlçatan çıxışı təmin edir.

Dövlət xidmətlərinin ərizəçilərə daha rahat və operativ təqdim olunması məqsədilə Agentlik öz kadr potensialı çərçivəsində məsləhət imkanları təqdim edən “süni intellekt əsaslı bot”un yaradılması ilə bağlı layihə işləyib hazırlamışdır. Yaxın vaxtlarda istifadəyə verilməsi nəzərdə tutulan bot əqli mülkiyyət sahəsində sualları cavablandırma məsləhətçi rolunda çıxış edəcəkdir.

– Kamran müəllim, bu gün cəmiyyəti, xüsusən yaradıcı şəxsləri rahat edən məsələyə də münasibətinizi bildirmək maraqlı olardı: süni intellektin yaradığı məhsulların müəllifliyi məsələsi dünyada geniş müzakirə olunur. Sİ vasitəsilə hazırlanan kitablar, çəkilən rəsmlər, bəstələnmə musiqilərin müəllifi kimdir: proqram istifadəçisi, yoxsa kim? Bu istiqamətdə Azərbaycanın mövqeyi necədir?

– Süni intellektin əsas üstünlüyü odur ki, onun strukturu və qəbul etdiyi qərarlar insan prinsiplərini təqlid və imitasiya edən modellərə əsaslanır. Başqa sözlə, Sİ-nin dəyəri onun antropoloji səciyyəsinə, subyekti məxsus təqribi zəka imkanlarına söykənməsində və düşünmə, müzakirə aparma, problemi həll etmə kimi insanın idrak funksiyaya-

larını imitasiya edə bilməsindədir. Hazırda bu imkanlar zəif olsa da, gələcəkdə artması düşünülür, lakin məhz bu amillər müasir Sİ-nin ən həssas, ən çox müzakirə olunan cəhətləridir və bu səbəbdən ümumiyyərlə yanaşmanı antropomorfikləşdirməyə saxtəməyə əsaslıdır. Bu mövqenin mahiyyəti belə ifadə olunur: yarıdan (müəllif və ya ixtiraçı) kimi yalnız insan tanır.

Qeyd etməliyəm ki, son 30-40 ildə süni intellektin imkanları haqqında ictimai-elmi fikir Sİ sistemlərinin özlərinin inkişafının və təkamülünün ardınca evolusiyaya yolunu keçib. Şəxsi təcrübəmə əsaslanaraq demək istəyirəm ki, hələ ötən əsrin 70-ci illərinin sonu – 80-ci illərin əvvəllərində Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinin Elmi-Tədqiqat Hesablama Mərkəzinin direktoru olduğum dövrdə riyaziyyatçılar üçün qeyri-səlis sistemlər, qeyri-səlis məntiq və neyron şəbəkələri üzrə mübahisələr oxuyurdum.

O vaxt bu sahələrdə hər bir elmi irəliləyiş ruh yüksəkliyi bəxş edirdi, ilham verirdi, fəlsəfi-hüquqi mübahisələr doğurmuşdu. “Sİ və ümumilikdə informasiya texnologiyaları insanı əvəz edəcəkmidi?” sualı yalnız fantastika janrına aid edilirdi. Hazırda isə indiki diskurslarda fikrimcə, biri-biri ilə sıx düyünlənmiş iki problem mövcuddur: birincisi – süni intellekt insanın yaratdığına bənzər əqli fəaliyyət nəticələri (ƏFN) yarıdan bəli və yarıdan qaldırılıb prosesinde insan subyektinin düşüncəsini, təfəkkürünü əvəz edə, hətta onu yaratmış insandan üstün ola bilərmi?

Cavab belədir: “Xeyr”. Biz hesab edirik ki, Sİ qavraması (o cümlədən emosional qavraması) və şüurla bağlı suallara yaxın gələcəkdə cavab verə bilməyəcəkdir. Çünki məntiqi nəticə çıxarılması qaydaları və onlara uyğun məntiqi həllər hələlik buna imkan vermir. İkinci problem – generativ Sİ tərəfindən təqdim olunan ərizələrin bəzi Sİ adından qeydiyyata alınması mümkündürmü?

Prinsipial cəhətdən “bəli” mümkündür ola bilər. Amma burada dərhal başqa bir sual yaranır: hüquq sahibi “kim” və ya “nə” olacaq və niyə “elektron şəxslər” “hüquqi şəxslər” analogiyası ilə hüquq sahibi qismində tanınmasın? Hüquqi və fiziki şəxslərin hüquqlarındakı oxşarlıqlara və fərqlərə baxdıqda görürük ki, hüquqi şəxslər müəllif (ixtiraçı) ola bilməz və fiziki şəxslər kimi şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarına malik deyil. Fərq yalnız bundadır.

Beləliklə, Sİ hazırda əqli fəaliyyət nəticəsini (ƏFN) tələb olunan səviyyədə təqdim etsə də, bu nəticə yalnız süni intellekt adına bağlanıla bilməz. Səbəbi isə süni intellektin əqli mülkiyyətin subyekti olmamasıdır. Üstəlik, əgər hipotetik olaraq, nə vaxtsa mümkün olsa da, ÜÖMT-nin bütün dövlətlərinə yanaşma eyni olmasaydı, çünki ayrıca bir dövlətdə qorunma tətbiq edilirsə, müvafiq çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq digər dövlətlərdə də tətbiq olunmalıdır.

– Kamran müəllim, fərqi çox gözəl izah etdiniz. Əgər fərq varsa, yaqın ki, oxşarlıq da var. Oxşarlıq nədən ibarətdir?

– Oxşarlıq ondan ibarətdir ki, hüquqi şəxslər hüquq sahibi ola və müstəsna hüquqları əldə edə bilərlər. Fiziki şəxslər üçün bu hüquqların əsasları kifayət qədərdir – yaradma, miras, müqavilə, hüquqi şəxslərə isə yalnız xidməti əsərlər, hüquqi varislik və müqavilədir. Açıq deyim ki, bu sahədə ÜÖMT-nin gərəyi işlər çoxdur, çünki xüsusi hüququn, ilk növbədə, əqli mülkiyyət hüququnun təkmilləşdirilməsi kollektiv çalışma tələb edir. Düşünürəm ki, birinci problemə dair bəzi haqlı arqumentlər süni şəkilə ikinci problemə dair arqumentlərə çevrilir.

Dəfələrlə vurğulamışdıq və nəşrlərimizdə qeyd etmişdik ki, yeni əqli mülkiyyət obyektlərinin, onların istifadəsinin yeni üsullarının və tətbiq sahələrinin yaranmasını canlı şahidliyərik. Buraya həyat haqqında elmlərdə yüksək texnologiyaların tətbiqi və süni intellekt daxildir. Məsələn, bioloji elmlərdə yaradılan nəhəng həcmli verilənlər (datalar) ənənəvi əqli mülkiyyət obyektləri çərçivəsinə sığmır. Eləcə də süni intellekt tərəfindən insanın iştirakı ilə və ya iştirakı olmadan yaradılan kommersiya məqsədli musiqi və digər əsərlər, yaxud ixtira sahəsində hələ “bastokar”, “müəllif”, “ixtiraçı” anlayışlarının necə başa düşülməyi bilinmir.

Təsəvvüf deyil ki, böyük verilənlərin dataların qorunması üçün getdikcə daha çox kommersiya sirri institutuna müraciət etmək məcburiyyəti yaranır. Bu ziddiyyət beynəlxalq xüsusi hüququn bir çox məsələlərinə toxunur. Data bazalarının (ənənəvi mənada) sahiblik məsələləri və Sİ-ə aid hüquq sahibliyi ilə bağlı suallar yaranır. Biz mütəxəssislərin rəyində qatılırdıq ki, “ənənəvi əqli mülkiyyət hüquqları kateqoriyalarını aşan, klassik əqli mülkiyyət hüquqları siniflərinə sığmayan obyektlərə münasibətdə mülkiyyət hüquqlarının müəyyən dərəcədə yenidən dərk edilməsi, anlayışı qaçılmaz görünür”.

(ardı 12-ci səhifədə)

“İnnovativ potensial: əqli mülkiyyət+intellekt” mövzusunda dəyirmi masa müzakirəsi

April 24-də Əqli Mülkiyyət Agentliyi tərəfindən “İnnovativ potensial: əqli mülkiyyət+intellekt” mövzusunda dəyirmi masa keçirilib. Müzakirə 26 Aprel Əqli Mülkiyyət Günü münasibətilə təşkil edilib.

Agentliyin İdarə Heyətinin sədri, professor Kamran İmanov seminarı çıxışına Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bu fikirlərini sitat götürməklə başlayıb: “Müasir dünya sivilizasiyasının tərkibində insan kapitalı və intellekt yeni keyfiyyət amili kimi həlledici əhəmiyyət daşıyır. Hər bir dövləti rifah və yüksəlişə aparan yol elm və innovasiyalara əsaslanan inkişafdan keçir. Gələcəyimiz – innovasiyalar, texnologiyalar, yaxşı idarəetmə, şəffaflıq və sahibkarlara rəqəbat dövlət dəstəyindədir”. Professor vurğulayıb ki, bu fikirlər sinkretik mənə daşıyır, mövcud reallıqları əks etdirir, uzaqgörən kreativlik gücə malik olaraq, bu günümüzlə gələcəyimiz arasındakı körpüdür. Bununla belə, qarşımızda istər əqli mülkiyyət sisteminin, istərsə də elm və təhsilimizin yeni vəziyyətini müəyyən edir.

Kamran İmanov diqqətə çatdırıb ki, innovasiya ekosistemi iqtisadiyyatın innovasiya fəaliyyətini birgə stimullaşdırır, qarşılıqlı əlaqəli institutlar, təşkilatlar və imkanlar şəbəkəsində ibarət olan sistemdir. Bu kontekstdə innovasiya potensialı dedikdə konkret innovasiya sahələrində rəqəbat üstünlüyü yaratmağa imkan verən biliklər, ixtisaslaşmış bacarıqlar və institusional imkanlar nəzərdə tutulur.

“İnnovasiya ekosistemi böyük və mürəkkəb sistem kimi bir sıra amillərin qarşılıqlı təsirinə əsaslanır. Bunların ən mühümləri onun elmi, texnoloji, sahibkarlıq və istehsal aspektləridir. Bu dörtlük ən vacib amillərdir. Məhz qeyd olunan amillər arasındakı qarşılıqlı əlaqənin dərcəsi - yəni müxtəlif innovasiya imkanlarının ümumi bilikləri, bacarıqları və ya infrastrukturunu nə qədər paylaşması və birgə istifadə imkanları - ekosistemin bir sahədən digərinə asanlıqla diversifikasiya edə biləcəyini müəyyən edir və bununla da mövcud amillərin qarşılıqlı təsirinə yaranan emergentliyi və akkumulyasiya effektini formalaşdırır”, - deyər professor Kamran İmanov bildirib.

Agentliyin rəhbəri qeyd edib ki, dünyada əqli mülkiyyət innovativ inkişafın əsas drayverlərindən biri kimi qəbul olunub. Süni intellektin istifadəsi vasitəsilə gücləndirildiyi halda, əqli mülkiyyət innovasiya potensialına təsir imkanlarını genişləndirmək üçün tamamilə əlverişli olur. Bunun üçün süni intellekt “hazırlanmış” olmalı, əvvəlcədən qeyd olunan amillərin empirik və ekspert təhlilindən irəli gələn mürəkkəb qarşılıqlı təsirin arzuolunan formasını əks etdirən müəyyən normativ modelə malik olmalıdır.

Professor Kamran İmanov bildirib ki, Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı (ÜÖMT) tərəfindən Harvard Universitetinin “Growth Lab” laboratoriyası ilə birgə hazırlanmış “İnnovasiya Potensialına Baxış (İPB) 2026” adlı tədqiqat əsasında, 193 ölkədə 2,5 milyard məlumat (datalar) vahidi təhlil edilib və 2500-dən çox innovasiya imkanını əhatə edən xəritə yaradılıb.

“Müəyyən olunub ki, hazırda tədqiq edilən ölkələrin yalnız 10 faizi öz texnoloji potensialını tam şəkildə reallaşdırır. Bu da ildə təxminən 339000 texnoloji innovasiyaya bərabərdir.

Başqa sözlə, texnoloji innovasiyalar sahəsində iqtisadiyyatların yalnız 10 faizi öz patent potensialını reallaşdırır. Eyni zamanda, 27 faizi ticarət nişanları üzrə gözlənilən həcmə nail olur, 32 faizi isə elmi nəşrlər potensialını həyata keçirir. Bu isə qlobal innovasiya sistemində kritik dar boğazı təşkil edir və elmi biliklərin və istehsal güclərinin patentləşdiriləbilməsinə innovasiyalara çevrilməsi prosesində mövcud olan sistemli maneələri göstərir”, - deyər professor Kamran İmanov bildirib.

Agentliyin rəhbəri qeyd edib ki, iqtisadiyyatın innovasiya ekosisteminin müxtəlif mürəkkəblilik səviyyəsinə malikdir. Bu isə əsas imkanların mürəkkəblilik dərəcəsi və müxtəlif innovasiya sahələri arasındakı əlaqələrin sıxlığından asılıdır. Elmi imkanlar məhdud mürəkkəbliyə malik iqtisadiyyatlar üçün ən əlverişli hesab olunur (buraya fundamental tədqiqatlar, elmi nəşrlər və araşdırmalar daxildir). Texnoloji imkanlar isə yüksək inkişaf səviyyəsinə tələb edir və sürətli iqtisadi artıma malik iqtisadiyyatlara yönəlib. Sahibkarlıq bacarıqları aşağı mürəkkəblilik ekosistemlərlə daha uyğunluq təşkil edir, lakin sürətli inkişafı təmin edir. İstehsal imkanları isə adətən yüksək mürəkkəblilik tələb edir və orta sə-

viyyəli artımla xarakterizə olunur. Bu dəyişənlər innovasiya potensialının inkişafını planlaşdırmağa imkan verir.

Professor Kamran İmanov deyib ki, ÜÖMT innovasiya ekosisteminin innovasiya nəticələrinə təsir edən maraqlı tərəfləri (stakeholderləri) məcmusu kimi nəzərdən keçirir, “Global Innovation Index” isə onu tək bir göstərici ilə deyil, təxminən, 80 indikatorla, yəni təhsildən və infrastrukturadan tutmuş bilik yaradılması və biznes mühitinə qədər ölçür. Buna görə də dörd amilin hər biri üçün universal və sabit “təsir payı” mövcud deyil: onların töhfəsi ekosistemin inkişaf mərhələsindən və iştirakçıları arasındakı əlaqələrin keyfiyyətindən asılı olaraq dəyişir.

Yeni biliklərin generasiyası mərhələsində ən güclü təsir edən amillər elm və texnologiyalardır. Kommersiyalaşma mərhələsində ən güclü təsir edən amillər sahibkarlıq və texnologiyalardır. İqtisadiyyata miqyaslandırma və geniş təsir mərhələsində isə ən güclü təsir edən amillər istehsal və texnologiyalardır. Beləliklə, elm potensialı yaradır, texnologiyalar onu tətbiqi formaya salır, sahibkarlıq onu bazar məhsuluna çevirir, istehsal isə nəticəni miqyaslandırır və məhkəmələndirir.

Əqli Mülkiyyət Agentliyinin rəhbəri vurğulayıb ki, bu günə qədər dünyada süni intellekt tərəfindən yaradılan məhsul tək onun adından qeydə alınmayıb: “Çünki qeydə almaq o deməkdir ki, süni intellekt insan imkanlarına bərabərdir. Amma bu, belə deyil. Qeydə almaq üçün süni intellekt birgə işləyən şəxs öz adını qeyd etməli, süni intellektin yardımını göstərməlidir, o zaman bu, qəbul olunur. Tutaq ki, hər hansı dövlət süni intellekti müəllif kimi qeydə almaq qərarına gəlib. Lakin bu da mümkün deyil. Çünki dövlətlər əqli mülkiyyət sahəsində çoxtərəfli müqavilələrlə bağlıdır,

məsələn, sənaye mülkiyyəti, patentlə bağlı Paris Konvensiyası, müəlliflik hüququ ilə bağlı Bern Konvensiyası mövcuddur. Yəni bir dəyişiklik olarsa, bu, bütün itifaqlara aid olub yenilənməlidir. Hazırda süni intellektin əqli mülkiyyət subyekti olmaq haqqında danışımaq hələ tezdir. Azı 20-30 il lazımdır ki, bu məsələ öz yerini tapsın.

Dəyirmi masada çıxış edən Milli Məclisin Ailə, qadın və uşaq problemləri komitəsinin sədri, professor Hicran Hüseynova diqqətə çatdırıb ki, süni intellekt bu gün texnologiyamızın, müxtəlif sahələrin inkişafında çox mühüm yer tutur. Süni intellektin sürətlə yayılması əqli mülkiyyət sahəsində ciddi hüquqi və konseptual məsələlər doğurur.

“Xüsusilə alqoritmlər tərəfindən yaradılan məhsullarda, yəni bu məhsulun real sahibinin kim olması getdikcə daha aktual mövzuya çevrilir. Biz görürük ki, süni intellekt bir sıra yollarla əqli mülkiyyətə kəşifir. Son zamanlar dünyada süni intellekt sahəsində ayrıca strategiyalar qəbul olunur və həyata keçirilir”, - deyər Hicran Hüseynova bildirib. O vurğulayıb ki, ötən il Azərbaycan Prezidenti tərəfindən “Azərbaycan Respublikasının 2025–2028-ci illər üçün süni intellekt Strategiyası” qəbul edilib. Bu il isə “Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal inkişafın sürətləndirilməsinə dair 2026–2028-ci illər üçün Fəaliyyət Planı” təsdiq edilib. Azərbaycanda süni intellektlə bağlı normativ-hüquqi baza formalaşdırılıb.

Milli Məclisin Regional məsələlər komitəsinin sədri Siyavuş Novruzov çıxışında bildirib ki, süni intellektin yaxşı tərəfləri olsa da, formalaşdırıldığı pis vərdişlərin qarşısını almaq lazımdır. Bu gün süni intellekt Azərbaycan mədəniyyətinə, ədəbiyyatına, mətbuatına təsir edir. Bəzi hallarda süni intellekt yanlış istiqamətdə istifadə edilir. Bu da müəlliflik hüququna təsir göstərir.

AMEA-nın vitse-prezidenti, Elm və Təhsil Nazirliyinin İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun baş direktoru, akademik Rasim Əliquliyev qeyd edib ki, Azərbaycanda artıq süni intellekt inqilabına bənzər bir proses gedir. Son zamanlar Azərbaycan Prezidenti tərəfindən süni intellektlə bağlı mühüm sənədlər qəbul edilib. Ölkəmizin yeni rəqəmsal arxitekturasının ortaya çıxması, onun məhkəm, dayanıqlı altplatformasının formalaşması, ən başlıcası isə dataların toplanması, ölkənin milli data ekosisteminin yaradılması – bütün bunlar varsa, əlbəttə, o zaman süni intellekt məhsul verəcəkdir. Əqli mülkiyyət hüquqları həmişə aktual olub. Son zamanlar qlobal virtual məkan, rəqəmsal platforma bu aktualı daha da artırır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasının İqtisadi siyasət və sənaye məsələləri şöbəsinin İqtisadi islahatların monitorinqi, koordinasiya və qiymətləndirilməsi sektorunun müdiri, Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiyanın Katibliyinin rəhbəri Vüsal Şixəliyev çıxışında bildirib ki, innovativ potensialın reallaşdırılması, əqli mülkiyyət, süni intellekt sahəsində görülən işlər kifayət qədər önəmlidir.

V.Şixəliyev qeyd edib ki, Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiya çərçivəsində 25 işçi qrupu fəaliyyət göstərir və onların 15-i bilavasitə qlobal innovasiya indeksinin müvafiq altindeksləri ilə bağlı fəaliyyət göstərir. Bu işçi qrupları müvafiq indeks tələblərini düzgün şəkildə təhlil edərək, öncədən hansı tədbirlərin icra olunmasını bəyan edirlər. Həmin faktor bizi imkan verir ki, bu sahədə maraqlı tərəfləri prosesə cəlb edə bilək, yəni dövlət orqanları təkə özələri tədbirlər həyata keçirmirlər, həm də akademik müəssisələrə, sahibkarlıq subyektlərinə, qeyri-hökumət təşkilatlarına qərar vermə prosesində maraqlı tərəf kimi iştirak imkanları yaradıla bilər.

“Bugünkü dəyirmi masada çox faydalı müzakirələr aparıldı və aktual fikirlər sələndi. Biz innovativ fəaliyyətin nəticəyönlümlü olmasını istəyirik, mütləq qaydada hər bir altindeksin, komponentlərin tələbləri və ölkəmizdə innovasiyaya giriş, innovasiyaya çıxış istiqamətində tarazlı necə təmin etmək məsələləri üzərində düşünmək lazımdır. İnnovasiyaya giriş üzrə ölkəmizin mövqeyi kifayət qədər irəliddir, innovasiyaya çıxış, yəni innovativ məhsulların yaradılması üzrə bizim ciddi potensialımız var. Müvafiq əlaqələndirilməsi vasitəsilə biz bu potensialı iqtisadi dəyərə çevirə bilərik”, - deyər Vüsal Şixəliyev bildirib.

Digər çıxışlarda və müzakirələrdə Əqli Mülkiyyət Agentliyinin fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilib, dəyirmi masanın mövzusunun aktuallığı vurğulanıb, birgə əməkdaşlığın vacibliyi diqqətə çatdırılıb.

XQ

Əqli mülkiyyət və zaman: yeni infrastruktur, innovasiya, yaradıcılıq və süni intellekt

(əvvəli 11-ci səhifədə)

Burada bir neçə suala da cavab tapılmışdır: süni intellektin iştirakı ilə yaranan ƏFN-in hüquqi mühafizəsinin ənənəvi work-flow doktrinasına uyğun olaraq, tətbiqi mümkündürmü?

İnsanın iştirakı olmadan yaradılmış obyektlərin hüquqi mühafizəsinə gəldikdə, onların əqli mülkiyyət obyekti kimi tanınması və ən başlıcası, hüquq subyekti kimi qəbul edilməsi (o cümlədən subyektivliyin möhkəmləndirilməsi) barədə koskin müzakirələr getsə də, gec və ya tez qərar verilməlidir. Bütün bunlara baxmayaraq, “Time” jurnalının seçiminə əsasən, dünyanın 100 ən nüfuzlu insanları sırasına daxil edilən Sİ üzrə tanınmış mütəxəssis Dario Amodei (“Machines of Loving Grace” esse) demişkən, artıq 2026-cı ildə süni intellekt bütün əsas sahələrdə Nobel mükafatı laureatlarından “daha ağıllı” olacaq və məlumatları insandan 10-100 dəfə sürətlə emal edəcək. OpenAI rəhbəri Altmanın fikrinə isə, süni intellekt “ağıllı yüksəliş” bir neçə min gün (təxminən 2027-ci il) sonra reallaşacaq, çünki neyron şəbəkələrin gücü eksponent şəkildə artır və AIMultiple-in məlumatına görə, ən böyük əqli mülkiyyət modellərinin hesablaması gücü hər 7 ayda ikiqat artır.

Skeptik olmaq istəmirəm, lakin qeyd etməliyəm ki, hazırda ən böyük neyron şəbəkəsində 2 trilyon əlaqə var, insan beyinində isə bu 50 dəfə çox – təxminən 100 trilyondur. Bu, o deməkdir ki, Sİ-in “ağıllı yüksəlişi” yalnız 2040–2050-ci illərdə mümkün görünür. Beləliklə, süni intellektin sürət və yaddaş tutumu baxımından insanları üstələməyə hələ çox var. Digər tərəfdən baxanda, avtomobil insandan sürətlidir, amma biz avtomobillə yarışırıq, sadəcə

rahat nəqliyyat vasitəsi kimi ondan istifadə edirik.

Bununla belə, yığılıb qalan problemlər mütləq həllini tapmalıdır və biz bu məsələdə ÜÖMT-nin dəstəyinə ümid edirik. Problemlərdən qaçmamalıyıq, çünki Merfi qanununa əsasən, hər bir həll yeni problemlər yaradır.

– Yeni rəqəmsal modellər barədə nə deyə bilərsiniz?

– Agentlikdə yeni rəqəmsal modellərin formalaşdırılması ilə əlaqədar deyər bilərəm ki, süni intellekt texnologiyalarında əsaslanan bir sıra xidmətlərdən istifadəyə imkan verən vahid platformaya çıxış təmin edilmişdir. Bu platforma WIPO Translate xidməti və PROMT sistemi vasitəsilə məşin tərcüməsi kimi funksional imkanları birləşdirir.

Platforma dərəcə məqsədləri üçün üçölçülü rəqəmsal modellərin (3D modellərin) çevrilməsi ilə yanaşı, sənaye nümunələrinin təsvirləri üzrə axtarış aparmaq imkanını da təqdim edir. Eyni zamanda, sistem sənaye mülkiyyəti hüququ obyektlərinin ümumi reyestrinə çıxışı və patent sənədlərinin Beynəlxalq Patent Təsnifatına uyğun şəkildə təsnifləşdirilməsinə həyata keçirir. Bununla yanaşı, milli patentlər haqqında məlumatlar Avrasiya əcazıqlıq reyestrinə daxil olunur, həmçinin patent sənədlərinin mətninə əsaslanan axtarış funksiyası vasitəsilə istifadəçilər məlumatları daha dəqiq və operativ şəkildə əldə edə bilərlər. Platformadan istifadə ediləndirilməyə və yerinə yetirilən tapşırıqların keyfiyyətini yaxşılaşdırmağa imkan verəcək.

Müasir şəraitdə əqli mülkiyyət innovasiyaların hərəkətverici qüvvəsi olmaqla,

süni intellektin imkanları ilə vəhdətdə və eyni zamanda, “biliklərin dövriyyəsi”nin həm xammalı, həm də məhsulu kimi fəlsəfi, hüquqi və iqtisadi yanaşmaların inqizisiyasını tələb edir. Bu, əqli fəaliyyətin nəticələrinin mahiyyətinin dərk edilməsinə xidmət göstərir.

Əqli fəaliyyətin nəticələrinin həcmi və məzmununun müqayisəli təhlili, “informasiya” və “bilik” kateqoriyaları arasındakı oxşarlıq və fərqlərin, o cümlədən informasiyanın subyektivləşdirilməsi, bilik obyektivləşdirilməsi, onların qarşılıqlı çevrilməsinin aradırılması “əqli fəaliyyətin nəticəsi” və “qorunan əqli mülkiyyət obyekti” anlayışlarını daha dərinləndirə bilər. Bu məqsədlə “əqli mülkiyyət obyekti olmaq” və “əqli fəaliyyətin nəticəsi olmaq” müddəaları üçün “Əgər ƏMO-dursa, deməli, ƏFN-dir” implikasiyası formasında həqiqət ədəvələri klassik məntiq və deduksiya (“modus ponens”), eləcə də təxmini mühakimələr və qeyri-səlis məntiq üçün onların ümumiləşdirilmiş formaları çərçivəsində təqdim edilmişdir. Beləliklə, qeyri-səlis məntiq əsaslanan nəticələr daha əlverişlidir.

Əqli mülkiyyətin ikili təbiəti, yəni mühafizə məsələləri baxımından maddi obyektlər kimi və mühafizənin qeyri-maddi əqli fəaliyyətin nəticələrinə şamil olunması baxımından dualizmi nəzərə alınmaqla, qeyri-səlis məntiq çərçivəsində yanaşma Cədvəl nəzəriyyəsi əsasında müvafiq həqiqət ədəvələri vasitəsilə qorunan, qoruna bilən və qorunmayan obyektləri düzgün şəkildə ayırmağa imkan verir. Bu formalaşdırma və istehsal keçirilmiş rəqəmsallaşma təhlili süni intellektin də cəlb olunmasına şərait yaradır.

ÜÖMT və Harvard Universitetinin birgə tədqiqatına əsaslanan innovasiya ekosisteminin innovasiya potensialı modeli elmi, texnoloji, sahibkarlıq və istehsal amillərinin qarşılıqlı təsirinə əhatə edir. Bu amillərin qarşılıqlı təsirinə akkumulyasiya effektini modelə qeyri-səlis yönümlü qraf şəkildə təqdim edilmişdir. 4 “təpə”li qrafda qarşılıqlı təsirin intensivliyinin şərti şkalasından istifadə olunmuşdur (“0” – təsir yoxdur, “1” – zəif təsir, “2” – orta təsir, “3” – güclü təsir). Bu şkala istiqamətləndirilmiş və “çəkiyə” malik tillər vasitəsilə qeyd olunan amillərin diferensial qarşılıqlı təsiri əks etdirir. Burada “təsir” linqvistik dəyişəni rəqəmlərlə deyil, qeyri-səlis qiymətlərlə ifadə olunur.

Matrisdə hər bir xana sətirdə yerləşən amilin sütunda yerləşən amilə təsir dərəcəsinə əks etdirilməlidir. Bu zaman təsirin istiqaməti mütləq nəzərə alınmalıdır, çünki amillərin qarşılıqlı təsiri, bir qayda olaraq, ikitərəfli, lakin asimmetrik xarakter daşıyır. Bununla əlaqədar olaraq, ayrı-ayrı təsirlər şərti intensivlik şkalasından istifadə ediləndirilməlidir.

Müvafiq etalon qarşılıqlı əlaqə matrisi ilə birlikdə ilkin qraf innovasiya potensialından tam istifadənin normativ, “arzuolunan” qrafı kimi təqdim edilir. Bununla yanaşı, qarşılıqlı təsirin real vəziyyətini və real təsir gücünü əks etdirən, müvafiq qarşılıqlı təsir matrisi ilə müşayiət olunan real qeyri-səlis yönümlü qraf da daxil edilmişdir. Həmin qrafların fərqi tam istifadə olunmayan innovasiya potensialını göstərir.

– Təqdim olunan matris elm, texnologiya, sahibkarlıq və istehsalın qarşılıqlı təsirinə gücünü, istiqamətini əks etdirən innovasiya ekosisteminin etalon,

normativ (ideal) modeli kimi nəzərdən keçirilməlidir?

– Bəli, keçirilməlidir. Təqdim olunan matrisdə normativ arzuolunan qraf üçün müvafiq metrikalar da nəzərə alınmışdır. Bu metrikalara lider amili müəyyən etməyə imkan verən təpə dərəcəsinə əsaslanan mərkəzlik, lider amildən digər “təpə”lərə qədər ən qısa yolların matrisi, amillərlə birbaşa və ya vasitəçilərlə fəal qarşılıqlı əlaqədə olan amili müəyyən edən yaxınlıq mərkəzliyi, “təpə”lər arasındakı ən qısa yollarda nə dərəcədə tez-tez yerləşdiyini göstərən vasitəçilik mərkəzliyi, eləcə də sıxlıq, diametr və radius kimi əlavə göstəricilər daxildir.

Metrikaların ümumiləşdirilmiş hesablaması göstərir ki, arzuolunan qrafın yekun normativ modelində mərkəzi mövqeyi “texnologiyalar” “təpə”si tutur və əlaqələrin maksimal gücü, ən yüksək tam mərkəzlik, digər təpələrə minimal orta məsafə və ən yüksək yaxınlıq üzrə mərkəzliklə xarakterizə olunur. Bu, belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, məhz texnologiyalar innovasiya ekosisteminin sistemformalaşdırıcı və koordinasiyaedici mərkəzi kimi çıxış edir və onun innovasiya potensialının müəyyən edilməsində ən böyük əhəmiyyətə malikdir.

Xüsusilə vurğulamaq istəyirdim ki, həm diversifikasiya məhdudiyyətlərinin, həm də istifadə olunmamış potensialın sistem xarakteri onu göstərir ki, uğurlu strategiyalar regional inkişaf səviyyəsinə və institusional şərtlərə uyğunlaşdırılmalıdır.

– Kamran müəllim, maraqlı müzakirəyə görə təşəkkürümüzü bildirir, 26 Aprel – Beynəlxalq Əqli Mülkiyyət Günü münasibətilə Sizi, rəhbərlik etdiyiniz kollektivə, eləcə də müəllifləri, ixtiraçıları, ümumilikdə, yaradıcılığa həvəsi olan və bu işə dəstək verən hər kəsi ürək-dən təbrik edirik.

– Sağ olun! Sizə də uğurlar arzulayıram.

Müəssisəni apardı: Mehparə ƏLİYEV
XQ

Şöhrət ünvanlarımız

Görkəmli nasir və alim Mir Cəlal həm də mahir publisist olub

Azərbaycan nəsrinin görkəmli nümayəndəsi, ədəbiyyatşünas, professor, Əməkdar elm xadimi Mir Cəlal Paşayev bədii yaradıcılığı, elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə ölkəmizdə ictimai-siyasi fikrin formalaşmasında və vətənpərvərlik ideyalarının təşəkkülündə böyük rol oynamış ziyalıdır. Ümummillə lider Heydər Əliyev "Bizim ədəbiyyatımızın xalqımıza etdiyi ən böyük xidmət ondan ibarətdir ki, şairlərimiz, yazıçılarımız öz əsərləri ilə Azərbaycanımızda, xalqımızda, millətimizdə daim milli hissiyyatları oyatmağa çalışmışlar" deyəndə klassik adlandırdığı yazarlar sıyahısında Mir Cəlalın da adını çəkirdi. Yaxud elmin və ədəbiyyatın böyük hamisi olan Prezident İlham Əliyev yazıçı Mir Cəlalı "XX əsr milli ədəbi-bədii fikir tarixinin görkəmli nümayəndəsi" və "Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı və onun məzmunu zənginləşməsində mühüm rol oynamış" sənət adamı kimi dəyərləndirir.

Görkəmli yazıçı, alim və pedaqoq Mir Cəlal 6 roman, 300-ə yaxın hekayə və çoxsaylı elmi əsərlərin müəllifi kimi böyük oxucu kütləsinin qəlbini fəth etmişdir.

Akademik Nərgiz Paşayevanın vurğuladığı kimi, Mir Cəlal Paşayevin həyatı və fəaliyyəti çoxşaxəli yaradıcılıq zəhmətinin parlaq nümunəsidir. O, yarım əsrdən artıq müddətdə həm bədii ədəbiyyatda, həm elmi araşdırmalarda, həm də pedaqoji sahədə ardıcıl və fədakar fəaliyyət göstərmiş, hər 3 istiqamətdə silinməz iz qoymuşdur.

Mir Cəlalın ədəbi irsi o qədər parlaq və təsirli, elmi yaradıcılığı o dərəcədə dəyərli olub ki, sanki, onun publisist yaradıcılığı bu zənginliyin kölgəsində qalıb. Həqiqət isə budur ki, bu istedadlı yazıçı və alim ədəbi mühitə məhz mətbuatdan, çoxşaxəli və səmərəli jurnalist fəaliyyətindən gəlib.

Hətta 1957-ci ildə "Azərbaycan gəncləri" qəzetinin 23 yanvar sayında dərc edilən "Onlar "Gənc işçi"nin müxbirləri olmuşlar" adlı məqaləsində, özünün olduqca səmimi etirafında belə bunu görmüşük: "Qəzet bizim yarımşaxə, ibtidai yazılarımızı pozub, düzəldib, rəndələyib, ağırdıb, abra salıb çap edirdi. Altında imzamız olan yazını ilk dəfə qəzetdə görəndə sevincimizin hüdudu olmamışdır. Biz bu yazıları təkrar-təkrar oxumuş, həm sevinmiş, həm də öyrənmişik. Hər bir savadlı adam yazsa bilər. Ancaq mətbuat üçün on minlər, yüz minlərin diqqətinə layiq yazı yazmaq, hər kəsə müvəssər olan asan bir iş deyil". Keçən əsrin 30-cu illərindəki ədəbi mühitə dəyərli akademik Nizami Cəfərov yazır ki, haqqında söhbət gedən mərhələnin dramaturqlarının əksəriyyəti həm də publisist idi: Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhimbay Haqverdiyev, Hüseyn Cavid... o cümlədən Mir Cəlal.

Mir Cəlalın publisistik yaradıcılığına diqqət edəndə bu fəaliyyətin 18 yaşında, 1926-cı ildə – hələ Gəncə Darülmüəllimində təhsil aldığı illərdən başladığını görürük. 1926–1929-cu illərdə "Yeni fikir" və "Maarif yolu" nəşrlərində onun ilk məqalələri çap olunub. Bakıya aspirant kimi təhsil almaq üçün gəlişi isə ona səhər mühtiri ilə yaxından tanış olmaq imkanı qazandırır. Mir Cəlalın o dövürün bir sıra görkəmli şair və yazıçıları ilə, o cümlədən Mehdi Hüseyn, Hüseyn Cavid, Süleyman Sani Axundov kimi mötəbər ziyalılarla tanışlığı bu illərə aiddir. Bu əlaqələrin həm yaranmasında, həm də daha da genişlənməsində onun müxbirlik fəaliyyəti də əvəzsiz rol oynamış və bu fəaliyyətin 2 ili "Kommunist" və 4 ili "Gənc işçi" qəzeti ilə bağlı olmuşdur. Mir Cəlal uzun illər sonra "Ulduz" jurnalında dərc olunmuş məqaləsində yazırdı: "Kommunist" də 2, "Gənc işçi" də 4 illik həvəslə işim müasir, canlı, operativ, ayıq mühakimə hazırlamaqda mənə mühüm təsir göstərirdi. Mətbuatın bu gözəl təbii məkəbini mən heç vaxt unutmam".

Azərbaycan Milli Kitabxanasının "Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri" seriyasından tərtib etdiyi "Mir Cəlal" bibliografiyasında (2018) da göstərilir ki, 1928-ci ildə yaradıcılığa başlayan Mir Cəlal əvvəlcə şeirlə, tənqidlə məşğul olmuş, sonra "Mirzə Xəyal" adlı komediya da yazmışdır. Amma əslində elə həmin mənbədə də göstərilirdi ki, Mir Cəlal Paşayev yaradıcılığa jurnalistikadan başlamışdır və bu faktı akademik Nizami Cəfərov da təsdiqləyir: "O, yaradıcılığa publisistika ilə başlamış, xüsusilə 20-ci, 30-cu illərdə "yeni həyat" uğrunda "bütün cəhə boyu" qızgın ictimai-siyasi mübarizənin gənc intellektuallarından olmuşdur".

Bu fəaliyyətin illəri isə 1926-cı ilə aiddir. Həmin il "Yeni fikir" qəzetində dərc edilmiş "Dinsizlər İttifaqı nasil çalışmalıdır", "Məhərrəmlik mövhumatı kimin əsaridir" məqalələri, 1927-ci ildə "Zəhmət" qəzetində dərc edilmiş "Azərbaycanda İran mühacirləri", "Gəncədə bahay fəaliyyəti", "Gəncədə mühacir ipək toxuyanlar", 1931-ci ildə "Kommunist" qəzetində dərc edilmiş "Hücum" jurnalının 1931-ci il 8-ci nömrəsi haqqında tənqid və bibliografiya" (Həmid Araslı ilə birgə), "Qələbələrin açarı" və sair məqalələr təsdiqləyir ki, Mir Cəlal müəllimin ilk yaradıcılıq uğurları mətbuatla bağlıdır. Təbii ki, jurnalistikaya daha çox meyil etməsi və onun bu fəaliyyəti yaradıcılığının sonrakı mərhələlərində də mühüm rol oynamışdır. Onun jurnalist peşəsi haqqında söylədiyi dəyərli bir fikri xatırlatmaq vacibdir: "Hər yazıçıdan jurnalist olmaz, yaxşı jurnalist isə yazıçı ola bilər".

Mir Cəlalın yaradıcılıq fəaliyyəti çox zəngin olan publisist adlandırmaq lazımdır. Mətbuatın cəmiyyətdəki rolunu yüksək dəyərləndirən böyük ədəb bildirdi ki, "Qəzet işində görüldüyü yaxşı cəhətlərdən biri də xalq arasında hörmət, nüfuzdur. Bizim xalq elə tərbiyə olunmuşdur ki, mətbuat doğrudan da müqəddəs, həqiqət, ədalət çarçısı kimi baxır. Hara gedirsən, kim ilə rastlaşırsan, mətbuat nümayəndəsi olduğunu biləndə xüsusi hörmət görürsən. Adamlar ehtiyac və şükayətlərini birinci növbədə sənə deyirlər".

Onun hələ ədəbiyyata gəlməmişdən əvvəl, dövrü mətbuatda dərc edilən məqalələrinin sayı yüzdən çoxdur. Hətta işiq üzü görün ilk kitabı - "Sağlam yollarda" adlanan oçerklər toplusu da mətbuatda dərc edilmiş yazılardan ibarət olmuşdur. 1930-cu ildə Mehdi Hüseyn "Ədəbiyyat cəhəsinə" qəzetində dərc etdiyi "Əs-kimi yıxan, yenini quran şair" adlı məqaləsində Mir Cəlalın ədəbi yaradıcılığından yox, onun "Gənc işçi" qəzetində çap olunan məqalələrindən danışır, bu məqalələrin sənətkarlıq məsələləri ilə yanaşı, həyatı məqamlarını vurğulayır. Şübhəsiz ki, Mehdi Hüseyn kimi çox istedadlı və yaradıcılıq məsələsində heç kəsə güzəştə getməyən bir ədəbin Mir Cəlalın publisistikasına diqqət etməsi və ona ayrıca məqalə həsr etməsi də bu yazıların kifayət qədər yetkin nümunələr olduğunu təsdiqləyir.

Tərcüməçi Cahanbaxış Cavadzadə Mir Cəlalın "Biz neçə böyüyürük" oçerkinə ayrıca məqalə həsr etmiş və "Komsomol səsi" adlı bu məqalə 11 may 1934-cü ildə "Kommunist" qəzetində dərc olunmuşdur.

Amma qeyd etmək vacibdir ki, Mir Cəlal Paşayevin publisistik fəaliyyəti sovet dövründə də filoloji fikir üçün diqqətdən kənar qalmamışdır. Hələ 1957-ci ildə Nürəddin Babayev "Azərbaycanda bədii oçerkin inkişafı (1930–1940)" mövzusunda dissertasiyasında ədəbin oçerklərini geniş təhlilə cəlb etmiş, onların bədii-publisistik xüsusiyyətlərini və quruculuq ideyalarının ifadəsini elmi şəkildə əsaslandırmışdır. Sonrakı mərhələdə Ceyran Əbdürrəhimova və "Azadlığın çarçısı" əsərində Mir Cəlalın "Şərq qadını" jurnalındakı fəaliyyətini dəyərləndirmiş, publisistikanın ədəbi-ictimai prosesdə rolunu önə çıxarmışdır.

Eyni zamanda, Abdulla Abbasov və Yusif Yusifov kimi alimlərin araşdırmalarında da yazıçının publisistik irsi elmi dövrüyyəyə daxil edilmişdir. Bununla belə, sovet dövründə nəşr olunan bir sıra fundamental mənbələrdə – "Mir Cəlal: bibliografiya", Y.İsmayılova "Mir Cəlalın yaradıcılığı" monoqrafiyası və Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında yer alan məqalədə – ədəbin bədii irsi geniş işıqlandırıldığı halda, publisistik fəaliyyəti nisbətən arxa

planda təqdim olunmuşdur. Ona görə də deyə bilərik ki, bu nümunələr Mir Cəlalın publisist kimi tanınmasında elə də əhəmiyyətli rol oynamamış və sovet dövründə onun elmi və pedaqoji fəaliyyətindən fərqli olaraq publisist fəaliyyəti öyrənilməmiş, jurnalistika sahəsindəki uğurları uzun illər əvvəl anlaşılan sahə olmuşdur.

2008-ci ildə nəşr edilən "Mir Cəlal. Bibliografiya" da ədəbin 1932-ci ildə "Kommunist", "Gənc işçi" qəzetlərində işlədiyi, "Sağlam yollarda" adlı ilk kitabının çapdan çıxdığı bildirilir. Yeri gəlmişkən,

qeyd etmək ki, Mir Cəlalın "Kommunist" qəzetində işlədiyi dövr 1932-ci il göstərilir. Amma "Kommunist" qəzetinin o illərə aid arxiv araşdırmaları və qəzetdə dərc edilən məqalələrin tarixləri isə təsdiqləyir ki, səhvlər olaraq göstərilən bu tarix də düzəldilməlidir. Bu barədə böyük ədəbin "Kommunist" qəzetində 1931-ci ildə dərc edilən yazıları da əyani təsdiqləyir.

Ədəbin 2013-cü ildə "Seçilmiş əsərləri: hekayələr, oçerklər, şeirlər, tərcümələr, xatirələr: 5 cildə" təqdim olunur və burada onun mətbuatda dərc edilən yazılarının daha geniş yer almış tədqiqatçı hadisidir. Akademik Nərgiz Paşayeva "Müasir nəsrimizin hekayə ustası" adlı təqdimatında Mir Cəlal Paşayev "zəngin yaradıcılıq irsini və publisistik fəaliyyətini yığcam şəkildə əsərlərində təqdim edir.

Müstəqillik illərində "Respublika" qəzetinin baş redaktoru olmuş professor Teymur Əhmədov böyük ədəbi tərtibçisi olduğu 2 cildlikdə - "Mir Cəlal: Ömrün mənalı anları" albom-kitabında "Azərbaycan xalqının sevimli yazıçısı, görkəmli pedaqoq, ədəbiyyatşünas alim və publisist Mir Cəlal Paşayev" kimi təqdim edir. Eyni zamanda, Mir Cəlal Paşayevin zəngin yaradıcılığını əks etdirən dəyərli bir əsər olaraq onun yazıçılıq, publisistika və ədəbi-nəzəri fəaliyyətlərinin bir-birini necə tamamladığını göstərir. Bu albom-kitab onun təkcə bir yazıçı kimi deyil, həm də tarixə və ədəbiyyata dair obyektiv baxışı olan fikir adamı kimi rolunu xüsusi vurğulayır.

Ən nəhayət, xatırladığımız qısa faktlar da təsdiqləyir ki, Azərbaycan nəsrinin görkəmli nümayəndəsi və ədəbiyyatşünas alim Mir Cəlal Paşayevin publisistik fəaliyyəti onun çoxşaxəli yaradıcılığının önəmli bir qolu olub. Bu mənada, "Publisistika (1926-1977)" kitabı Mir Cəlalın publisistik fəaliyyətinə verilən böyük dəyərini nümunəsidir.

Akademik Nərgiz Paşayevanın da qeyd etdiyi kimi: "Ümumiyyətlə, Mir Cəlalın oçerkləri ölkəmizin ictimai həyatının müxtəlif həlledici mərhələlərindəki əhəmiyyətli, səciyyəvi problemlər və hadisələr barədə, həmçinin zamanın mədəni-psixoloji xarakteri haqqında bitkin təsvir yaradır".

Azərbaycan nəsrinin görkəmli nümayəndəsi və ədəbiyyatşünas alim Mir Cəlal Paşayevin publisistik fəaliyyəti çoxşaxəli yaradıcılığının önəmli bir qolu kimi daha dərinləndirilməli və təbliğ olunmalıdır. Həm də ona görə ki, böyük ədəbin publisistikası rejimə və sovet sisteminə yox, Azərbaycan xalqına və onun milli dəyərlərinə xidmət edib.

Namiq QƏDİMOĞLU,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
BDU jurnalistika fakültəsinin müəllimi

3 zirvənin fatehi

"Həyatda hər kəsin yerini və rolunu tarix müəyyən edir"

Tərcüməçi-hal ilə tarix yaradan, Azərbaycan elminin, ədəbiyyatının, təhsilinin inkişafında misilsiz xidmətlər göstərən görkəmli ədəb, böyük alim, unudulmaz müəllim, xeyirxah insan Mir Cəlal Paşayevin anadan olmasından 118 il ötür.

Mir Cəlal Əli oğlu Paşayev 1908-ci il aprelin 26-da Güney Azərbaycanın Əndəbil vilayətində dünyaya göz açır. Kiçik yaşlarında atası Gəncəyə köçdü-yündən uşaqlığını burada keçirib.

28-də dünyaya vida nəğməsi oxusa da, ədəbiyyat dastanını qələmlə kələmin vəhdətində yaradıb.

Yazıçı, müəllim, alim kimi üç zirvənin fatehi sayılan Mir Cəlal kiçik hekayələrin ustası, ciddi roman və povestlərin müəllifi, ədəbi irsi aforizmlərlə, atalar sözləri ilə zəngin olan fikir və düşüncə sahibi kimi tanınır.

Mir Cəlalın taleyinə təlatümlərlə dolu XX yüzil düşmüşdü. İnqilabları, repressiya və müharibələri əhatə edən bu zaman kəsiyi hər bir ciddi qələmlə sahibinin imtahanı idi. Ondan üzünə çıxmaq üçün isə Mir Cəlal təmizliyi və əylməzliyi gördü. Vaxtın, zamanın fəvqünə qalxmaq, onu millətinin nəfəsinə işləmək üçün mənimdəki mənə tapınmaq, quruluşun, zamanın üstünə yerimək o qədər də asan deyildi. Mühiti, şəxsiyyəti, irsi və varisləri ilə bu gün də nümunəyə çevrilən Mir Cəlal dövrdaşlarından fərqli olaraq, qələmlə kələmin vəhdətində oxucusuna tarixin ən mühüm suallarını ünvanlayıb.

"Kölgədə bitən ağacın kölgəsi olmaz", "Gərək elə yazasan ki, ya yazdıqlarına, ya da ünvan seçdiklərinə görə xatirlanasan", "ən böyük nailiyyətim ailəm, ən qiymətli əsərim övladlarımdır" kimi kəlamları ilə dəyərlərini əyərənə çevrilən Mir Cəlalın milli məlik, milli kimlik uğrunda mücahidlərdə mücahid dastanını yazan hər bir vətənpərvər insan üçün örnəyə çevrilən bir kələmi da var: "İtə ataram, yada satmamam!".

Bir yazıçı kimi Mir Cəlalın təmtəraqlı adı, orden və medalları olmayıb, amma Mir Cəlal adı, imzası özü bir etalon olub. O, doğulmuşdan paralanmış, yaralanmış Azərbaycanın haqq səsi olaraq var olmuşdu. Taleyin sətir üzündən özü öz tarixi torpaqları ilə həmsərhəd olan Azərbaycanın iri və paytaxt şəhərləri Təbriz və Bakı onun ömründən keçirdi. "Bir gəncin manifesti"ndə Azərbaycan anasının göləyə ünvanlanan sevgi məktubunu Azərbaycan xalqının "Yusif və Züleyxa" dastanını yaradan Mir Cəlalın dilini ilə ingilis zabitinə sətir şillə vurur: "İtə ataram, yada satmamam".

Bu gün Azərbaycan xalqı Mir Cəlalın sevimli nəvəsinin – ölkənin Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın iradəsi ilə dünyanın maddi-mədəni irsi siyahısına yazılıb.

Mir Cəlal bu dünyaya 3 zirvənin fatehi kimi köntüllərdə taxt qurmağa gəlmişdi. Ruhunu, duyğusunu, sevgilərini Şeyx Cəmaləddin Əfqanı kimi doğma-əzəmətinə və yetirmələrinin beyinlərini şırımlarına dön kimi səpmişdi. Həmin müqəddəs dənədən cücərib dirçələn, 44 günlük tarixi savaştan, Vətən müharibəsindən sonra Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin, qüdrətli Azərbaycan Ordusunun iradəsi ilə Şuşa qalasında, Xudafərin körpüsündə Bayraq döşən millət "kölgədə bitən ağacın kölgəsi olmaz", Vətən torpağının bir qarışığı da yağıya, "yada satmamam" nidası ilə xatirə yaratdı.

Ralın deyil, qalan kitabların müəllifi Mir Cəlal bu dünyaya mənsub olduğu millətin ədəbiyyat dastanını yazmağa gələndən idi. Gəldi, sevdi, yazdı-yaratdı, bütövlüylən, birliliyin, diriliyin şərbətini mənsub olduğu millətə, məmləkətə qırıb getdi. Bu il milli maraqları manifestə çevirən Mir Cəlalın "Bir gəncin manifesti" əsərinin çapdan çıxmasının 85 ili tamam olur.

Biz bir millət, məmləkət olaraq 85 ildir dəyərlər tariximizin incisinə çevrilən bu əsərlə nəfəs alırıq. Bu, Mir Cəlalın ədəbiyyat kəhəkəşində sönməyən ulduz olduğunu sübut edən amillərdən biridir. Şah əsərlər min ildə bir yarandığı kimi, fitri istedad sahibləri, dahilər də min ildə bir doğulur. Bu gün onun ruhunu cisminə geyinib Yer üzünə endiyi gündür. Məqamı uca, məkanını cənnət olsun!

Şəraf CƏLİLİ,
tədqiqatçı-publisist

Yubilyarlarımız

İqtisadi nəzəriyyəni zənginləşdirən alim

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kollektivi və ölkənin iqtisadi qurumları iqtisad elmləri doktoru, professor Rəşad Muradovun 60 illik yubileyini alimin elmi uğurlarına baxış əlaməti və səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətinə qədirbilənlik duyğuları ilə qeyd edir. Bu günlərdə tanınmış alimə ünvanlanan təbriklərdə onun mənalı ömür yoluna nəzarət salınıb, milli iqtisad elminə və ölkədə ali iqtisadçı kadrlar hazırlığına verdiyi töhfələr yüksək qiymətləndirilib.

Rəşad Şahbaz oğlu Muradov 28 aprel 1966-cı ildə Bakı şəhərində anadan olub. Orta məktəb illərində biliklərə dərin marağı, yüksək zəkası ilə seçilən Rəşad iqtisadçı olmaq arzusunun asanlıqla gerçəkləşdirərək 1983-cü ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinə (keçmiş Xalq Təsərrüfat İnstitutu) daxil olub. 1989-cu ildə perspektivli elmi-pedaqoji kadr kimi məzun olduğu ali məktəbdə saxlanılıb. Elmi fəaliyyətə tələbətillərindən maraqlı Rəşad gənc mütəxəssis 1992-ci ildə namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək "siyasi iqtisad" ixtisası üzrə iqtisad elmləri namizədi elmi dərəcəsi alıb.

Gənc alim sonrakı illərdə tədqiqatlarını daha da genişləndirərək 2003-cü ildə "iqtisadi nəzəriyyə" ixtisası üzrə doktorluq dissertasiyasını da müdafiə edərək 37 yaşında iqtisad elmləri doktoru elmi dərəcəsi qazanıb. O, 2007-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin idarəetmənin təşkili kafedrasının professoru elmi adına layiq görülüb. Rəşad Muradovun həmin kafedraya rəhbərliyi dövründə elmi-pedaqoji kollektivin yaradıcı potensialı yüksəlib, bazası güclənib, uğurları çoxalıb. Onun elmi rəhbərliyi ilə 10-dan artıq elmlər namizədi və doktoru hazırlanıb, yeni iqtisadçılar nəslinin yetişməsinə sanballı töhfə verilib.

Rəşad Muradov beynəlxalq akademik mühitdə də fəal iştirak edib, müxtəlif elmi proqramlar çərçivəsində xarici universitetlərdə təhsil və təcrübə keçib. O, 1993-1994-cü illərdə TACIS proqramı çərçivəsində İrlandiya Respublikasının Dublin Universitetində, 1996-1998-ci illərdə isə Niderland Krallığının Amsterdam Universitetində yüksək kurs keçib. Bu təcrübə onun elmi dünyagörüşünün genişlənməsinə, Qərb iqtisadi məktəbləri ilə tanış olmasına və

müasir iqtisadi nəzəriyyələrin mənimlənməsinə önəmli təsir göstərib.

Professor Rəşad Muradov beynəlxalq elmi dairələrdə ardıcıl və məhsuldar iştirakı ilə seçilən alimlərdəndir. O, Türkiyə, Belarus və Rusiya kimi ölkələrdə keçirilən nüfuzlu elmi konfrans və simpoziumlarda müntəzəm olaraq məruzəçi olub, irəli sürdüyü nəzəri yanaşmalar və analitik ümumiləşdirmələri peşəkar elmi ictimaiyyət yüksək qiymətləndirib.

Nəzəriyyəçi alimin çıxışları yalnız elmi nəticələrin təqdimatı ilə məhdudlaşmayıb, eyni zamanda, müasir iqtisadi düşüncənin inkişafına da töhfə verən konseptual müzakirələrin formalaşmasına yönəlib. Bu fəaliyyət alimə beynəlxalq elmi nüfuz gətirib, davamlı akademik əməkdaşlıq platformalarının qurulmasına dəstək qazanıb.

Gənc yaşlarından ali təhsil sistemində pedaqoji və elmi fəaliyyətlə məşğul olan Rəşad Muradov ömrünün yetkinlik yaşında biznesin idarə edilməsi kafedrasının professoru kimi fəaliyyətini uğurla davam etdirir. Onun elmi maraqları iqtisadi nəzəriyyənin müasir problemlərinin sistemli təhlilini, milli iqtisadiyyatın davamlı və rəqabətqabiliyyətli inkişaf strategiyalarının işlənilməsinə, bazar iqtisadiyyatına keçid proseslərinin institusional və struktur aspektlərinin araşdırılmasını, idarəetmə və təşkilati strukturların səmərəliliyinin artırılması yollarının müəyyənləşdirilməsini, eləcə də qloballaşma şəraitində iqtisadi inteqrasiya proseslərinin milli iqtisadiyyatlara təsirinin kompleks şəkildə öyrənilməsinə əhatə edir.

90-a yaxın elmi əsərin müəllifi kimi professor Rəşad Muradovun elmi irsinə monoqrafiyalar, dərs vəsaitləri, metodik materiallar və çoxsaylı elmi məqalələr daxildir. Bu əsərlər iqtisadi nəzəriyyənin aktual problemlərinin təhlilində, Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf xüsusiyyətlərinə və idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə həsr olunub. Alimin əsərlərindən elmi mühtilə yanaşı, tədris prosesində də geniş istifadə olunur və gənc tədqiqatçılar üçün faydalı metodoloji baza rolunu oynayır.

Dərin zəka və nüfuz sahibi olan iqtisadçı alimimiz Rəşad Muradovun təhsil və elm sahəsində xidmətləri çalığı ali məktəbdə yüksək qiymətləndirilib. Nəzəriyyəçi alimin iqtisad elminə verdiyi töhfələr akademik dairələrdə həmişə təqdir edilib. O, Azərbaycan Prezidentinin sərəncamı ilə "Tərəqqi" medalı ilə təltif olunub.

Ömrünün yeddinci onilliyinə qədəm qoyan Rəşad Muradov Azərbaycan iqtisad elmini inkişaf etdirən, fəaliyyət istiqamətində məktəb formalaşdıran alim kimi tanınır və sevilir. Yubilyar həmkarımızı səmimi təbrik edir, ona ömrünün müdriklik çağında daha böyük uğurlar arzulayırıq.

Məhəmməd ƏLİYEV,
İqtisad Universitetinin professoru,
Əməkdar müəllim,
Zahid MƏMMƏDOV,
İqtisad elmləri doktoru, professor,
Əməkdar müəllim

"Koroğlu" operası – 90

İki dühanın sənət zirvəsi

XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin formalaşmasında aparıcı rol oynamış iki görkəmli sənətkar – bəstəkar, musiqişünas və pedaqoq Üzeyir Hacıbəyli ilə milli vokal ifaçılığının banilərindən biri Bülbülün sənət tandemi "Koroğlu" operası kimi misilsiz bir əsərdə bütün çalarları ilə üzə çıxdı. 90 il əvvəl yazılmış və 1 il sonra tamaşaya qoyulmuş şahənə əsər bu gün də sənət zirvəsində dayanır.

Professional musiqimizin banisi Üzeyir Hacıbəyli Azərbaycan musiqisinin elmi əsaslarını formalaşdırmaq üçün Avropa musiqi ənənələrini yerli melodik strukturlarla sintez edərək milli opera janrının əsasını qoyub. "Leyli və Məcnun" operası ilə bu istiqamətdə ilk addımı atan dahi sənətkar sonralar musiqi folklorunun sistemləşdirilməsi, notlaşdırılması və tədris sistemində inteqrasiyası sahəsində elmi və praktik fəaliyyətlə məşğul olub.

Bülbül isə klassik Avropa vokal texnikasını, yəni "belcanto" üslubunu Azərbaycan muğamı və xalq musiqisinin intonasionaları ilə sintez edərək milli vokal məktəbinin əsasını qoyub. Onun vokal sənətindəki fəaliyyətində texniki kamilliklə emosional dərinlik vəhdət təşkil edir.

Şübhəsiz ki, bu iki sənətkarın elmi-praktiki fəaliyyətlərinin kulminasiya nöqtəsi "Koroğlu" operası idi. Bülbülün Koroğlu partiyasını ifa etmə üslubu təkcə səhnə uğuru deyil, həm də milli vokal məktəbinin öyrədilməsi baxımından canlı vəsaitdir. Onun ifasına əsaslanaraq bir sıra pedaqoji prinsiplər formalaşdırmaq mümkündür:

Nəfəs texnikası – geniş frazalarda uzun leqatlarla imkan verən dərin diafraqmatik nəfəs, qəhrəmanlıq emosiyasını "boğmadan" ötürür. Tələbələrə əvvəlcə mətnsiz vokalizmlə (a, o, u) uzun frazalar üzərində nəfəsi bölmədən oxuma təlimi tövsiyə olunur. Diksiya və artikulyasiya – Konsonantların aydınlığı qəhrəman obrazının bariton-dramatik rəngini gücləndirir. Bülbül səsləri "çəno sıxmadan" formalaşdırır, "belcanto" plastikasını ləhcə çalarları ilə uzlaşdırır.

Müqayisəli aspektdə isə digər ifaçılar – Niyazi Məmmədov (1940-50-ci illər), Müslüm Məqomayev (1960-cı illər) partiyası müvafiq olaraq lirik-spint, dramatik-lirik və qəhrəman yanaşmaları ilə səsləndiriblər. Məqomayevin versiyasında "legato" italyan üslubudur. Bu müqayisə göstərir ki, Bülbülün qoyduğu təməl prinsiplər – səs qəhrəmanlıq parlılığı ilə muğam elastikliyi birlişdirilməklə – müxtəlif dövrlərdə fərqli formada yenidən şərh olunsun da, mətnin aparıcı estetik ölçüsünü təşkil edir.

Üzeyir Hacıbəyli bu operada muğam (xüsusilə "Seğah", "Şur", "Bayatı-Şiraz") və aşıq musiqisi elementlərini simfonik kontekstə daxil edərək, həm musiqi dili, həm də obrazlar sistemində milli kimliyin daşıyıcısı olan sənət nümunəsi yaradıb. Koroğlu obrazı həm saz ifaçısı, həm döyüşçü, həm də xalqın səsi olaraq təqdim edilir. Operanın kulminasiyası sayılan "Ey Vətən" ariyası Bülbülün ifasında milli musiqi tariximizin zirvələrindən biri

kimi qəbul olunur. Bu ariyada qəhrəmanın vətən sevgisi deyil, bütövlükdə bir xalqın azadlıq idealları və mənavi dirliyi əks olunur.

Bülbül bu musiqi parçalarını sadəcə səsləndirməyib, onlara həyat verib. Koroğlunun daxili aləmi ilə sənətkarın mənavi dünyası birləşərək, estetik bütövlük yaradıb. Bu obrazın Bülbül tərəfindən ifası dövrü mətbuatda da yüksək dəyərləndirilib, "Bülbül Koroğlunu oxumadı – onu yaşadı" kimi təqdim edilib. Bu ifa həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq miqyasda maraqla qarşılanıb.

Qeyd etmək lazımdır ki, "Koroğlu" operası yarandığı dövrdə təkcə musiqi deyil, həm də siyasi və ideoloji baxımdan böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Sovet dövründə türk xalqları arasında ilk qəhrəmanlıq operası kimi qəbul edilən bu əsər milli özünüdərk və mədəni müqavimətin təzahürü kimi qəbul edilib.

Nəticə etibarilə, Üzeyir Hacıbəyli ilə Bülbülün sənət əlaqələri təkcə yaradıcı əməkdaşlıq çərçivəsində deyil, həm də milli musiqi kimliyinin formalaşması və inkişafı baxımından fundamental əhəmiyyət kəsb edir. Onların birgə fəaliyyəti Azərbaycan vokal ifaçılığında həm texniki, həm də ideya-estetik baxımdan yeni mərhələnin əsasını qoyub.

Altun SÜLEYMANOV,
respublika və beynəlxalq müsabiqələr
mükafatçısı, akademik vokal ifaçısı

Türk dünyasının ali təhsilində ortaqlıq proqramı

Düən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində Türkiyənin Xaricdəki Türklər və Qohum İcmalar Baş İdarəsinin irəli sürdüyü Türk dünyası ali təhsilində ortaqlıq sertifikat proqramı - ORTAK layihəsi ilə bağlı görüş keçirilib.

Müzakirə zamanı ADPU-nun rektoru, professor Cəfər Cəfərov, Türkiyənin Xaricdəki Türklər və Qohum İcmalar Baş İdarəsinin Mədəni və sosial əlaqələr departamentinin əlaqələndiricisi Sarvət Turan və qurumun mütəxəssisi Fazilə Zeynalzadə türk dünyasının ali məktəblərinin fəaliyyətində ortaqlıq proqramının gerçəkləşdirilməsinin önəmini

və bu layihənin zamanın tələbi ilə ərsəyə gəldiyini qeyd ediblər.

Bildirilib ki, ümumi hədəf seçilən ORTAK proqramının məqsədi Türk dünyasının ali təhsil müəssisələri və idarəçiləri arasında qarşılıqlı əlaqə və əməkdaşlığı gücləndirmək, ali təhsilin idarə olunması sahəsində liderlik, bilik, bacarıq və təcrübə potensialının inkişafına töhfə vermək, həmçinin ali təhsilin idarə edilməsi istiqamətində həm təbii, həm də nəzəri tədqiqatlar dəstəkləməkdir.

T.RÜSTƏMLİ
XQ

"Sumqayıt-Çörək" ASC-nin 2025-ci il dekabrın 31-nə mühasibat balansı

manatla

AKTİVLƏR	12 dekabr 2024-cü il	12 dekabr 2025-ci il
Əsas vəsaitlərin dəyəri	2278405.7	2387361.83
Köhnəlmə	1313885	1350252.14
Qalıq dəyəri	964520.7	1037109.69
I BÖLMƏ ÜZRƏ CƏMİ	964520.7	1037109.69
İstehsal ehtiyatları	157530.47	122070.4
Azqıymətli inventarlar	118289.58	75438.12
Köhnəlmə	60778.16	37719.06
Qalıq dəyəri	57511.42	37719.06
II BÖLMƏ ÜZRƏ CƏMİ	215041.89	159789.46
Yüklənmiş mallar	208769.99	243161.2
Büdcə	11394	
Verilmiş avanslar	19080	45954.71
Hesablaşma hesabı	22358.08	135479.3
Valyuta hesabı	20	20
III BÖLMƏ ÜZRƏ CƏMİ	261622.07	424615.21
Zərərlər – ötən illərdə	0	0
Hesabat ilində	0	0
Cəmi aktivlərin dəyəri	1441184.66	1621514.36
PASSİV		
Nizamnamə kapitalı	762583	762583
Əlavə kapital	89618	89618
Yığılmı fondu	48234.36	116509.27
Büdcə	29758.24	83693.17
İstehlak fondu	31587.82	132185.97
I BÖLMƏ ÜZRƏ CƏMİ	961781.42	1184589.41
Qısamüddətli bank kreditləri	175000	75000
Əməkhaqqı ödənişləri üzrə	82881.34	93524.02
Sosial sığorta üzrə	23874.7	23843
Sair kreditorlar	15979.86	12546
Təsisçilərlə hesablaşmalar	181667.34	232011.93
II BÖLMƏ ÜZRƏ CƏMİ	479403.24	436924.95
Cəmi passivlərin dəyəri	1441184.66	1621514.36

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ MÜHƏNDİSLİK UNİVERSİTETİ
kafedralar üzrə aşağıdakı vəzifələri tutmaq üçün

MÜSABİQƏ ELAN EDİR

Professor-müəllim vəzifələrini tutmaq üçün:

Kafedralar	Vəzifələr	Yerlər
Kimya mühəndisliyi kafedrası	Dosent	1 (0,5)
Qida və biotexnologiya kafedrası	Dosent	3 (1,0)
İqtisadiyyat kafedrası	Dosent	1 (1,0)
Sənaye mühəndisliyi	Dosent	1 (0,5)
Kibertəhlükəsizlik və kompüter mühəndisliyi kafedrası	Baş müəllim	1 (0,5)

Qeyd: Müsabiqədə iştirak etmək üçün sənədlər Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 7 avqust 1996-cı il tarixli 401 sayılı sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Ali təhsil müəssisələrində professor-müəllim və kafedra müdiri vəzifələrinin tutulması qaydaları haqqında" Əsasnaməyə uyğun olaraq seçkinin elan olunduğu gündən başlayaraq 1 ay müddətində qəbul edilir.

Müسابiqədə iştirak etmək üçün tələb olunan sənədlərin siyahısı:

- Kadrlar uçotunun şəxsi vərəqəsi.
- Tərəfçüsi-hal.
- Ali təhsil, elmi dərəcə və elmi ad haqqında sənədlərin surətləri.
- Elmi və elmi-metodiki işlərin siyahısı.

5. Kafedra müdiri və fakültə dekanının müvafiq struktur bölmənin inkişafı ilə bağlı platforması.

Sənədlər təlimatı uyğun olaraq rektorun adına yazılmış ərizə ilə birlikdə aşağıdakı ünvanla təqdim edilməlidir:

Ünvan: AZ-0101, Abşeron, Xırdalan şəhəri, H.Əliyev küçəsi 120.

Telefon: +994 (012) 349-99-66/7+Daxili nömrə: (1113, 1115, 1117, 1155, 1504).

Fax: (+994) 9 9 0 9

e-mail: info@beu.edu.az web sayt: www.beu.edu.az

REKTORLUQ

İki aydır ki, dünya siyasətçilərinin, politoloqların, iqtisadçıların və ekspertlərin dilindən düşməyən və az qala bütün beynəlxalq medianın gündəmini zəbt edən bir ifadə var – Hörmüz boğazı. Bu gün dünya bazarının boğazında “ilan tıxı”na çevrilib, onlarla ölkənin iqtisadiyyatını fəlakətə sürükləyən Hörmüz boğazı yüksək texnologiyalar əsrini yaşayan bəşəriyyət üçün nədən bu qədər mühümdür? 100 il əvvəl neft və neft məhsullarının daşınmasında etibarlı tranzitə çevrilən Hörmüz boğazı necə və niyə dünyanın ən vacib su yollarından biri olub? Nədən bu boğazda hər hansı səbəbdən “tıxac” yarandı dünya bir-birinə deyir?

Dünya mətbuatı bu sualların qısa cavabını belə verir: “Enerji qiymətləri və Avropa və Asiyanın onlarla ölkəsinin iqtisadiyyatı Hörmüz boğazının daimi və normal işləməsindən çox asılıdır”. Təkcə enerji qiymətlərini, yalnız Asiya və Avropa ölkələrindəmi? Bu cavab heç də boğazın global bazar üçün nə qədər vacib olduğunu tam izah etmir. Bu səbəbdən məsələnin tarixi, geosiyasi və iqtisadi aspektlərini bir qədər ətraflı araşdırmaq qərarına gəldik.

Hörmüz boğazı: tarix nə deyir?

Fars körfəzi ilə Oman körfəzi (Hind okeanının bir hissəsi) arasında yerləşən dar Hörmüz boğazı Ərəbistan dənizi vasitəsilə Fars körfəzindən Hind okeanına gedən yeganə dəniz yoludur. Boğaz Şimal sahilini İran Omandan ayırır və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin ərazi suları ilə həmsərhəddir.

Bir əsrə yaxındır ki, Hörmüz boğazı Bəhreyn, İraq, İran, Qətər, Küveyt, Səudiyyə Ərəbistanı və BƏƏ-dən Asiya bazarlarına neft və mayeləşdirilmiş təbii qazın əsas tranzit yoludur. Neft trafikinin 25 faizinin və mayeləşdirilmiş təbii qazın (LNG) 20 faizi bu boğazın payına düşür. ABŞ Enerji İnformasiya Administrasiyasının (EIA) məlumatına görə, 2025-ci ildə hər gün Hörmüz boğazından təxminən 20 milyon barel neft daşınır. ABŞ və İsrailin defakto İrana qarşı apardığı müharibədən əvvəl hər ay Hörmüz boğazından təxminən 3 min gəmi keçirdi. Amma bu hələ sonra baş verəcəkdi...

Coğrafi aspektləri: Dəriniyi 70-200 metr olan boğazın uzunluğu təxminən 195 kilometr, eni isə 97 kilometrə 33 kilometrə qədər dəyişir. Buna baxmayaraq, gəmiçiliyin hərəkəti üçün olan zolaqlar xeyli dardır və hər biri təxminən 3 kilometr enində olan iki dahlizədən ibarətdir. Onlar 5 kilometrlik bufer zonası ilə ayrılır. Gəmilər Fars körfəzinə bir marşrutla daxil olur və digər marşrutla oradan çıxırlar. Pik dövrlərdə qonşu gəmilər arasındakı interval altı dəqiqəyə qədər ola bilər.

Boğazın hər iki tərəfində on iki dəniz mili və ya təxminən 22 kilometr hazırda İran və Ommanın ərazi sularına aiddir. Bu, onlara BMT-nin 1982-ci ildə qəbul etdiyi Dəniz Hüququ Konvensiyası çərçivəsində verilən hüquqdur. Boğazın ən dar nöqtəsində bu zonalar kəşif və su sahəsi tutulduğu kimi, iki ölkə arasında orta xətt boyunca bölünür. Boğazdan keçərkən xarici gəmilər bu dövlətlərin ərazi sularından keçirlər.

Bundan əlavə, İran Qeşm, Hörmüz, Larak, Həndqam, həmçinin BƏƏ-nin iddia etdiyi mübahisəli Əbu Musa, Böyük və Kiçik Tunb adalarına sahibdir. Artıq xeyli müddətdir ki, bir neçə adada İranın hərbi bazaları və gəmi əleyhinə raketləri yerləşir ki, bu da Tehrana boğaza, fiziki olaraq, nəzarət etmək imkanı verir.

Marahılıdır, bəs boğaz kimə məxsusdur?

Hörmüz boğazı formal olaraq heç kimə məxsus deyil. BMT-nin Dəniz Hüququ Konvensiyası Hörmüz boğazını beynəlxalq marşrut kimi müəyyən edib: hərbi gəmilər də daxil olmaqla, bütün gəmilərin boğazdan tranzit keçid hüququ var və sahil ölkələrinin onları bağlamaq və ya birtərəfli şəkildə gəmiləri dayandırmaq hüququ yoxdur. Reallıqda isə məsələ daha mürəkkəbdir.

1930-cu illərdə Fars körfəzində nəhəng neft yataqları aşkar edildi. O vaxtdan başlayaraq Hörmüz boğazı qlobal əhəmiyyət daşımağa başladı. Bu onillikdə iki hadisə baş verdi: Fars dövləti rəsmi olaraq İran dövləti oldu və bölgədəki Britaniya hökumətinə son qoymaq üçün donanma yaratmağa başladı.

1951-ci ildə “neft əsrinin” ilk böyük münaqişəsi baş verdi. İranın Baş naziri Məhəmməd Müsəddiq İran neftini milliləşdirdi. Buna cavab olaraq, Böyük Britaniya öz donanmasını göndərdi və İran iqtisadiyyatını boğmaq üçün Hörmüz boğazını, faktiki olaraq, blokadağa aldı.

Karter doktrinası: XX əsrin ortalarından bəri Hörmüz boğazı vaxtaşırı təkrarlanan münaqişələr nöqtəsinə çevrildi. 1980-ci ildə İranda hakimiyyət dəyişikliyinə səbəb olan İslam inqilabından sonra isə ABŞ prezidenti Cimmi Karter xüsusi doktrina elan etdi. Tarixə “Karter doktrinası” adı ilə düşən bu sənədlə bəyan olundu ki, hər hansı xarici gücün Fars körfəzi üzərində nəzarət yaratmaq cəhdi ABŞ-ın milli maraqlarına birbaşa təhdid kimi qəbul ediləcək. Bununla da boğaz “Soyuq müharibə” dövründə qlobal qarşıdurmanın əsas nöqtəsinə çevrildi.

1980-ci ildə İran-İraq müharibəsi başladı və 1988-ci ilə qədər davam etdi. Bu, Hörmüz boğazı uğrunda mübarizənin ilk qaynar mərhələsi idi. 1984-cü ildən 1988-

Hörmüz – dünya iqtisadiyyatının boğazı bağlı qalarsa...

ci ilə qədər olan dövr isə tarixə “Tanker müharibəsi” kimi düşdü. İran və İraq bir-birinin tankerlərinə və boğazdan keçən digər gəmilərə hücum etdilər. Münaqişə həmçinin sahil neft daşınması infrastrukturunu da əhatə edirdi. Hər iki tərəfə məxsus 239 neft tankeri zədələnsə də, boğazdan keçən gəmiçilik davam edirdi.

Müharibə dövründə – 1982-ci ildə BMT Hörmüz boğazının statusunu müəyyən edən Dəniz Hüququ haqqında Konvensiya qəbul etdi və bununla da boğaz açıq dənizlərin bir hissəsi (Hind okeanı) ilə digər hissəsi (Fars körfəzi) arasında naviqasiya üçün istifadə edilən beynəlxalq boğaz kimi tanındı. Bu isə o demək idi ki, bütün dövlətlər Hörmüz boğazından tranzit keçid hüququndan istifadə edir və sahilyanı ölkələrin (İran və Oman) bu keçiddə maneə törətmək, onu məhdudlaşdırmaq və ya dayandırmaq hüququ yoxdur.

Lakin İran BMT-nin Dəniz Hüququ Konvensiyasını imzalasa da, sənəddə göstərilən xarici hərbi gəmilərin boğazdan keçməsinə icazə verən müddəalarla razılaşmadığını bildirərək, konvensiyanı ratifikasiya etməyib. Elə ABŞ özü də bu konvensiyayı ratifikasiya etməyib. Formal olaraq, bu o deməkdir ki, ABŞ və İran üçün konvensiyanın müddəaları məcburi müqavilə normaları deyil və ölkə daxilində heç bir qüvvəsi yoxdur. Bu da, indiki məqamda, İrana boğazın hüquqi rejimini öz xeyrinə təfsiri üçün rəsmi bəhanə verir.

Digər tərəfdən, Tehran 1993-cü ildə Hörmüz boğazı ilə bağlı qəbul etdiyi daxili qanunu çərçivəsində fəaliyyət göstərir. Ölkənin bu normativ aktında İranın ərazi sularında yalnız xarici gəmilərin “dinc keçidində” icazə nəzərdə tutulur. Fövqəladə və ya hərbi təhlükə yarandıqda, Tehran boğazı bağlamaq və xarici hərbi gəmilərin keçidi üçün təsdiq tələb etmək hüququnu özündə saxlayır.

1988-ci ildə Amerika frəqatı İran minasına dayəndə boğazın sularında İranda ABŞ arasında qarşıdurma başladı. Buna cavab olaraq, ABŞ Hərbi Dəniz Qüvvələri “Praying Mantis” əməliyyatına başladılar və İranın 2 neft platformasına hücum etdilər. Eləcə də İranın 2 frəqatını və bir neçə kiçik gəmisini məhv etdilər. Elə həmin il ABŞ-ın “Vincennes” hərbi kreyseri Hörmüz boğazı üzərindən uçan Airbus A300 sərnişin təyyarəsini qırıcı təyyarə ilə səhv salaraq vurdu. Qəza nəticəsində 298 sərnişin və heyət üzvü həlak oldu.

2000-ci illərin ikinci yarısında boğazda gərginlik yenidən artdı. Bu isə bilavasitə İranın uran zənginləşdirməsi şübhəsi ilə ona qarşı beynəlxalq sanksiyaların tətbiqi ilə bağlı idi. 2008-ci ilin yanvar ayında beş İran patrul gəmisi ABŞ Hərbi Dəniz Qüvvələrinin gəmilərinə 200 metr yaxınlaşdı və ABŞ bunu təxribat kimi qiymətləndirdi.

4 il sonra İran boğazda böyük hərbi təlimlər keçirdi və ABŞ-la AB-nin sanksiyalarına cavab olaraq, gəmiləri saxlayacağı ilə hədələdi. ABŞ administrasiyası buna boğazın bağlanmasını keçilə bilməyən “qırmızı xətt” elan etməklə cavab verdi. Buna baxmayaraq, İran sonradan dəfələrlə xarici gəmilərin su yolundan keçməsinə maneə oldu və boğazda onlarla oxşar hadisə qeydə alındı. 2018-ci ilin may ayında Vaşinqton nüvə sazişindən çıxdıqdan və

Tehrana qarşı sanksiyaları yenidən tətbiq etdikdən sonra vəziyyət daha da pisləşdi. İran hökuməti dəfələrlə - həmçinin 2011, 2018 və 2025-ci illərdə boğazı bağlaya biləcəyini bəyan edib. Sonuncu hadisə isə İsrailin İrana qarşı “Kükrayon Aslan” əməliyyatının başlaması ilə əlaqələndirilir. Lakin Tehran heç vaxt təhdidlərini gerçək olaraq axıra qədər yerinə yetirmirdi. Vəziyyət 28 fevral 2026-cı

• *Neftin qiymətləri artmağa davam etdi və mart ayının sonunda qiymət 126 dollara çatdı - bu, tarixdə ən böyük aylıq artımdır.*

• *Rusiyanın Urals markalı xam nefti də 13 il ərzində ən yüksək səviyyəyə çatdı və 1 barel üçün 116 dolları keçdi. 8 apreldə ABŞ və İran arasında iki həftəlik atəşkəs razılaşması və Hörmüz boğazının açılması xəbərindən sonra Brent markalı xam neft*

sarsıntılarla qarşılaşa biləcəyi də az maraqlıdır.

Bu həftə, ABŞ və İran arasındakı gərginliyin zəifləməsi fonunda, fond bazarlarında artma qeydə alındı və neftin qiymətləri düşdükcə, dünyanı sarsıdan enerji şokunun tez bir zamanda səngiyəcəyi və qlobal iqtisadiyyatın tənzətilə yuvarlanma ehtimalı azalmağa başladı.

Lakin bu nikbinlik uzun sürmədi. Ötən şənbə günü İran ordusu Hörmüz boğazında məhdudiyətlərin yenidən tətbiq olduğunu elan etdi və bu vacib su yolunun statusunu şübhə altına aldı.

Bu qeyri-müəyyən vəziyyət, görünən sakitliyin arxasında tamamilə fərqli bir reallığın olduğunu göstərir: pozulmuş təchizat zəncirləri və zədələnmiş infrastruktur - bunların hamısı enerji istehsal, nəql və istehlak edənlər arasında artan narahatlığa səbəb olur. Narahatlıq isə səbəbsiz deyil.

Hörmüz boğazının blokadasından danışırkən, biz bilavasitə neft və onun qiymətini qeyd edirik. Amma təkcə bununla məsələ bitmir. Boğazın bağlanması üzündən dünyada ehtiyatları tükənən daha mühüm bir məhsul var - helium. Bu, dünya mediasının nadir hallarda bəhs etdiyi bir qazdır. Adı insan üçün bu, uşaqların ad günü şarlarının doldurulması vasitəsi kimi yada düşür. Lakin məsələ daha ciddidir. Bu qaz olmadan çip istehsalı yavaşlayır, laboratoriyalar işləmir. Müasir tibbi avadanlıqların və qabaqcıl texnologiyaların çox hissəsini helium enerji ilə təmin edir. Narahatlıq doğuran odur ki, helium yalnız bir neçə ölkədə istehsal olunur və 28 fevraldan bəri diqqətlə izlədiyimiz marşrutla daşınır.

Bu ölkələrdən biri Qətərdir. Hörmüz boğazı Qətər heliumunun Fars körfəzindən çıxıb böyük dünyaya gedən yolun qapısıdır. O, alıcılara Qırmızı dəniz və Süveyş kanalından keçən uzun bir marşrutla çatdırılır. Buna görə də heliumun Hörmüz boğazında bir neçə gün ləngiməsinin yaratdığı stres, neft də daxil olmaqla, bir çox digər məhsulların gecikməsindən yaranan stressdən iki dəfə artıqdır.

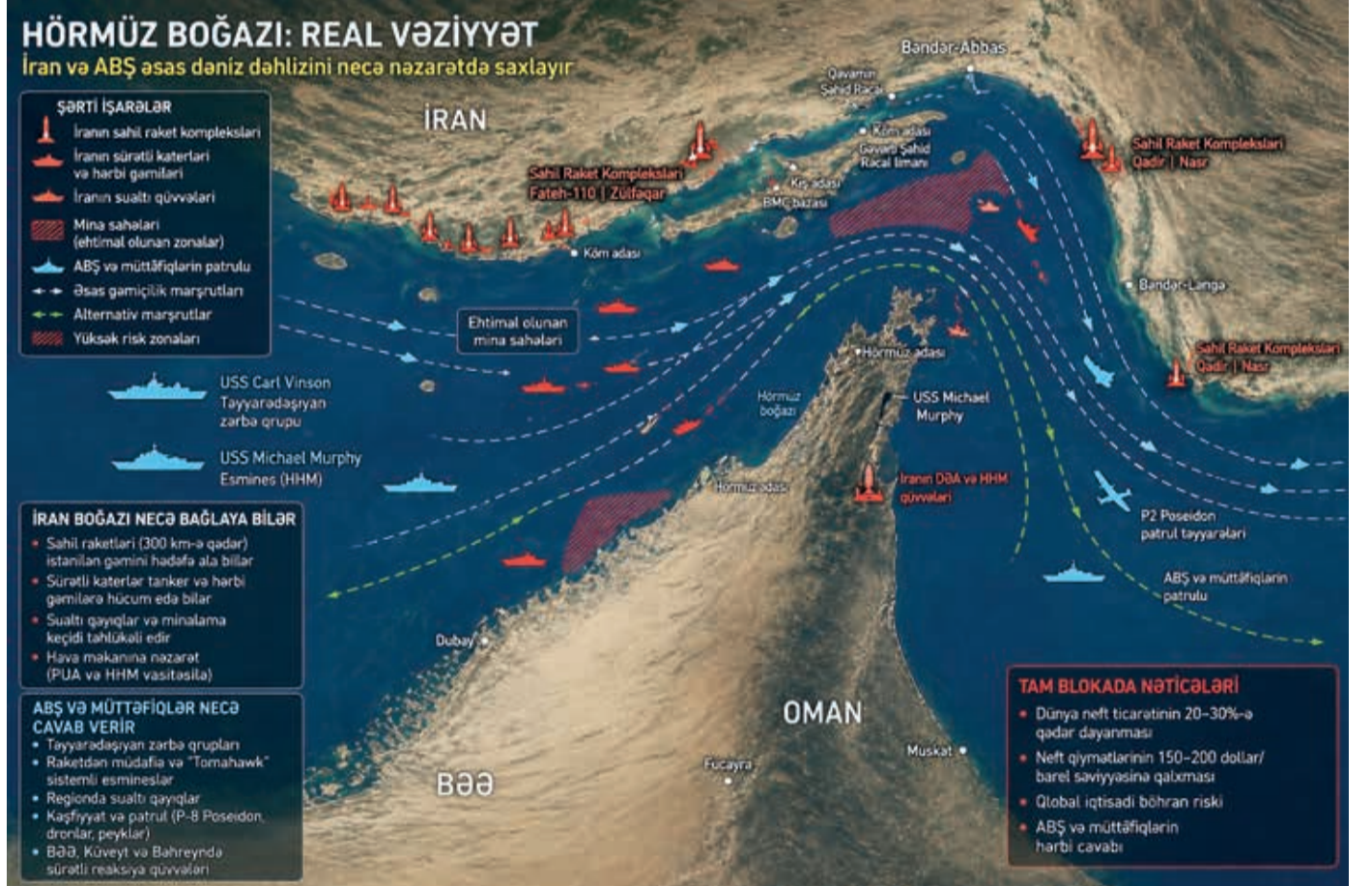
Hörmüzün əhəmiyyəti bununla da tamamlanmır. Beynəlxalq Valyuta Fondunun baş iqtisadçısı və birinci müavini işləmiş, ötən il bu vəzifəsindən ayrılaraq Harvard Universitetinə professor kimi qayıtmış ABŞ-ın nüfuzlu “Foreign Policy” jurnalının “aparıcı qlobal mütəfəkkirlərdən” biri adlandırıldığı Gita Qopinat “Neue Zürcher Zeitung” nəşrinə verdiyi müsahibədə deyir: “İran münaqişəsi staqfiyasiya şoku yaradıb: istehsal artımı yavaşlayır və inflyasiya artır. Yalnız neft və qazın deyil,

tin qiyməti 14 faizə düşərək 1 barel üçün 94 dollara düşdü.

Buradan aydın görünür ki, Hörmüz boğazı bütün bu dövrdə neftin qiymətlərinin tənzimlənməsində nə qədər böyük əhəmiyyətə malikdir. Sual oluna bilər ki, təkcə neftimi? Əlbəttə, yox.

Qlobal neft və neft məhsulları trafikinin dövründə birini təşkil etməklə yanaşı, Hörmüz boğazı qlobal mayeləşdirilmiş təbii qaz (LNG) ticarətinin də beşdəbirini təşkil edir.

Təbii ki, zərərçəkən təkcə neft və qaz alan dövlətlər deyil. Tədarükçü ölkələr, bilavasitə Fars körfəzinin neft və qaz ix-

qorxulu proqnozların özlərini doğrultmaqda olmasındır.

Faktlara diqqət edək: Bu gün Hörmüz boğazından hansı ölkələr daha çox neft alır?

Əlbəttə, Asiya dominant alıcıdır. Bu regiondakı ölkələr Hörmüz boğazından keçən bütün xam neft və kondensatın 89,2 faizini alır. Bu, regionun iqtisadiyyatını boğazdakı hər hansı bir pozuntuya qarşı son dərəcə həssas edir. Amma məsələ heç də Asiya ölkələri ilə bitmir. Dünya bazasında neftin qiyməti sürətlə artır.

2025-ci ilin birinci rübü etibarilə Hörmüz boğazı qlobal neft ticarətinin 26,6 faizini təşkil edirdi. Buna görə də boğaz vasitəsilə tədarük zəncirinin qırılması və ya hər hansı azalma neft qiymətlərinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Rəqəmlərə diqqət edək:

• *Yanvar-fevral ayları arasında Brent markalı xam neftin qiyməti 1 barel üçün 61 dollardan 72 dollara, Urals markalı xam neft isə 41 dollardan 50 dollara yüksəldi.*

• *Açıq münaqişə 28 fevralda başladı. 12 mart qədər artıq Brent markasının 1 bareli 100 dollarlıq psixoloji baryeri aşmışdı. Urals markalı xam neft həmin vaxt 96 dollar idi.*

racaçılarda da bu fəlakətin fəsadlarını ciddi şəkildə hiss edirlər. Çünki Hörmüz boğazından ixrac edilən neft və qaz məhsullarının ümumi həcminin 93,6 faizi fars körfəzi ölkələrinin payına düşür.

Faktlara nəzər salaq:

• *Səudiyyə Ərəbistanı boğaz vasitəsilə ən böyük ixracatçıdır (37,2%). Qırmızı dənizə alternativ boru kəmərlərinin mövcudluğuna baxmayaraq, bu ölkənin ixracının əksəriyyəti Hörmüz boğazından keçir.*

• *İraq 22,8 faiz payla ikinci yerdədir. İraq üçün boğaz, demək olar ki, yeganə ixrac yoludur.*

• *BƏƏ – 12,9 faiz, İran – 10,6 faiz və Küveyt – 10,1 faizlə ilk beşliyi tamamlayır. Küveyt və İran üçün boğaz həm də neftlərin qlobal bazara çatdırmaq üçün vacib bir arteriyadır.*

Sadələhv insanlar düşüncülər ki, niyə bu daşımalar Hörmüz boğazından yan keçməklə həyata keçirilmir? Doğrudur, indi neft tədarükünü qorumaq üçün Fars körfəzi ölkələri alternativ daşıma üsullarını fəal şəkildə tətbiq etməyə başlayıblar. Lakin bunların hər bir tanker daşımalarından xeyli az səmərəlidir.

Bütün bunlardan sonra və regionda davam edən gərginlik, müharibənin yenidən alovlanacağı fonunda, dünyanın hansı

həm də gübrələrin və digər aralıq malların çatışmazlığı üzə çıxıb. Böhranın bir çox nəticələri hələ də ciddi nəzərə alınmır. Məsələn, gübrənin qiymətinin artması təxminən altı ay ərzində ərəq qiymətlərinə təsir edəcək.

...Etiraf edim ki, dünya miqyasında həyat səviyyəsi növbəti 10 ildə aşağı düşə bilər. Bunun səbəblərini qaydalara aslaşan global iqtisadi böhran yaşadıq sarsıntılarda, eləcə də azalan iqtisadi artım templərində görürəm”.

Əlbəttə, Hörmüz boğazının dünya üçün əhəmiyyəti neft, qaz, gübrə və heliumla məhdudlaşmır. Lakin bu kateqoriyadan olan vacib məhsulların Hörmüz boğazından azad keçidə bu gün ciddi ehtiyacı var. Bu azad keçid ən qısa zamanda təmin edilərsə, Tramp və Netanyahu'nun dünyanı sürüklədiyi böhran təkcə enerji şoku ilə məhdudlaşmayacaq, həm də ən optimist siyasətçilərin, politoloqların və ekspertlərin belə hazırda dərk etdiyindən daha çox şeyi əhatə edəcək. Ümmilikdə, bu böhran bəşəriyyətin həyat tərzini tamamilə dəyişə və həttə düşüncədiyimiz proseslərə belə təsir göstərə bilər.

İDMAN

AFFA – Yohan Kroyff İnstitutu əməkdaşlığı

Azərbaycan Futbol Federasiyaları Assosiasiyası (AFFA) ilə Yohan Kroyff İnstitutu arasında əməkdaşlıq müqaviləsi imzalanıb.

AFFA-dan verilən məlumata görə, əməkdaşlıq çərçivəsində Azərbaycanda bu institutun proqramlarında təhsil almaq istəyən şəxslər milli assosiasiya vasitəsilə daha əlçatan və gücətlə şərtlərlə iştirak edə biləcəklər. Bu imkan digər idman federasiyaları üçün də açıqdır. Təşəbbüs yerli mütəxəssislərin beynəlxalq səviyyəli təhsil imkanlarından yararlanmasını təşviq edəcək, tərəflər arasında bilik və təcrübə mübadiləsinə gücləndirəcək.

Bu əməkdaşlıq AFFA-nın futbol təhsili sahəsində beynəlxalq tərəfdaşlıqların genişləndirilməsi və insan resurslarının inkişafına yönəlməli strategiyasının bir hissəsidir. AFFA bununla ölkədə bu institutla əməkdaşlıq quran ilk idman federasiyası olub.

Məqsəd qarşılıqlı əməkdaşlıq çərçivəsində idman və futbol sahəsində istedadların inkişafına, bilik və bacarıqların artırılmasına töhfə verməkdir.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgəsində cüdo birinciliyi

Aprilin 30-da U-14 və U-17 yeniyetmə cüdoçular arasında Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgəsi üzrə region birincilikləri keçirilib.

Azərbaycan Cüdo Federasiyasından verilən məlumata görə, turnir Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndində təşkil ediləcək. Qeyd olunub ki, yarışların əsas məqsədi yeniyetmə cüdoçular bazasını formalaşdırmaq, kvota əsasında ölkə birinciliyinə vəsiqə qazanacaq idmançıları müəyyənləşdirməkdir. U-17 kateqoriyası üzrə nəticələr, eyni zamanda, milli komandanın heyətinə seçim üçün vacib reyting xalları qazandıracaq.

Avropa çempionatında daha 2 bürünc

Azərbaycanın qadın güləşçiləri Albaniyanın paytaxtı Tiranada keçirilən Avropa çempionatını 2 medalla başa vurublar. Təmsilçilərimiz Jalə Əliyeva (57 kq) və Günay Qurbanova (59 kq) bürünc mükafata sahib çıxıblar.

Digər idmançımız Birgül Soltanova (65 kq) bürünc medal uğrunda qarşılaşmada türküyalı Beyza Akkuşa 2:4 hesabı ilə uduzaraq 5-ci olub. B.Soltanovadan əvvəl komanda yoldaşı Ruzanna Məmmədova (62 kq) da eyni göstəricini təkrarlayıb. Xatırladaq ki, daha əvvəl yunan-Roma güləşçilərindən Həsət Cəfərov (67 kq) və Qurban Qurbanov (82 kq) qızıl, Rəşad Məmmədov (55 kq), Nihat Məmmədli (60 kq) və İslam Abbasov (87 kq) isə bürünc medal qazanıblar. Yunan-Roma güləşi üzrə milli komanda hesabında birinci olub.

Qabil YUSİFOĞLU
XQ

Tabiat və biz

Sevən ürəklər və tapdanan çiçəklər...

Dənizkənarı Milli Parkda düşüncələr

Ötən il yayın ilıq, sakit və zərif gecələrinin birində xaricdən gələn qonaqlarımla paytaxtımızın dənizkənarı parkına gəzintiyə çıxmışdıq. Bədirlənmiş Ay Xəzərin üstündə işıq saçır. Dənizdən ətrafa gülmüşü şəh çilənirdi. Nəmli, isti, sakit hava, sanki səhər mehinin və köhlən dalğaların yolunu gözlüyürdü. Həronda da dənizin özünəməxsus pıçltısı gəlirdi. Sanki Xəzər sahiləki otlara, ağaclara, gül kollarına və çiçəklərə nağıl danışır. Şəhərimizin qonaqları Xəzərin səhriylə nağılınə heyranlıqla qulaq asıb deyirdilər: “Bakı bulvarı gecələr necə də romantik olur”.

Dənizkənarı bulvardakı gözəlliyi gözümüzdə-könlümüzdə köçürərək fikrimizdə ağac çiçəkləyir, gül ləçəkləyir. Bu gözəlliklər qoynunda olanda duyğularımız durulur. Sahildəki gül dənizi daşib kükrəyir. Xəzər dənizi ilə gül dənizi eyni ahəngə ruha siqal çəkir. Hələ ağacların budağına sığım, cıvələnlə gizlənən quşların səsinə, anadillərin zənguləsini demirəm. Burada hansı quş ötsə, qulağına şirin avazı gəlir. Hara boylandırsan gözəlliyin göz dustağı, güllərin əsiri olursan. Sanki behiştin bağının səhrinə düşürsən. Hər güllün qönçəsində, hər çiçəyin incəsində min duyğunun çələngi var.

Aylar, illər ötdükə, dənizkənarı parkın görkəmi xeyli dəyişib. Burada dünyanın ən zərif güllərinin ətri və zərif təbiəti insana valeh edir. Bir sözlə, bura ayrı bir gözəllikdir, başqa bir aləmdir. Çiçəkli, şəfəqli gözəl məkanda irəlilədikcə könlün nurlu duyğularla dolur. Bir anlıq özünü baxtəvər hiss edirsən. Bu gözəl dənizkənarı park nə səhər, nə də axşam adamsız olur. Dəniz mənzərəli, təmiz havalı bu yer yeddiddən yetmiş insanın istirahət məkanına çevrilib. Bura adamlara yayda kölgə, sərinlik və rahatlıq bəxş edir. Təmiz hava udu-uda ağac kölgəsində, Günəş işığıın şləsində dincəlir. Xüsusilə bir çox yaşlı insanlar yorğunluğun canından çıxarmaq üçün dincəliyini burada tapır.

Sahilboyu ucalan, yaşlı insanlara yay evi kimi doğma olan yaşıl ağaclar ələ bil, yamyaşıl fəvvarələrdir. Su fəvvarələri də burada istirahət edənlərin üzünə meh, göy otların üstünə şəh çiləyir. Belə bir məkanda nə çiçəklərlə xeyli baş-başa qalmaq çətin, nə də gözəlliklərdən ayrılmamaq asandır.

Çiçəklər sevənlərin sirdəşidir. Sevdalı könlülərin, vüsəl günlərinin ərnağandır. Hələ uşaq vaxtı dağ yamaclarına gedəndə anam deyirdi ki, çiçəkləri dərib qoxlamaq, dostə bağlamaq üçün üzmək olar, əzmək olmaz.

Çiçəklər ürəklərdən-ürəklərə yol tapır. Tapdanan çiçəkləri görəndə qərib duyğuların soyuqluğundan qəlbim

üşəndi. Sanki xəyalımda ucaltdığım şümsad boylu yaşıl bir ağacın budağı sındı. Sınan budağı, əzilən qönçəni min təbib yığılsa, sağalda bilməz. Bir anlıq könlümün havası dəyişir. Ayaqlar altında tapdandı, torpağın üstünə düşənmiş güllərin, çiçəklərin o halında bir yetim harayı var. Vay o gündən ki, gül üstündəki şəh də göz yaşları ola. Güllün o halına biganə qalmaqlarımı? Çiçəkləri tapdalayıb keçən dəcəl uşaqların, arköyün qızların hərəkəti könlü sındırır. Dənizin ən dəcəl ləpələri də bunu etməzdi, bu dəcəllər etdilər. Bu

bir şairi Sahil bağında görmək qisməti də varmış taleyimdə. İndi o görüş unudulmaz xatirəyə döndü. Ötən gəncliyimdə ilk dəfə kənddən şəhərə gələndə bulvarı başdan-başa gözdürdük. Bu gün o dadlı xatirələrin həsrəti ilə yaşayırdı:

*Gül adın məndə qaldı
Güllüm, hey!
Qaldı-qaldı saraldı
Güllüm, hey!
İstəmə sarı güllü,
Güllüm, hey!
Neyirəm ayrı güllü,
Güllüm, hey?!*

– deyənlü şairimiz Eldar Baxışın “Heyvagülü” adlı gül ətri gələnlə bu kiçik şeiri də poeziyamıza əvəzsiz töhfədir. Şairin güldən necə zövq aldığı və bunu xüsusi şövqlə ifadə etdiyi aydın görünür. O, bir-birindən gözəl, orijinal şeirləri ilə tanıdır, sevildir. Onunla səmimi salam-kolamımız vardı. Özünlü və sözünlü tanyandan, sözlə mehriban tövrünü duyandan gözümə həyretim böyüdü. Bu şeirini də hələ mətbuatda işıq üzü görməmiş, Sahil bağında, çay süfrəsi ətrafında söhbət edərkən, öz dilindən eşitmişdim. Nə yazıqlar ki, öz ömrü az oldu. Amma söz ömrü yaşayır. O, qısa ömründə sevarək yaşadı, sevilərək yaşadı. Ruhü şad olsun.

...Baxmaqdan doya bilmədiyim gözəlliklər qoynundan ayrılır. Mən gedirəm, zərif güllərin və uzaq illərin xatirəsi də ürəyimlə qoşa, yan-yana gedir. Şehriylə rənglərdən gon geyinmiş tüllənlərdən və dənizin ən şirin nağımlarından uzaqlaşırıam. Sorğular, suallar hələ də cavabsız qalır. Ey sevən ürəklər, a tapdanan çiçəklər, sizə hələ deyimləmiş çoxlu sözlüm var!..

P.S. Bu günlərdə Bakı bulvarında əkilən təbii güllərin bir hissəsi tapdandı, sındırılıb yararsız hala salınmışdır. Külli terrorun törəndənlərin əməli insanların ciddi qınağına səbəb oldu.

Həzi HƏSƏNLİ,
şair-publisist

Düşünək, daşınmaq

Mən hara, bəy hara?

Azərbaycan kinematografiyasının uğurlu nümunələrindən olan “Yeddi oğul istərəm” filmində yaddaqalan səhnələrdən biri Qasımın bayramqabağı hazırlıq zamanı o vaxtın ən məşhur “Cümlə-cahan proletarları, toplaşın!” şüarını divardan asarkən yerli adamlardan birinin yazını hecalayaraq oxuyub “oğlum, proletarları nədir” sualına komsomolçunun “sənsən proletar” cavabı və soruşanın da “mən hara, proletarları hara” deyə təəccüblənəməsidir.

Həmin epizodu hər dəfə biri mənə “bəy” deyə müraciət edəndə xatırlayıram, müraciət edənin heç bir pis niyyət güdmədiyini bildiyimdən “mən hara, bəy hara?” deyib onu incitmək istəmirəm. Halbuki sual yersiz deyil. Bu gün Azərbaycanda xitab forması həddən çox yanlışlıqlarla doludur. Ən yaygın formalar da kişilərə müraciətdə “bəy” və “müəllim” deyilməsidir. Özlüyündə çox darın siqəli olan bu sözlər yersiz işlənməklə ucuzlaşdırılıb, ilkin, əsl mənaları cılızlaşdırılıb. Yaşımın o məqamına gəlmişəm ki, uşaq vaxtı böyüklər deyəndə anlamadığım, həttə ağız büzdüyüm “bizim vaxtımızda” ifadəsini indi tam hüquqla işlədə bilərəm. “Bizim vaxtımızda belə deyildi” deyənlər cismən sağ olsalar da, artıq dəbi dəyişdirmək, ona yön vermək iqtidarında olmadıqlarını ələ minnatlı deyirlər ki, sanki “onların vaxtında” hər şey güllük-gülüstənlik olub və onlar da bu güllüstənin bağbanı olublar. Yox. Sadəcə indi gördüklərinə etirazın ifadəsində başqa bir şey deyil bu deyəngənlik.

İçində həqiqət payı olan deyəngənlik. Belə ki, bizim vaxtımızda bütün kişilər “bəy” deyildi. Daha dəqiq desək, bizim vaxtımızda “bəy” yalnız evlənən gənc idi, vəssalam. Çünki bəylərin kökünə sovet hökuməti, bolşeviklər 1917-ci ildən başlayıb 1937-ci ilə qədər amansızcasına qazmışdılar. Bəy dediyin də birdən-birə yaranmır, göblək kimi yerdən çıxmır. Bunu deməklə əsil-kökündə bəylik olanları yaralamaq, incitmək niyyətim yoxdur. Həqiqət belədir ki, dövrən əsl

bəyləri də həyatda yer tuta bilmək üçün öz köklərindən intina etməyə zorlanmışdı. 90-cı illərin əvvəlində, SSRİ dövləti tarixinə arxivinə getdikdən sonra dünənki kommunistlərin bu gün birdən-birə bəy olması, həttə televiziya ekranlarına çıxıb “cibimdə partiyet olsa da, daim o quruluşa nifrət edirdim” deməsi ən yüngül ifadə ilə riyakarlıq idi. İndi bunun qeybətini etməyə döyməz. Müstəqilliyin ilk illərində də “bəylər” bir yandan rəğbət doğursalar da, digər yandan bu xitabın ucuzlaşmasında az rol oynamadılar. Sərhədlər açıldı, türk qardaşlarımızla ünsiyyət artıdıqdan sonra da bəylərin sayı çoxalmağa başladı. Halbuki bu gün Türkiyədə “bəy” xitabının ünvanı olanlar “sıravı” vətəndaşlardan fərqlənirlər. Azərbaycanda və respublikadan kənarında yaşayan azərbaycanlılar arasında isə ucdan-tutma hamıya bəy, ya da müəllim demək bir “pandemiyə” halına gəlib.

Bizim vaxtımızda bəy də yox idi, çobana, mühəndisə, çilingərə müəllim deyilmirdi, kişilər görüşəndə öpüşürdü. Yeri gəlmişkən, bu kişi öpüşünü də dəbə salan ələ SSRİ dövlətinin Stalinin sonrakı uzunömürlü başçısı olmuş Brejnev idi. Biz tələbə olan vaxt, keçən əsrin ikinci yarısında, kişilərin (yaşlı, cavan) rastlaşanda görüş şəkli əl sıxmaq idi. Görüşərkən əl sıxmanın öz anlamı var.

Kişilər yalnız sağ əllə görüşürdülər. Bu, solaxaylı istisna olmaqla insanların işlək əlinin (silah tutan, yumruq vuran və s.) sağ əl olduğuna görədir və sağ əllə bir-biri ilə görüşənlər həttə küsülü olanda belə xoşniyyətli olduqlarını, silahsız gəldiklərini nümayiş etdirmişlər. Təsədüfi deyil ki, indi də diplomatik protokollarda aralarında hüsumət olan liderlərin görüşündə əsas diqqətçəkən məqamlardan biri onların əl verib görüşmələridir.

Sözün qısa, gündəlik davranışımızda rast gəldiyimiz bəzi etiket qaydalarının düzəlişə ehtiyacı var. Tanımadığın adama ilk görüşdə “qardaş” deyə müraciət etmək hər adamın cəsarət edəcəyi xitab deyil. Halbuki dinimiz də, əxlaqımız da “hər kəs bir-birinə qardaşdır” məfkurəsini təbliğ edir. Belə olduğu halda,

“ələğlü”, “dost”, “əmioğlü” kimi, gənclərin yaşlılara “əmi”, “dayı” kimi, yaşlıların gənclərə “bacıoğlü”, “qardaşoğlü” kimi uzun illərdən bəri dilimizdə işləndirən ifadələrlə müraciət etməsində nə nöqsan var? Televiziya verilişlərinə davt olunan adamlara adı ilə, ixtisasına, peşəsinə görə müraciət etmək daha düzgün olar. Məsələn, hakima müəllim demək nə dərsədə doğrudur? Aşıq, xanəndə, usta, ustad, sənətkar kimi onlarca müraciət forması var ki, yerinə görə işlədilsə peşəyə, sənətə münasibəti də dəyər.

Əlbəttə, bəlli bir zümərə də var ki, onlardan danışmamaq olmas. Son vaxtlar telekanallarda, xüsusən şou proqramlarında özünə “yer tutmuş” “həci” ifadəsi. Həm də “həci” yox, məhz “həci” şəklində. İmanlı insanın, ziyarəti həyatının mənası kimi qəbul edib bütün günəhlərdən uzaq duran insanların etiqadlarına hörmət bəyünməyün bəyünməyün və Tanrıdan ziyarətlərinin qəbul olunmasını diləyirik. Amma söhbət həce ziyarətini turist səyahətinə çevirib adının kimlərsə sponsorluq edən “xeyriyyəçi” kimi yerli-yersiz hallanmasına izin verən “dindarlardan” gedir. Bu məsələnin dərininə getmədən son vaxtlar televiziya məkanında işartısı görünən islahatlara çox ümid bəslədiyimizi dilə gətirmək istəyirəm ki, “həci sponsoru ilə güynən müğənnikimilər” də keçmişdə qalsınlar.

Dilimizin təmizliyinə, səlisliyinə çalışdıgımız kimi müraciət formalarının da fərqlənməsinə, minlərdən bəri cıllanmış əxlaq qaydalarının itməsinə fikir vermək təkcə yazarların, jurnalistlərin deyil, hər bir ziyalının borcu olmalıdır.

Cəfər SADIQ
tərcüməçi-jurnalist

Moskva

HAVA

Bakıda dəyişkən hava, rayonlarda yağış, dolu və qar...

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi Milli Hidrometeorologiya Xidmətindən verilən məlumata görə, bu gün Bakıda və Abşeron yarımadasında hava şəraitinin dəyişkən buludlu olacağı, ararib tutulacağı, əsasən yağmursuz keçəcəyi proqnozlaşdırılır. Səhər bəzi şəhəratrafi ərazilərdə qısamüddətli yağış yağacağı ehtimalı var. Gecə və səhər bəzi yerlərdə duman müşahidə ediləcək. Mülayim şimal-qərb küləyi axşama doğru ararib güclənəcək.

Havanın temperaturu gecə 8-12, gündüz 15-18 dərəcə isti olacaq. Atmosfer təzyiqi 758 millimetr civə sütunundan 768 millimetr civə sütununa yüksələcək. Nisbi rütubət 65-75 faiz təşkil edəcək.

Azərbaycanın əsasən dağlıq və dağətəyi rayonlarında havanın ararib yağıntılı olacağı gözlənilir. Ayrı-ayrı yerlərdə yağının qısamüddətli intensiv olacağı, şimşək çaxacağı, dolu düşəcəyi, yüksək dağlıq ərazilərdə

qar yağacağı ehtimalı var. Ararib duman müşahidə ediləcək. Mülayim qərb küləyi gecə və səhər bəzi yerlərdə ararib güclənəcək.

Havanın temperaturunun gecə 8-11, gündüz 19-24, dağlarda gecə 3-8, gündüz 10-15 dərəcə isti olacağı bildirilir.

Q.ƏLİYEV
XQ

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin kollektivi mərkəzin rəis müavini Vüsal Məmmədova əzizi

SƏMAYƏ ZEYNALOVANIN

vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

✓ 2015-ci ildə “ZƏNGİ” liseyi tərəfindən Əhmədov Əliqə Nurali oğlunun adına verilmiş tam orta təhsil haqqında A seriyalı, 421576 nömrəli attestat idəyi üçün etibarsız sayılır.

DİREKTOR – BAŞ REDAKTOR

ƏFLATUN AMAŞOV

TELEFONLAR:
Reklam və elanlar: 493-82-21

Qəbul şöbəsi: 493-24-75 Mühəssibətlik: 498-85-29
Məsul katib: 493-61-02 Email: xalqqazeti@gmail.com
Texniki şöbə: 493-59-64 info@xalqqazeti.az

+994 (51) 280-16-44

“Xalq” qəzeti redaksiyası MMC-nin kompüter mərkəzində yığılıb və səhifələnilib, “Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunub.

ÜNVANIMIZ:
AZ-1000, Bakı şəhəri, Bülbül prospekti, 30.
Şəhadətnamə 022273

İNDEKS 0282
TİRAJ 3129
SİFARİŞ 516
QİYMƏTİ 60 qəpik

Növbətçi redaktor
Mehparə ƏLİYEVA
Çapa imzalanmışdır 00:00